

Dannet pakketur

En folkloristisk analyse av norske kulturturisters fortellinger om Roma.

Henriette Magnussen
Hovedoppgave i folkloristikk
Institutt for kulturstudier
Universitetet i Oslo
Høsten 2004

Forsiden: Pantheon
Foto: Henriette Magnussen 2001

Forord

”Medborgare, börja spara
så har du råd att fara
till Palomas och Pamplona
och fattas det får du låna
ta hand om små barnens sparade slant
eller sätt ditt piano i pant
gå på ruinens brant...”¹

Å skrive denne oppgaven har til tider føltes som å være på en evig lang ferie; stundvis en strabasiøs en. Opplevelsen har vært preget av både forventningsinnfrielse så vel som skuffelse. Stendhal-syndromet² har rammet meg opptil flere ganger, og det har vært tider hvor jeg trodde jeg hadde fått nok av Roma. Men nå er det gjort! Jeg greide det, og selv om oppgaven utviklet seg i en annen retning enn tenkt i utgangspunktet, føler jeg at det har vært en modningsprosess, og med en større kulturell kapital kan jeg nå stolt bringe fram mitt produkt. Selv om jeg har *skrevet* oppgaven selv, hadde det helt klart ikke vært mulig uten hjelp fra disse:

Takk til Anja, Gøril og Trude i kollokviegruppa som med strenge, men velmenende ord gang etter gang fikk meg på rett vei med oppgava. Takk til Svein som har hjulpet meg både med lesing, skriving, kos, mat og tak over hodet. Takk til mamma og min nærmeste familie som har trått støttende til med oppmuntrende ord og økonomisk hjelp.

Jeg vil også rette en takk til veileder Anne Eriksen som hjalp meg med å få prosjektet i gang, og veileder Arne Bugge Amundsen som tok over og fikk det hele i havn. En stor takk til Wiggo Andersen, Temareiser Fredrikstad og informantene mine. Uten dere hadde det ikke blitt noen oppgave!

Henriette Magnussen

Blindern, november 2004

¹ Cornelis Vreeswijk i Löfgren 1990:32

² Oppsto da den franske forfatteren Stendhal i 1817 vaklet ut av en av Firenzes mange katedraler med sterk hjerteklapp etter for mange overveldende opplevelser av severdighetene (Löfgren 1990: 11).

Innholdsfortegnelse

KAPITTEL 1: INNLEDNING	1
KAPITTEL 2: TEORI	6
FORVENTNINGEN	7
OPPLEVELSEN	8
TYPISKE OPPLEVELSER.....	9
TURISTBLIKKET	11
TURISTEN, EN SEMIOTIKER?	13
DET ROMANTISKE OG DET KOLLEKTIVE TURISTBLIKKET	15
TURISTBLIKKETS UTVIKLING	16
FORTELLINGEN OM OPPLEVELSEN	16
KULTURELL KAPITAL	18
KULTUR OG DANNELESTURISME.....	20
PROBLEMSTILLING	21
KAPITTEL 3: MATERIALE OG METODE	22
TEMAREISER	22
I SIGRID UNDSETS FOTSPOR I ROMA	24
DRØMMEN OM ROMA.....	25
DET SAKRALE OG PROFANE ROMA	26
GENERELT OM TURENE/GUIDING.....	27
INTERVJUENE	27
INFORMANTENE	28
PERSONVERN OG ANONYMISERING	29
”HVITE FLEKKER”	30
FELTDAGBOKA.....	31
BROSJYREMATERIALET	32
BEHANDLINGEN AV MATERIALET.....	32
KAPITTEL 4: FORVENTNING OM OPPLEVELSE.....	33
KONKRETE FORBEREDELSE	34
HVORFOR EN TEMAREISE?	37
GUIDENE	44
FORVENTNINGEN OM DEN EKSTRAORDINÆRE OPPLEVELSEN.....	47
DEN SKUFFENDE OPPLEVELSEN.....	50
OPPSUMMERING	53
KAPITTEL 5: TURISTBLIKKET.....	55
FERIE, KONTRASTEN TIL HVERDAGSLIVET	55
DEN TYPISKE STEREOTYPIEN.....	57
DET KOLLEKTIVE TURISTBLIKKET.....	61
DET ROMANTISKE TURISTBLIKKET	63
OPPSUMMERING.....	67

KAPITTEL 6: FORTELLINGEN.....	68
HVORFOR ROMA?	69
FORTELLINGSVERDEN	77
REISEBESKRIVELSER ELLER HVA?	82
OPPSUMMERING.....	83
KAPITTEL 7: KONKLUSJON.....	86
SAMMENDRAG	95
LITTERATURLISTE.....	97
VEDLEGG: INTERVJUGUIDE.....	103

Kapittel 1: Innledning

When we "go away" we look at the environment with interest and curiosity. It speaks to us in ways we appreciate, or at least we anticipate that it will do so. In other words, we gaze at what we encounter³.

Dette sitatet gir en antydning om hva jeg skal ta for meg i denne avhandlingen. Når vi drar på ferie betrakter vi våre omgivelser på en annen måte enn vi gjør i vårt hjemlige miljø, vi legger rett og slett bedre merke til detaljene. Dette er noe jeg selv har opplevd blant annet på reise i Roma. Min interesse for denne byen ble vekket på et tidlig tidspunkt i livet. Da jeg senere tilbrakte to måneder der i forbindelse med mellomfag i klassisk arkeologi, ble det som en slags hobby å observere de alltid tilstedeværende turistene i denne byen. Allerede da begynte tanker om en hovedfagsoppgave i folkloristikk å vokse fram. Jeg fikk ideen med å undersøke hvordan turister som reiser på kulturreiser i dag forteller om sine opplevelser, og hvordan dette kan minne om fenomenet dannelsesreise.

Materialet som ligger til grunn for denne oppgaven består av intervjuer med turister som reiste med reisebyrået Temareiser Fredrikstad. Målet for oppgaven er ikke å finne ut hvorfor noen velger akkurat dette reisebyrået, men for å finne ut hvorfor de har valgt denne *formen* for reise, og hvordan de forteller om sine opplevelser på en slik tur. Det er i dag et stort antall reisebyråer å velge mellom som tilbyr turer i alle varianter og prisklasser. Jeg var interessert i turister som reiser på kulturreise, som jeg vil anta har interesse for temaet turen tar for seg eller stedet de reiser til, og ikke drar kun for rekreasjonens skyld. Historisk sett er det en nær sammenheng mellom kultur og turisme. Kultur har vært en sentral tiltrekningskraft for både de reiseformene som kan betraktes som forløpere for den moderne turisme, og en stor del av den tidlige turismen fra midten av forrige århundre og frem til første verdenskrig⁴.

³ Urry 1990: 1

⁴ Jacobsen 1986: 17

Jeg har i denne innledningen ikke mulighet til å foreta noen lengre redegjørelse for feriens historie, da det heller ikke er målet for denne avhandlingen, men jeg vil i korte trekk vise hvordan reisen har utviklet seg.

Turismen regnes som et moderne fenomen, men det fantes også organiserte reiser i førmoderne tid. I romerriket var dette stort sett forbeholdt eliten. Imperiet var stort, og i en tohundreårsperiode kunne en reise trygt fra England i vest til Eufrat i øst. Dette ble det i midlertidig slutt på ved vest-romerrikets fall i 476 e. kr.⁵. På 12- og 1300-tallet hadde pilegrimsreiser blitt et utbredt fenomen, og disse kombinerte gjerne det religiøse aspektet med rekreasjon⁶. På slutten av 1600-tallet var dannelse og utdannelse en av ryggradene i turismen, og rundreisen gjennom Europa som gjerne kalles ”The Grand Tour”, ble etablert. På norsk blir den gjerne omtalt som ”dannelsesreisen”⁷. Det var på denne tiden stort sett aristokratiets sønner som reiste. Selve reiseruten kunne variere, men studenten begynte vanligvis sin reise fra Dover, hvor han krysset kanalen over til Frankrike. Videre reiste han som regel mot sørøst, gjennom Sveits til Italia. Her hadde han et lengre opphold i byer som Roma, Firenze, Venezia og Napoli, før han dro nordover til Tyskland. Kursen gikk videre mot vest, gjennom ”Nederlandene”, før han så igjen krysset den engelske kanal og var hjemme⁸. For å fullføre sin utdannelse var det visse ting man burde ha sett, og steder man burde ha vært. Med The Grand Tour vokste det fram et fast nett av reiseveier og severdigheter. En av årsakene til at man dro utenlands var rett og slett det at skolene og universitetene hjemme ofte ikke strakk til. De som reiste på en slik tur hadde som regel med seg en lærer som fungerte som både turoperatør og guide, og denne skrev også reisedagbok. Dagens reiseledere er vel det nærmeste vi kommer en slik lærer. Målet for en slik tur var å utvide sine horisonter. Reisen skulle gjøre en til en verdensborger, eller til å bli en bedre borger i hjemlandet⁹. Utover på 1800-tallet ble reising for fornøyselsens skyld mer vanlig. Det var på denne tiden en økning i togreiser, noe som gjorde det lettere for menigmann å dra på ferie¹⁰. Dette førte at det ikke lenger var noe stort skille mellom de som kunne og ikke kunne reise, men det ble et klaseskille i type reisende. Med mer strukturert arbeidstid som ga mer fritid, var det enklere å

⁵ Urry 1990: 4

⁶ Löfgren 1990: 81

⁷ Eriksen 1997: 9ff

⁸ Feifer 1985: 102f

⁹ Buzard 1993: 100

¹⁰ Inglis 2000: 14

kunne ta seg fri for å reise. Det ble også bestemt at man skulle ha ferie på likt. I Norge trådte ferieloven i kraft først i 1948, og denne fastsatte tre ukers ferie for alle arbeidstakere¹¹.

På slutten av 1700-tallet oppstod ordet turist¹², og ble for det meste brukt i en nedsettende betydning. En turist var en person som hastet fra sted til sted på jakt etter severdighetene. Det var derimot noe positivt å være en *reisende*. Å reise med tog ble sett på som noe negativt, fordi man kom for fort fram, og ville dermed ikke sette stor nok pris på det en reiste for å se¹³. Det var derimot aktverdig å reise med sakteregående transportmidler for virkelig å kunne nyte omgivelsene. For dannelsen var reisen i seg selv minst like viktig som reisemålet. Det er et generelt trekk ved språket at man bruker ulike ord for å oppvurdere eller nedvurdere sine egne og andres handlinger og valg¹⁴. De som så på seg selv som reisende, mente at de gjorde det på den riktige måten, i motsetning til turistene. Også i dag blir ordet turist til tider brukt som et skjellsord. Det assosieres med mennesker som går i flokk med ryggsekk, shorts og kamera rundt halsen. Uansett hvordan vi ser på det, er vi alle i realiteten turister når vi reiser til et annet sted. Jeg kommer ikke til å legge stor vekt på differensieringen mellom reisende og turist i analysen, men der det er nødvendig med en presisering vil jeg sette ordet i kursiv. Ellers vil begge ordene bli brukt om hverandre som variasjon av språket.

Det finnes mengder av litteratur på feltet turisme. Mye av det er skrevet ut fra helt andre perspektiver enn det som er relevant for en hovedfagsoppgave i folkloristikk. Eksempler på dette er statistikker over reisemål og turister, utredninger om tilrettelegging av steder for turisme og de økonomiske konsekvensene for dette. Utredninger om turisme som slitasjefaktor på kulturminner er også et aktuelt forskningsfelt. Mange forskere har også jobbet med kategori-systemer som skiller mellom ulike typer turister. Det finnes omtrent like mange systemer som forskere, og likheten med slike systemer ser ut til å være at svært få av disse forskerne faktisk har snakket med turistene. Jeg har ikke sett det som relevant å forsøke å sette informantene i mitt materiale i slike kategorier. Den analysen jeg skal gjøre er kvalitativ, og baserer seg på intervjuer gjort med turister mens de er på stedet, i det de er turister. Denne analysen vil ta for seg det spesielle ved dette fenomenet, framfor det generelle som en kvantitativ analyse vil vise. Først vil jeg vise til noen teoretikere som er relevante i forhold til den delen av turismeforskningen jeg selv også beveger meg innenfor.

¹¹ Klepp 1993: 9

¹² Buzard 1993: 1

¹³ Buzard 1993: 30f

¹⁴ Fennefoss og Jacobsen 2002: 35

En forsker som nettopp legger vekt på skillet mellom tourists og travellers, eller turister og reisende, er litteraturviteren James Buzard. Han har skrevet boken *The Beaten Track*¹⁵. I denne analyserer han turismen på 1800- og tidlig 1900-tall, og ser også på dagens turisme i lys av pilegrimsreiser. Som kilder til sine undersøkelser, bruker han alt fra skjønnlitteratur og reisebeskrivelser til tidsskrifter og guidebøker. Gjennom disse kildene viser han hvordan skillet mellom turist og reisende oppsto, ble opprettholdt og hvordan det påvirket reisebeskrivelsene fra denne tiden. Buzard legger også vekt på hvordan de samtidige forfatterne mente man skulle oppnå de autentiske opplevelsene. Det var den følsomme reisende som tok avstikkere fra den vanlige turistruta som hadde ekte opplevelser, ikke den vulgære turist.

En annen forsker som også har studert autentisitet i forhold til turismeopplevelser er sosiologen Dean MacCannell. Hans bok, *The tourist*¹⁶, karakteriseres som en klassiker innenfor turismeforskning. I denne boken tar han for seg turisme sett som et fenomen gjennom en sosiologs øyne, og diskuterer temaer som autentisitet, høy- og lavkultur, og hvordan den sosiale virkeligheten konstrueres. MacCannell bruker sosiologen Erving Goffmans rolleteori for å undersøke turismefenomenet. Han ser på hvordan fasadeområder og baksideområder skapes på feriestedene. MacCannell mener at turistene ofte ikke ser stedene i seg selv, men at de ser etter det han kaller symbolske markører. De ser for eksempel San Fransisco gjennom Golden Gate Bridge eller Fisherman's Wharf, og ikke byen i seg selv. Sosiologen John Urry er inspirert av MacCannell, fordi han også mener at turistene fanger opp slike markører når de studerer omgivelsene på destinasjonsstedet. Jeg vil gå nærmere inn på Urrys teori i kapittel 2.

Folkloristen Barbara Kirshenblatt-Gimblett har i boken *Destination culture: Tourism, museums and heritage*¹⁷ forsket på hvordan objekter stilles ut for publikum. Hun har undersøkt ulike former for utstillinger: museer, festivaler, verdensutstillinger, historiske spill, minnesmerker og turistattraksjoner. Hun sier at objektene i seg selv ikke nødvendigvis uttrykker sterke budskap, men at det kommer fram gjennom måten de blir stilt ut på. Kirshenblatt-Gimblett mener museene i senere tid har tatt opp konkurransen med turisme ved

¹⁵ Buzard 1993

¹⁶ MacCannell 1976

¹⁷ Kirshenblatt-Gimblett 1998

å markedsføre seg som turistattraksjoner. Kirshenblatt-Gimblett har jødisk kultur som et av sine forskningsfelt, og i denne boken viser hun blant annet. hvordan jøder fra 1851-1940 så å si stilte ut seg selv på verdensutstillinger. Hvordan turismen skaper kulturarv er også et tema for boken. Hun hevder at selv om kulturarv viser til noe gammelt, er dette en relativt ny måte å holde liv i utrydningstruede levesett og steder.

Etnologen Orvar Löfgren har også drevet med forskning på turismefeltet. Han har blant annet skrevet boken *On holiday*¹⁸, som er en slags oversikt over feriens historie. Löfgren tar for seg hvordan vi i den vestlige verden har utviklet måten å reise på, og hvordan vi gjennom to hundre år har ”lært å bli turister”. Löfgren spør om ikke vi ikke lever i en tid som er besatt av å ha fantastiske opplevelser, og at opplevelser har blitt en handelsvare. Han tar i denne boka for seg alt fra The Grand tour til campingturisme, og hvordan charterreisen utviklet seg.

Det er meg bekjent ikke skrevet så mange hovedfagsoppgaver i folkloristikk om turisme. Det er derfor verdt å merke seg Åsne Aarhus sin avhandling *Rituell rekreasjon. En folkloristisk analyse av traveller-turisme*¹⁹. Traveller-turisme, forklares som den internasjonale betegnelsen på mennesker som reiser som backpackere over et lengre tidsrom. Aarhus mener å se likheter mellom disse turistenes og de dannelsesreisendes holdninger og reisemåte. Hun påviser også at traveller-turismen kan sees på som en overgangsrite, og at de kommer tilbake fra den transformerte og med utvidede horisonter. Det jeg reagerer på når jeg leser denne oppgaven, er at ingen av hennes informanter forteller om opplevelsene de hadde på sine turer. De virker mest opptatte av å gjøre rede for hvorfor de reiser på en slik måte, og hvordan det har påvirket dem, men sier ingenting om hva på disse reisene som kan ha bidratt til at de føler seg annerledes når de kommer tilbake.

Min innfallsvinkel til å studere turisme, er fortellingen. Innholdsmessig gir fortellinger om en reiseopplevelse informasjon om hva turisten så, gjorde og opplevde. Måten de forteller på kan også gi indikasjoner på hvordan han eller hun opplevde det de så i Roma. Avhandlingens problemstilling vil bli presentert i neste kapittel, men kan sammenfattes som en undersøkelse av *hvordan kulturturister forteller om sine opplevelser på en reise til Roma*.

¹⁸ Löfgren 1999

¹⁹ Aarhus 1996

Kapittel 2: Teori

Utgangspunktet for avhandlingens tilnærming til turismen, er hvordan de reisende forteller om sine opplevelser på en kulturreise til Roma. Avhandlingens analyse har tre deler. Hver analysedel omhandler et aspekt av opplevelsen av en reise. Først forventningen om opplevelse, så turistblikket som realiseringen av forventningen, og til slutt en mer inngående analyse av selve fortellingene. Jeg velger å holde disse tre aspektene ved opplevelsen atskilt i analysen, da dette samsvarer med den kronologiske rekkefølgen av opplevelsen av reisen. I konklusjonen vil jeg se alle de tre aspektene under ett, for å få et helhetsperspektiv på kulturreisen og turistenes opplevelse av den.

Den amerikanske folkloristen Roger D. Abrahams har skrevet artikkelen "Ordinary and Extraordinary Experience" i antologien *The Anthropology of Experience*²⁰. I denne artikkelen tar han for seg forholdet mellom forventning og opplevelse. "Experience" kan til norsk oversettes med både erfaring og opplevelse, og jeg vil derfor se litt nærmere på hvordan det kan forstås i denne sammenhengen. Folkloristen Birgit Hertzberg Johnsen tar opp dette oversettelsesproblemet i sin artikkel "Opplevelse som forskningsfelt" i *Norveg* nr.2/1995. Johnsen mener at det begrepsmessig er et uklart skille mellom *det erfarte* og *det opplevde*. Hennes oppfatning er at nyansene kanskje består i at alt man har gjennomlevd kan betegnes som erfaringer, mens opplevelser er de begivenheter som skiller seg ut fra "dagliglivets jevne strøm av hendelser"²¹. Experience kan dermed forstås på to måter på norsk. I Abrahams' artikkel er erfaring og opplevelse egentlig bare to sider av samme sak, og skaper derfor i denne sammenhengen ikke et uklart skille slik som Hertzberg Johnsen skisserer. Slik jeg tolker Abrahams, har man nødvendigvis hatt en opplevelse *før* man får en erfaring. Videre vil erfaringen gjøre at en skaper forventninger til neste gang man skal gjøre noe lignende. Opplevelsen som jeg i denne avhandlingen skal fokusere på, er reisen. De som ikke har egne erfaringer, vil bygge sine forventninger på informasjon gitt av reisebyrået, samtaler med venner som har vært samme sted eller reist med samme selskap, eller gjennom bøker, tv og andre medier. Jeg vil også ta for meg opplevelser som kom overraskende, og som turistene ikke hadde mulighet til å forberede seg til.

²⁰ Bruner og Turner 1986

²¹ Hertzberg Johnsen 1995: 3

Forventningen

Abrahams sier at vi forbereder oss gjennom ”oppvarming”, trening, repetisjoner eller bare forventningsfull oppførsel. Før vi skal noe vi gleder oss til, har vi sett oss ut opplevelsen som noe spesielt²². I forhold til ferie består slik oppvarming og forventning av å lese guidebøker, se reiseprogrammer, snakke med familie og venner som har vært på det aktuelle stedet og se deres feriebilder. Ferie blir forbundet med positive opplevelser, og vi forventer å ha det hyggelig når vi drar et sted. Opplevelsen kan derfor bli som en selvoppfyllende profeti; fordi vi har en sterk forventning om en positiv opplevelse får vi nettopp det. Abrahams sier at å forberede seg til en opplevelse kan slå både positivt og negativt ut. På den ene siden vil opplevelsen bli større jo mer vi har forberedt oss til den. På den andre siden er Abrahams også av den oppfatning at for mye forberedelser kan virke hemmende på opplevelsen:

The greater the degree of self-conscious preparation and stylization, the more the experience may be shared, but also the higher the risk that the prepared quality of the event will be regarded as restricting rather than liberating²³.

I utgangspunktet sier han at jo mer vi har planlagt og forberedt oss før noe ”stort” skal skje, jo mer minneverdig blir opplevelsen, og den blir noe vi kan fortelle om i ettertid. Men det er også fare for at nøye forberedelser kan gjøre at vi legger sterkere føringer på hvordan opplevelsen *skal bli*, og at dette kan føles innskrenkende og hindre spontanitet. Det er ikke alltid at ting blir som planlagt, og det kan føre til en stressende og lite tilfredsstillende opplevelse. Man greier ikke ”være i det” og sette pris på det som skjer der og da. Abrahams går bare overflatisk inn på det som jeg oppfatter kan føre til en skuffelse. Et utfall av en opplevelse som man har forberedt seg til, og har forventninger til, er ikke alltid positiv. Som eksempel kan negative opplevelser knyttes til tradisjoner og festhøytider som vi planlegger til en fast tid hvert år. Da er det ofte viktig at alt skal være ”som det pleier”, og vi bruker mye tid og energi på forberedelser og på å nærmest tvinge fram for eksempel den gode julestemningen. Til slutt blir det kanskje ikke slik man hadde tenkt, og det ender med at man nærmest gruer seg til juleforberedelsene. Det er da interessant når Abrahams sier at alt i alt setter vi størst pris på de opplevelsene som kom uventet og som så å si ”tok oss på senga”²⁴. Disse opplevelsene har man ikke hatt mulighet til å forberede seg til, og man blir overrasket

²² Abrahams 1986: 62

²³ Abrahams 1986: 63

²⁴ Abrahams 1986: 65

over at til slutt var det faktisk det man husket best fra ferien, ikke det man hadde lest om og hadde forventinger til.

Anne Eriksens bok *Minner fra Den evige stad*²⁵ tar for seg skandinavereisebeskrivelser fra Roma på 1800-tallet. I disse beskrivelser kan vi lese hvordan de reisende den gang oppfattet Romas monumenter, og forventningen og skuffelsen kommer tydelig til uttrykk: "[...] i flertallet av reiseskildringene er nettopp skuffelsen et gjennomgående motiv [...]"²⁶. De som kom til Roma klagde over dårlige forhold. P.A. Munch kunne rapportere at det var skittent, husenes plassering var "umotivert", og gatenettet var dårlig planlagt. Munch mente det var på tide å ta et oppgjør med Roma-romantikken, og ville fortelle de der hjemme hvordan det *egentlig* var i Roma²⁷. Imidlertid endret skuffelsen karakter gjennom århundret. Til å begynne med var det altså dårlige forhold i byen som ble kritisert, etter hvert det motsatte. Dette skyldtes til dels den tradisjonen reiseskildringene hadde etablert. Bildet av det romantiske, maleriske Roma var så fast etablert, at det var møtet med de moderne innslagene i bybildet som skuffet de reisende mest²⁸. I mitt materiale finnes overraskende få eksempler på forventninger som ikke ble innfridd. Likevel er det verdt å ta med i betraktningen at skuffelse er et tema i reisebeskrivelser fra 1800-tallet. Det er derfor interessant å se om mitt materiale er sammenlignbart med hvordan reiseopplevelser ble beskrevet i forrige århundre.

Opplevelsen

Abrahams skiller mellom begrepene *event* og *experience*. Event er hendelser som skjer rundt en. Experience er de opplevelsene vi selv eller bekjente har²⁹. I denne avhandlingen er det fortellingen om opplevelsene som er i fokus, og det er derfor naturlig å konsentrere seg om experience, altså den opplevelsene som angår en selv. Abrahams graderer størrelsen på opplevelsene ved å kalle den *ordinary* eller *extraordinary experience*.

For while "experience" is usefully employed to discuss meaningful actions from the most ordinary to the extraordinary, we expect the more intense occasions to have a point, even to carry a message³⁰.

²⁵ Eriksen 1997

²⁶ Eriksen 1997: 78

²⁷ Eriksen 1997: 78

²⁸ Eriksen 1997: 81

²⁹ Abrahams 1986: 55

³⁰ Abrahams 1986: 62

Jeg velger å oversette *ordinary* og *extraordinary experience* med *opplevelse* og *ekstraordinær opplevelse*. Med denne graderingen av begrepet opplevelse mener Abrahams: De erfaringene/opplevelsene man har i hverdagen, og som man gjør få eller ingen forberedelser til. Den andre betydningen av ordet er begivenheter som man ser fram til og gjerne forbereder seg til. Disse vil jeg kalle ekstraordinære opplevelser der det et sterkere ord er nødvendig for å beskrive hendelsen. Det er gjerne et følelsesmessig aspekt knyttet til den ekstraordinære opplevelsen som gjør at vi husker den bedre. En slik opplevelse er sterkere, den gir større inntrykk, og er noe vi gjerne deler med andre ved å fortelle om den. Eksempler på dette er feriereiser, festhøytider eller enda større begivenheter som bryllup som kan sees på som overgangsriter eller noe som er i nærheten av det. Abrahams sier at vi har en tolkningsmekanisme som gjør at vi skjønner om opplevelsen er ”stor” eller ”liten”:

Yet just as surely there is a difference between the way we interpret everyday experiences and those that jump out at us as being significant. This difference is carried, in part, by the interpretive apparatus we use to discuss any experience³¹.

Når man har en slik fortolkningsramme, kan man ut fra det Abrahams sier faktisk gå ut fra at informantene allerede har sett seg ut denne ferien som en ekstraordinær opplevelse. Denne opplevelsen huskes spesielt godt, og det fortelles gjerne om den. For at den skal være mulig å gjengi, må den være interessant. Det må være noe andre er interessert i å høre om. Slik kan også fortellingen om opplevelsen fungere som en måte å skape sin egen identitet og plassere seg selv innefor en gruppe³². I denne hovedfagsoppgaven vil det være naturlig å konsentrere seg om de ekstraordinære opplevelsene, ettersom det er de som gjør størst inntrykk, og som er de informantene forteller om.

Typiske opplevelser

Abrahams sier at visse hendelser blir sett på som *typiske* allerede før, eller under, opplevelsen. Dette fordi andre har hatt lignende opplevelser før oss, og vi har lest om det eller blitt fortalt om det. Det blir en slags kobling mellom fortiden og framtiden³³. Dette kan sammenlignes med det Anne Eriksen skriver om opplevelsen av ”minner som vekkes” i *Minner fra Den evige stad*³⁴, og i ”Historiens sted – minnenes by³⁵”. Mange av de skandinaver som reiste dit

³¹ Abrahams 1986: 62

³² Abrahams 1986: 56

³³ Abrahams 1986: 60f

³⁴ Eriksen 1997: 212f

³⁵ Eriksen 2000

på 1800-tallet forteller om en slags gjenopplevelse. De fleste hadde som regel ikke vært i Roma før, men snakket om en slik opplevelse på bakgrunn av sin klassiske dannelselse og kjennskap til denne byen:

Begge begrepene [minne og erindring] beskriver en gjenkjennelse i møte med bygninger og kunstverk man aldri tidligere har sett, en opplevelse av tilhørighet på steder man aldri har vært. De ”erindringene” som vekkes på denne måten, refererer ikke til egne, tidligere erfaringer, de er derimot knyttet til en kulturtradisjon man regner som sin – en kollektiv erindring med det klassiske som kjerne. For Roma-farerne er det møtet med byens bygninger og kunstverk som har aktualisert denne tradisjonen – eller med fortellernes ord: ”vekket minner”³⁶.

Dagens turister drar også til Roma med målet om å se bestemte steder. Steder som de har sett på TV, har lest om, eller er blitt fortalt om fra bekjente som har vært der. De følger en tradisjon. ”Alle” vet hva de bør se og oppleve, og det vil være interessant å se om en lignende gjenkjennelse av monumentene er noe som har holdt seg fram til i dag. De som har vært i Roma flere ganger forteller at de gjerne oppsøker de samme stedene som forrige gang de var der. Noen ønsker å finne ut om stedet gir dem en *annen opplevelse* enn sist, andre søker nettopp *den samme følelsen* de fikk da de var der forrige gang. Dette er en form for nostalgi. Samfunnsviteren Arvid Viken kaller dette for reminisering:

Dette henspiller på at noe gjenoppleves, det kan være seg drømmer eller noe som faktisk har hendt en. Når folk blir eldre, tenderer de for eksempel mot å reise til steder hvor de bodde eller ferierte som barn, steder som de vet har vært av stor betydning for en slektning fra fortiden, eller steder de bare har lest om eller hørt om³⁷.

Viken sier at denne gjenopplevelsen like gjerne kan være noe man har dagdrømt om, som noe man faktisk har opplevd tidligere. Opplevelsen forstås som en gjentakelse, som noe som allerede har hendt. Dette er spesielt relevant når det gjelder opplevelser som ikke bare er typiske, men som også er intensive og omveltende, akkurat slik Abrahams beskriver. Å kunne identifisere opplevelser som typiske blir derfor en måte å kjenne til hvordan man bør føle og tolke det som skjer³⁸.

Abrahams, Eriksens og Vikens begreper har store likhetstrekk. Alle snakker de om opplevelser som man på en eller annen måte kjenner igjen. Abrahams’ typiske opplevelser og Eriksens gjenkjennelse refererer begge til den overførte gjentakelse. Det er her ikke snakk om

³⁶ Eriksen 2000: 53

³⁷ Viken 2001a: 24

en reell repetisjon av en opplevelse, men noe man har lest eller er blitt fortalt om. Arvid Viken kaller en slik opplevelse for reminisering, men hans karakteristikkk av den er mer rettet mot en faktisk erfaring. Her er det altså noe som kan ha hendt en, men gjerne for lenge siden. I dette tilfellet er det som oftest snakk om en nostalgisk opplevelse. Fordi jeg intervjuet både førstegangsreisende og personer som hadde vært i Roma før, er det aktuelt å se hva materialet kan si om slike nærmest forutbestemte opplevelser.

Turistblikket

Fra forventningen om opplevelse går jeg nå videre til å ta for meg realiseringen av opplevelsen. Sosiologen John Urry har utviklet begrepet *the tourist gaze*³⁹. I innledningen til boka *The Tourist Gaze* forklarer han begrepet slik:

The tourist gaze is directed to features of landscape and townscape which separate them off from everyday experience. Such aspects are viewed because they are taken to be in some sense out of the ordinary⁴⁰.

Urry forklarer at *the tourist gaze* oppstår når mennesker reiser til et sted og oppholder seg der i en kortere eller lengre periode⁴¹. Når de reisende ser på noe er det fordi det interesserer dem, og fordi det gjerne skiller seg ut fra det de ser rundt seg i hverdagen. Turistene legger rett og slett bedre merke til omgivelsene når de reiser bort. Det engelske begrepet *gaze* betyr betraktning eller blikk⁴². Å se eller betrakte omgivelsene rundt seg er jo nettopp en av turistens hovedgeskjeft. Jeg velger å oversette *the tourist gaze* til norsk med *turistblikket*. I noen tilfeller vil det for enkelhets skyld bare bli referert til som blikket.

De amerikanske sosiologene George Ritzer og Allan Liska mener mange turister ferierer for å oppleve det samme som de opplever i hverdagslivet, og at turister liker forutsigbare, effektive og kontrollerbare omgivelser⁴³. De mener at turismen er i ferd med å bli "McDisneyifisert". Dette i betydningen at Disney og McDonald's har påvirket turismevirksomheten på en slik måte at de besøkende ikke skal få ubehagelige overraskelser, eller kanskje helst ingen

³⁸Abrahams 1986: 61-62

³⁹Urry 1990

⁴⁰Urry 1990: 3

⁴¹Urry 1990: 3

⁴²Urry har hentet dette fra den franske filosofen Michel Foucaults studie om det medisinske blikket. Se Foucault 1976.

⁴³Abelsen og Heimtun 2001: 181

overraskelser i det hele tatt⁴⁴. Slik jeg forstår det, mener Ritzer og Liska at turismen utvikler seg i denne retningen fordi visse typer turister vil ha det slik. I følge Urry og den svenske etnologen Orvar Löfgren, er imidlertid ferie nettopp *kontrasten* til hverdagslivet og betalt arbeid⁴⁵. På ferie involverer man seg i aktiviteter som man ikke ville gjort hjemme. Å gå på museer eller å bo på hotell er eksempler på dette. Men Urry og Löfgren mener også at turistene ønsker å gjøre mye av det samme som i sitt hjemlige miljø. Det vil si, ofte befatter turisten seg også med hverdagslige gjøremål. Allikevel er det annerledes enn det vi er vant til hjemme, fordi vi gjør det på et fremmed sted. Eksempler på dette er å spise på restaurant, shopping, og gå på kafé. Ut fra mitt synspunkt vil jeg si at det er sannheter i begge disse teoriene. Hva som føles som ferie, og hva turistene forventer å oppleve kan variere fra person til person. Jeg tror nok allikevel at de som velger å reise på en temareise gjør det nettopp for å oppleve noen kontraster, og ikke for å spise på McDonald's og handle på Hennes & Mauritz. Etter min mening er Ritzer og Liskas teori noe bastant. Det vil derfor være Urry og Löfgrens teorier om at ferie først og fremst er kontrasten til hverdagslivet, som er relevant for å definere hva mine informanter forbinder med ferie.

Urry sier at det ikke finnes ett universelt turistblikk. Det varierer med samfunn, sosial gruppe og historiske perioder, nettopp fordi blikket er konstruert gjennom forskjeller. Det turisten fester blikket på er interessant fordi det står i kontrast til hverdagslivet. Det er turistblikket som *skaper* opplevelsen. Det å søke kontrasten til hverdagslivet er noe de fleste turister har hatt som mål helt fra reiser som ble foretatt i førmoderne tid. Urry sier nemlig: "What makes a particular tourist gaze depends upon what it's contrasted with; what the forms of non-tourist experience happen to be"⁴⁶. Det betyr at for to forskjellige mennesker kan turistblikket være to ulike ting. For en som lever i "sus og dus" kan ønsket om ferie være å tilbringe den på en gård, mens en som har det trangt i hverdagen vil gjerne leve som en konge når han er på ferie. Selv om dette kanskje ikke er realistiske eksempler, peker det på det mest grunnleggende ved turisme. Det er altså en klar grense mellom det hjemlige og "faraway", som Urry kaller det⁴⁷, eller som Löfgren sier, "landet annorlunda"⁴⁸. Reisen er orientert mot å oppleve og forstå mest mulig av fremmede omgivelser. Det som oppleves som nytt og derfor kontrasterer med turistenes hverdag, gir de sterkeste opplevelsene, den ekstraordinære opplevelsen som

⁴⁴ Viken 2001b: 247

⁴⁵ Jfr. Löfgren 1999, Urry 1990

⁴⁶ Urry 1990: 2

⁴⁷ Urry 1990: 11

⁴⁸ Löfgren 1990

Abrahams snakker om. Det som kan regnes som turismens essens, er altså bruddet med den grå hverdagen.

Turisten, en semiotiker?

Urry mener at steder turisten velger å betrakte med turistblikket appellerer fordi det eksisterer en forventning, særlig gjennom dagdrømming og fantasi, om at det vil gi en nytelse. Han sier at denne nytelsen gjerne involverer andre følelser enn de som vanligvis oppleves i forhold til hverdagslige omgivelser. Familie, venner, tv, reisebyråets brosjyrer og andre medier skaper, forsterker og opprettholder slike forventninger som jeg var inne på da jeg tok for meg Abrahams' teori.

Med sitt turistblikk leter den reisende etter symboler på det autentiske og det typiske. Når turisten ser et kjærestepar kysse i Paris, ser han dette som et bilde på "det tidløse, romantiske Paris". Turistblikket er konstruert gjennom slike symboler. Urry ser på turisten som en slags semiotiker på jakt etter tegn på det typiske for stedet. Den reisende ser gjerne etter tegn som finnes i forventningen om stedet han har valgt å dra til. Turistblikket fanger inn tegnene og setter dem inn i en fortolkningsramme, som gir blikket mening og gjør at turisten forstår det han ser rundt seg. Dette skaper det Urry kaller *image*. På norsk vil en direkte oversettelse av *image* være bilde, men jeg er av den oppfatning at dette ordet ikke er dekkende for hele betydningen av begrepet. Jeg velger derfor å oversette *image* med *kode*.

Urry hevder at i visse tilfeller er blikket strukturert av pre-eksisterende kulturelle forestillinger hvor det fysiske objektet knapt er sett i det hele tatt⁴⁹. Han bruker Niagarafossen som eksempel på et sted som oppleves gjennom slike koder:

All the emphasis at the (Niagara) Falls is placed on the props, on honeymoon suites and heart-shaped "luv tubs". The Falls now stands for kitsch, sex and commercial spectacle. It is as though the Falls are no longer there as such: they can only be seen through their images⁵⁰.

Urry mener det er vanskelig for turisten å se monumentet eller turistattraksjonen i seg selv. Stedet har fått en annen betydning enn det opprinnelig hadde. Isteden for å være en foss, et naturfenomen, har Niagarafossen blitt symbolet for den ultimate romantiske, men

⁴⁹ Urry 1990: 66

⁵⁰ Urry 1990: 62

kommersialiserte, bryllupsreisen. Fra slutten av 1800-tallet ble Niagarafossen sett på som et sted som skulle gi en ekstraordinær opplevelse. Urry sier stedet eller monumentet blir sett gjennom koder. Tegnene former kodingen; alle de tradisjoner, historier, bildefremstillinger og forventninger om opplevelse som er knyttet til stedet. Til sammen vil disse tegnene påvirke hvordan turisten oppfatter stedet/monumentet når han står foran det. Dette finnes det også eksempler på blant Romas severdigheter. Når turistgruppene i dag besøker for eksempel Fontana di Trevi, er det i liten grad fontenen i seg selv som er objektet for turistblikket. Stedet er kulturelt ladet med historier, fortellinger og bilder som former turistenes inntrykk av den. Som ved de fleste turistattraksjoner, er stedet overbefolket av mennesker. I tillegg kryr det av selgere som tilbyr sine varer; alt fra gipsmodeller av fontenen til postkort og paraplyer. Alt dette er med på å forme den kulturelle kodingen av stedet. Et eksempel på en del av en slik kode, er den gamle tradisjonen med å kaste en mynt i Fontana di Trevi før avreisen fra Roma. Dette skulle visstnok bringe lykke, og sørge for at den som kastet mynten skulle komme tilbake til byen. Denne tradisjonen opprettholdes den dag i dag. Fontenen har fått ytterligere berømmelse fordi den er med i en rekke italienske filmer. Mest kjent er nok Federico Fellinis *La Dolce Vita*, hvor Anita Ekberg bader i fontenen. Turistene ønsker å dra dit fordi de kjenner den igjen fra filmen, og fordi de som alle andre vil kaste mynt i fontenen – ikke nødvendigvis fordi de vil beundre fontenen som et kunstverk i seg selv.

Turistblikket som Urry skriver om, kan sees som realiseringen av forventning om en spesifikk adferd som kjennetegner turisten. Urry mener at dagens turister samler på inntrykk og at de derfor er lite interesserte i å dra tilbake til det samme stedet⁵¹. Turistene er ute etter å ha vært bestemte steder, og når de har vært et sted krysser de dette av på listen og søker etter neste sted, og neste blikk. Dette stemmer ikke helt overens med mitt materiale. De fleste av mine informanter har vært i Roma før, og de som er der for første gang sier at de kunne tenke seg å dra tilbake. Mange mener at de ikke blir ferdige med Roma etter å ha vært der en eller to ganger. De reiser tilbake, og ser gjerne de samme monumentene om igjen. Jeg vil derfor undersøke hvorfor disse turistene bryter med det mønsteret Urry har skissert.

⁵¹ Urry 1990: 46

Det romantiske og det kollektive turistblikket

Urry har delt turistblikket inn i to hovedtyper: *Det romantiske turistblikket*, og *det kollektive turistblikket*. Med det romantiske turistblikket legger den reisende vekt på ensomhet og et nærmest åndelig forhold til det han ser på. Turisten søker mot natur og autentisitet, og vil helst være alene, eller sammen med familie⁵². Volumbaserte turismesteder unngås av mennesker som har dette blikket. Dette er altså noe turisten ser på egenhånd, og som nettopp oppleves spesielt ved at han eller hun er der alene. For turisten forteller det urørte og ekte en historie i seg selv, og Urry kaller det *undisturbed natural beauty*⁵³. Det motsatte av det romantiske turistblikket er det kollektive. De som preges av det kollektive turistblikket oppsøker gjerne steder hvor det er mange mennesker. Det er viktig å dele opplevelsen med andre. Andre mennesker gir atmosfære eller liv og røre til stedet, og fungerer som viktige opplevelseselementer. Et sted som er ment å være fullt av folk vil føles underlig og nærmest litt skummelt hvis det var tomt. For eksempel i en storby er det naturlig at det stort sett er mange mennesker rundt en. "It is the presence of people from all over the world (tourists in other words) that gives capital cities their distinct excitement and glamour"⁵⁴, hevder Urry. Byturisme og sydenturisme er typiske måter å feriere på for de som Urry mener bruker det kollektive turistblikket.

Slik Urry definerer de to ulike turistblikkene, er det ganske klare rammer for hvordan de oppleves. Urry mener at ett menneske ikke kan ha både det kollektive og det romantiske turistblikket samtidig. Gruppene jeg fulgte var pakketurister, men reiste på en tur med kulturelt innhold. Roma er en storby hvor det er store mengder turister hele året, og er tilsynelatende ikke stedet som blir oppsøkt av de som har det romantiske turistblikket. Det vil derfor være interessant å undersøke om Urrys definisjon av de to turistblikkene stemmer overens med de opplevelsene som Temareisers turister forteller om.

⁵² Urry 1990:45

⁵³ Urry 1990:45

⁵⁴ Urry 1990:46

Turistblikkets utvikling

Urry hevder at turistblikket har forandret seg i ulike samfunn, innenfor ulike sosiale grupper og i forskjellige historiske perioder. På 12-1300-tallet var pilegrimsreiser blitt et utbredt fenomen. Det å reise på pilegrimsreise var blitt ”praktisk og systematisert”⁵⁵. Som følge av en voksende industri av billige overnattingssteder, var det lettere å reise lengre. Slike pilegrimsreiser kunne ofte forene religiøs fromhet med kultur og fornøyelse. Fra 1400-tallet fantes det organiserte reiser fra Venezia til Det Hellige Land. På slutten av 1600-tallet var The Grand Tour fast etablert for sønner av aristokratiet og lavadelen, mens på slutten av 1700-tallet fikk også sønner av den høyere middelklassen muligheten til å reise. I denne perioden, mellom tohundreårsperioden ble motivasjonen for å reise forandret. Før 1800-tallet var det få utenom overklassen som reiste uten at det var i forbindelse med forretninger. Reising var ikke lenger bare for å skolere seg; men også for å se og oppleve steder med egne øyne. Det visuelle i opplevelsen av å reise, eller utviklingen av blikket, ble hjulpet av den voksende mengden guidebøker som fremmet nye måter å se på. Måten å reise på dannelsesreise forandret seg også. Tidligere var det den ”klassiske Grand Tour” som baserte seg på følelsesløs observasjon og besøk i gallerier, museer og monumenter. På 1800-tallet utviklet det seg en romantisk Grand Tour hvor man var mer opptatt av ”scenic tourism” og en mye mer privat og lidenskapelig opplevelse av skjønnhet og det opphøyde⁵⁶. Denne utviklingen i måten å reise på, og motivasjonen for reisen forandret turistblikket.

Fortellingen om opplevelsen

Selv om opplevelsen er kodet og formet av kulturelt definerte betingelser, er den i seg selv individuell og privat. For å kunne kommuniseres må den få et uttrykk. Svært ofte er dette i form av en fortelling, og det er slike fortellinger som er min innfallsvinkel til tolkningen av informantens opplevelse. En fortelling er i sitt vesen en aktivitet, som innebærer kommunikasjon mellom forteller og mottager eller tilhører. Fortellingene er interessante på flere måter: Innholdsmessig er de kilder til kunnskap om hva informanten så, gjorde og opplevde, men også fortellingens form er viktig. Måten informanten forteller på gir kunnskap om hans eller hennes opplevelser av det som er sett.

Den svenske etnologen Susanne Nylund Skog definerer en fortelling slik:

⁵⁵ Urry 1990: 4

⁵⁶ Urry 1990: 4f

En berättelse är, i sin enklaste bemärkelse, en sammanhängande framställning vilken ger struktur och mening åt händelser och upplevelser genom att skildra dessa i tidsföljd⁵⁷.

En fortelling er altså en måte å skildre opplevelser. Fortellingen er avgrenset i den betydning at den har en gjenkjennelig innledning, eller begynnelse og slutt⁵⁸. Nylund Skog begrunner sitt valg med å undersøke fortellinger med at ” [...] de är analytiska resurser, symboliskt laddade former, med vilka människor beskriver, tolkar och förstår sig själva och sin omvärld”⁵⁹. Hennes avhandling er om fødselsfortellinger; hva og hvordan mennesker forteller om fødsler. Dette kan virke fjernt fra turisme, men jeg fant mange likheter med hvordan de reisende forteller om sine opplevelser. I første omgang fordi det i begge tilfeller dreier seg om ekstraordinære opplevelser. Nylund Skog analyserer i stor grad det hun kaller erfaringsfortellinger, altså fortellinger om det en selv har opplevd. Disse fortellingene berettes gjerne i første person, med fortelleren i hovedrollen. På den ene siden fortelles det om en konkret og fysisk personlig erfaring. På den annen side finnes det sterke kulturelle føringer for hvordan en slik erfaring skal oppleves og fortolkes, og fortellingen blir til i et spenningsfelt mellom disse to aspekter. Mine informanternes fortellinger kan også sees på som en slags erfaringsfortellinger. De som har vært i Roma før har forventninger på grunn av opplevelsene, altså de erfaringene de fikk forrige gang de besøkte stedet, og de som er der for første gang vil tilegne seg slike erfaringer. Som jeg var inne på tidligere, har også de som ikke har vært i Roma før forventninger på grunn av det de har hørt om byen.

Nylund Skog bruker Katharine Galloway Youngs teori om *taleworlds* og *storyrealms*, som jeg vil oversette med *fortellingsverden* og *historieramme*. Young betrakter fortellinger som *enklaver* i konversasjonen, altså som en meningssammenheng omsluttet av en annen. Young er påvirket av sosiologen Erving Goffman med det at hun deler opp en samtale eller en konversasjon i tre ulike meningsprovinser. Hun skiller mellom hendelsene i fortellingen som skjer i det hun kaller fortellingsverdenen. Kommentarene om fortellingen og det å fortelle skjer i det hun kaller historierammen. Historierammen retter oppmerksomheten på fortellersituasjonen som en performans, mens fortellingsverdenen fokuserer på hendelsene som gjengis. Denne måten å betrakte fortellinger på, gir innsyn i den strategiske virksomheten som fortellingen er⁶⁰. Dette er en metode for å undersøke hvordan informanten og intervjuer fører inn hendelser og opplevelser i samtalen og skaper fortellinger av dem, samt hvordan de i

⁵⁷ Labov i Nylund Skog 2002: 15

⁵⁸ Labov i Nylund Skog 2002: 15

⁵⁹ Nylund Skog 2002: 13

⁶⁰ Nylund Skog 2002: 18f

samtalen beveger seg mellom meningssammenhenger. Dette skiller mellom fortellingens poeng og poenget med å fortelle. Modellen gjør det mulig å skille mellom fortellerens refleksjoner over hendelsen på den ene siden og fortellinger og det å fortelle på den andre siden. Ifølge Nylund Skog, må analysen alltid omfatte hele konversasjonen, eller det intervjuet hvor fortellingen har kommet til, hvis man skal bruke denne modellen ⁶¹. I denne avhandlingen har jeg ikke mulighet til å analysere intervjuene i sin helhet, og føler heller ikke at det vil være formålstjenlig. Jeg kommer bare til å bruke begrepet fortellingsverden for å vise hvordan guidene levendegjør fortellingene for turistgruppen. I denne delen av analysen vil jeg bruke både reiseledernes fortellinger og informantenes betraktninger om disse. Til sammen vil dette skape en helhet og kan vise hvordan de reisende oppfatter guidingen, og hvordan dette påvirker deres opplevelser.

Kulturell kapital

Smak klassifiserer, og smak klassifiserer den som klassifiserer: Subjekter skiller seg fra hverandre ved hvordan de skiller mellom det vakre og det stygge, det utsøkte og det alminnelige eller vulgære⁶².

Siden jeg i denne avhandlingen skal ta for meg kulturturisme, kan jeg knapt komme utenom den franske sosiologen Pierre Bourdieus teori om *kulturell kapital* og smaksdannelse. Jeg vil først ta for meg *habitus*, som er et av nøkkelbegrepene i Bourdieus teori. Habitus kan forklares som et kognitivt skjema som omfatter både tidligere livserfaringer og disposisjoner for handling⁶³. Habitus er både virkelighetsoppfatning, vurdering og handlingsmotivasjon; altså hvordan kroppen tilpasser seg sitt miljø⁶⁴. Derfor vil habitus materialisere seg umiddelbart i adferd. De handlingsmotiverende elementene i habitus beskrives både som bevisste og ubevisste. Vår habitus avgjør altså vår smak. Idéhistorikeren Kjetil Jakobsen sier at en habitus røper hvor i sosialstrukturen du hører til, om du hører til blant de dominerende eller dominerte⁶⁵. Et annet av nøkkelbegrepene i Bourdieus teori er kulturell kapital, som forstås som en kombinasjon av sosial bakgrunn, utdanning og smakspreferanser. Kulturell kapital i form av utdanning dominerer i de fleste vestlige land og danner i vesentlig grad basis

⁶¹ Nylund Skog 2002: 19

⁶² Bourdieu 1995: 52

⁶³ Korsnes, Andersen og Brante 1997: 109

⁶⁴ Jakobsen 2002: XI

⁶⁵ Jakobsen 2002: IX

for folks kunnskaper og habitus⁶⁶. Sosiologene Fennefoss og Steen Jacobsen forklarer kulturell kapital som ”rikdom i form av kunnskap eller ideer, som legitimerer eller anerkjenner at ens sosiale status og forrang føres videre⁶⁷”. Å ha kapital er å ha makt over de som ikke har, eller har mindre kapital enn en selv⁶⁸. Eksempelet Fennefoss og Jacobsen bruker i sin artikkel er at man kan øke sin kulturelle kapital ved å spise sushi og like Federico Fellinis filmer, i motsetning til de som heller spiser pølse i brød og ser en Olsenbanden-film⁶⁹. Dette betyr at de som har en mer distingvert smak har makt til å si at de som liker for eksempel amerikanske action-filmer har dårlig smak. Bourdieu hevder også at slike handlingsvalg ikke er tilfeldig fordelt i en befolkning. Folk i høystatusyrker har andre forbruksvaner og -strategier enn de i lavstatusyrker⁷⁰. Bourdieu har skapt sin teori på grunnlag av klassesamfunnet i Frankrike. Allment sett har vi ikke de samme klare klasseskillene i Norge, men det vil allikevel alltid finnes betydelige ulikheter i smak knyttet til sosial tilhørighet også i vårt samfunn⁷¹. Jeg gjorde ingen konkret registrering av hvilke yrker/utdannelse turistene i de gruppene jeg fulgte var innenfor. Allikevel fikk jeg en viss oversikt gjennom intervjuene og ved deltagende observasjon. Det folk liker i den hjemlige hverdagen preger også deres preferanser som turister. Det vil derfor være rimelig å anta at de som velger en kulturreise i utgangspunktet har interesse for historie, kunst og kultur.

Bourdieus perspektiver på konsum er selvsagt mer omfattende enn det jeg har trukket fram her, men jeg vil konsentrere meg om begrepet kulturell kapital fordi det vil være mest relevant og interessant å bruke i forhold til mitt materiale og analysen jeg skal gjøre. Jeg har en hypotese om at de som reiser på en slik tur ønsker å øke sin kulturelle kapital. Mens habitus er egenskaper internalisert hos oss og som vi ikke kan styre, er kulturell kapital viljestyrt, og noe vi kan tilegne oss. Verdier som kunnskap om historie, kunst og kultur er deler av slik kapital som kan tilegnes. Det vil derfor være sannsynlig at en del reiser med Temareiser fordi et av målene er å fordype seg og lære noe ekstra.

⁶⁶ Korsnes, Andersen og Brante 1997: 171

⁶⁷ Fennefoss og Steen Jacobsen 2002: 35

⁶⁸ Høy og lav kapital er både mengde og kvalitet.

⁶⁹ Fennefoss og Steen Jacobsen 2002: 35

⁷⁰ Korsnes, Andersen og Brante 1997: 171

⁷¹ Fennefoss og Steen Jacobsen 2002: 36

Kultur og dannelsesesturisme

Det kan virke som sosiologen Jens Kristian Jacobsen hadde Bourdieus teorier om konsum i tankene da han skrev artikkelen ”Bereist, belest og beleven”⁷². Han hevder at kulturturisten har dannelse eller utdannelse som hovedmotiv når han reiser et sted. Alle turismeområder har attraksjoner som trekker de ferierende dit, og disse attraksjonene er enten naturlige eller menneskeskapte⁷³. Den reisende ønsker å få en utvidet forståelse av visse sider ved reisemålet. Kulturturister reiser i stor grad ut for å få førstehånds kjennskap til severdigheter som de har sett på tv, lest om osv. Det er altså ikke tilstrekkelig å ha kjennskap til kulturelle mesterverker; de skal sees med egne øyne. Å ha vært visse steder regnes som sosialt nødvendig i mange miljøer. For å være et dannet menneske må man inneha dannelsens 3 B’er: *Bereist, belest og beleven*⁷⁴.

En generell oppfatning i det moderne samfunn er at det ekte er noe som finnes i fortiden. Fordi turisten ikke kan reise til fortiden i egentlig forstand, oppsøker den fortidens kulturelle uttrykk, eller steder hvor viktige historiske begivenheter har funnet sted. De som for eksempel drar til Roma for å gå i Sigrid Undsets fotspor har gjerne et slikt mål. Dette har også klare likhetstrekk med pilegrimsreiser. Jacobsen sier at når vi som turister oppsøker fortidens mesterverker, monumenter og minnesmerker er det blant annet for å vise respekt for sentrale sider ved vår kultur⁷⁵.

Jacobsen mener at kulturturistene er kjøpere av tradisjon, og at de kjøper seg dannelse. Som jeg viste tidligere i kapittelet, var dannelse og utdanning en av hovedårsakene for å reise på en Grand Tour. Det er derfor interessant hvor viktig dette er for de som reiser på en kulturelle reise i dag, og i hvilken grad dette blir kommunisert gjennom informantenes fortellinger.

⁷² Jacobsen 1986

⁷³ Jacobsen 1986: 17f

⁷⁴ Jacobsen 1986: 20

⁷⁵ Jacobsen 1986: 18

Problemstilling

Med utgangspunkt i dette kapittelets omtalte begreper og teoretiske innfallsvinkler, er den overordnede problemstillingen:

Hvordan forteller turister om sine opplevelser på en reise som kan beskrives som en hybrid mellom en pakketur og en dannelsesreise?

For å komme fram til dette, vil jeg gjennom analysen besvare disse underspørsmålene:

- Hvilke forventninger har turistene til reisen, og hvordan oppstår disse forventningene?
- Hvordan forbereder turistene seg til en slik tur, og hva har det å si for opplevelsene?
- Hvorfor har de valgt en kulturreise?
- Hvilke konsekvenser har Temareisers tilrettelegging for turistenes personlige opplevelser?
- Hvorfor velger de Roma som reisemål?
- Hvorfor reiser de dit flere ganger?

Spørsmålene knyttet til forventninger og forberedelser vil besvares ved hjelp av Abrahams teori om forventning og opplevelse i kapittel 4. I kapittel 5 vil jeg ta for meg mer direkte turistenes beskrivelser av opplevelsene, og hvordan de ser på sine omgivelser. Urrys begrep turistblikket vil fungere som et nyttig arbeidsredskap i denne delen av analysen. I kapittel 6 vil jeg ta for meg selve fortellingen om opplevelsen og dens funksjon i ulike sammenhenger. Dette kapittelet kan besvare hvorfor de har valgt Roma som reisemål, og årsaker til å velge denne reiseformen. Hvordan Temareiser påvirker turistenes opplevelser vil være et gjennomgående tema i analysen. Selv om analysen er delt i tre, er den knyttet sammen av at alle kapitlene viser et aspekt ved opplevelsen av reisen. Det vil derfor være enkelte spørsmål som kan besvares først når analysen sees over ett, og dette vil derfor komme fram i konklusjonen.

Kapittel 3: Materiale og metode

Det empiriske grunnlaget for den påfølgende analysen vil i første rekke være intervjuene jeg gjorde under feltarbeidet i Roma i april og mai 2001. Materialet er samlet inn med det formål å undersøke hvordan turister som reiser på kulturferie forteller om sine opplevelser. Ettersom det ikke fantes noe tilgjengelig materiale på dette feltet, måtte jeg gjøre mine egne intervjuer. Etnologen Eva Fägarborg definerer et intervju som: ”En kommunikationsform där någon berättar och besvarar frågor som ställs av en annan person och där det sagda registreras i någon form – genom bandinspelning, anteckningar eller videoupptagning”⁷⁶. Det jeg var interessert i, var informantenes egne fortellinger om opplevelser på denne turen og tidligere turer til Roma. Alle intervjuene ble gjort i Roma, mens turistene var på utflukter og så å si ”midt i opplevelsene”, og disse opplevelsene fremdeles var ”ferske”. Ved å selv være tilstede var det naturlig å gjøre deltagende observasjoner av gruppene. Samlet består det empiriske materialet av 8 intervjuer, en feltdagbok med notater og observasjoner, og Temareiser Fredrikstads brosjyrer. I hovedsak er det intervjumaterialet som vil bli benyttet i analysen, men i noen tilfeller vil jeg bruke feltdagbok og brosjyrer som supplement og bakgrunnsstoff.

Temareiser

For å finne informanter tok jeg kontakt med Temareiser Fredrikstad AS. Dette reisebyrået arrangerer tematurer til mange destinasjoner, blant annet til Roma. De har gjort det til sin spesialitet å legge opp reiser med litteratur, kunst og musikk som tema. I forkant av feltarbeidet hadde jeg et møte med Wiggo Andersen. Jeg fikk da vite at Temareiser ble etablert 1. januar 2000 av Wiggo Andersen og Marit Larsen. Konseptet bak disse turene ble skapt av Andersen for mer enn ti år siden; da som en del av Bennett Reisebureau i Fredrikstad. Bennetts satsningsområde er mer rettet mot næringsliv og ferie- og fritidsmarkedet. Temareiser falt derfor litt utenfor dette, og ble dermed opprettet som eget selskap med navnet Temareiser Fredrikstad AS.

Det ble arrangert tre separate turer til Roma våren 2001, og Andersen og jeg ble enige om at jeg skulle følge alle tre⁷⁷. Tordis Ørjasæter var faglig guide for turen ”I Sigrid Undsets fotspor

⁷⁶ Fägarborg 1999: 57

⁷⁷ Alle disse turene blir som regel arrangert hvert år, både vår og høst.

i Roma”. På turen ”Drømmen om Roma” var Jan E. Hansen reiseleder, og han guidet også på turen ”Det Sakrale og Profane Roma” sammen med Pater Kjell Arild Pollestad. Turenes varighet var henholdsvis åtte, fem og åtte dager. Nedenfor vil jeg presentere de ulike turene nærmere, men først vil jeg si litt om guidene.

Tordis Ørjasæter er tidligere professor i spesialpedagogikk, og har arbeidet mye med litteraturformidling for funksjonshemmede barn. Gjennom denne litteraturformidlingen har hun tatt spesiell interesse for den norske forfatteren Sigrud Undset. Ørjasæter har skrevet to biografier om Undset: *Menneskenes hjerter. Sigrud Undset – en livshistorie*⁷⁸ og *Sigrud Undset og Roma*⁷⁹. I forbindelse med arbeidet med disse bodde hun på Skandinavisk Forening⁸⁰ i Roma.

Jan E. Hansen er tidligere kulturredaktør i Aftenposten. Han har skrevet flere bøker om Roma, og har selv bodd der i perioder. Han har blant annet gitt ut *Hvis byen fikk bestemme*⁸¹, og i samarbeid med kunstmaleren Thor Furulund: *Drømmen om Roma*⁸². Den sistnevnte har samme tittel som turen han guider.

Pater Kjell Arild Pollestad er katolsk prest, og har også skrevet bøker om Roma. Blant disse er: *Maten er halve føda: en gastronomisk rundreise med smaksprøver*⁸³, *Veien til Rom: hvordan jeg ble katolikk*⁸⁴ og *Middagshøyde: dagbok 1998-2000*⁸⁵. Pollestad har tatt deler av utdannelsen sin i Roma.

I Temareiser Fredrikstads brosjyrer blir disse bøkene anbefalt som forberedelse til turene. Noen av turene baserer seg mer eller mindre på nevnte bøker, og mange av historiene og anekdotene fortalt på turene kan kjennes igjen fra disse bøkene. Våren 2004 gikk det en programserie på NRK1 kalt ”Tre muntre herrer i Roma” med Hansen, Pollestad og Thomas Thiis Evensen som program- og reiseledere. I disse programmene var repertoaret også gjenkjennelig fra både bøkene og turene.

⁷⁸ Ørjasæter 2000

⁷⁹ Ørjasæter 1996

⁸⁰ En forening for skandinaver i Roma stiftet i 1860. For ytterligere informasjon om denne: Bull 1960

⁸¹ Hansen 1995

⁸² Hansen og Furulund 2002

⁸³ Pollestad 1991

⁸⁴ Pollestad 1990

I tillegg til de faglige guidene var det også med en teknisk reiseleder. Denne tok seg av praktiske tilrettelegginger som bordbestilling på restaurant, kjøp av billetter, avtaler om møtested og ikke minst passe på at ingen kom bort fra gruppen i forbindelse med byvandringene. På turen ”I Sigrid Undsets fotspor i Roma” var det Wiggo Andersen som tok seg av de tekniske detaljene, i tillegg til at han også foretok noe guiding. ”Drømmen om Roma” var en liten gruppe, slik at Jan E. Hansen tok seg av alt alene. ”Det sakrale og profane Roma” hadde Knut Erik Rikheim som teknisk reiseleder.

Videre vil jeg nå presentere de ulike turenes tema, og overflatisk berøre de enkeltes program. Programmene for turene tok for seg mange av de samme stedene og monumentene, men det var også forskjeller på grunn av reisens tema.

I Sigrid Undsets fotspor i Roma

Denne gruppen hadde 24 deltakere. Av disse var det bare én mann, og han reiste med sin kone. Jeg ble fortalt at det var vanlig at det var en overvekt av kvinner på denne turen på grunn av temaet. I sitt forfatterskap konsentrerte Sigrid Undset seg hovedsakelig om kvinneskjebner, noe jeg tror gjør at denne turens tema i stor grad har størst appell til kvinner.

I kåseriene og guidingen, ble det i hovedsak lagt vekt på Undsets opphold i Roma og hvordan forfatterskapet ble påvirket av oppholdet. Dagene startet som regel med et kåseri/foredrag av Tordis Ørjasæter om Sigrid Undset og hennes liv i Roma. Hver dag tok for seg de forskjellige periodene Undset hadde tilbrakt i Roma: Da hun var der for første gang, som nygift og med spedbarn, og etter at hun hadde konvertert til katolisismen. Omvisningen fulgte naturlig videre fra dagens innledende kåseri/foredrag. Gruppen besøkte de ulike stedene i Roma hvor Sigrid Undset hadde bodd: Via Gregoriana, Via Frattina og Via delle Orsoline. De var på den ”ikke-katolske kirkegården”⁸⁶ for å besøke blant andre Keats og P.A. Munchs grav, og fordi hovedpersonen i Sigrid Undsets roman *Jenny*⁸⁷ ble ”begravet” der. Gruppen fikk også komme inn i Skandinavisk Forening. Denne foreningen har en lang tradisjon med kjente skandinaver som har bodd der under sine Roma-opphold. Fra 1905, og altså på den tiden Undset var i

⁸⁵ Pollestad 2000

⁸⁶ Cimitero acattolico. Denne kirkegården var tidligere forbeholdt protestantiske eller ortodokse utlendinger, men siden 1953 har det vært mulig å gravlegge alle som ikke er katolikker der (Macadam 2000: 404).

⁸⁷ Undset 1998

Roma, lå foreningen i Via di Campo Marzio 46⁸⁸, mens da gruppen var på besøk holdt den til i et hus i Trastevere⁸⁹. Allikevel ble det sett på som et privilegium å få komme dit, og særlig fordi turistgrupper vanligvis ikke slippes inn i Skandinavisk Forening. Mange av bøkene, bildene, skulpturene og enkelte av møblene som var i Foreningens opprinnelige tilholdssted, har fulgt med fra sted til sted, noe som skaper en autentisk stemning i rommene.

Gruppen hadde også andre poster på programmet som kanskje ikke er så vanlig for en mer ordinær turistgruppe. Det ble arrangert piknik på Palatinen, de gikk i vesper⁹⁰ i Peterskirken, og det ble arrangert heldagsutflukt med buss til benediktinerklosteret Montecassino. Sigrid Undset hadde tilknytning til dette klosteret fordi hun tilbrakte sin første påske der etter at hun hadde konvertert til katolisismen.

Drømmen om Roma

”Drømmen om Roma” hadde 12 deltakere. Siden det på denne turen vanligvis må være minimum 20 påmeldte, var den nær ved å bli avlyst. Fordi det var en mindre gruppe, vil jeg ut fra mine observasjoner si at de nok fikk mer personlig oppfølging og bedre kontakt med reiselederen, enn de som reiste på de to andre turene. I denne gruppen var det en nesten jevn fordeling av menn og kvinner. Turens program var i stor grad ”i Hansens fotspor i Roma”. Hans personlige forhold til byen kom tydelig fram i guidingen. Hansen innledet turen med å fortelle om sitt første opphold i Roma som 17-åring, og menneskene han ble kjent med der. Gruppen ble ført til steder hvor de hadde bodd, og andre steder Hansen hadde spesiell tilknytning til. Jeg fikk inntrykk av at de fleste som reiste på denne turen hadde lest *Drømmen om Roma* på forhånd, og at de dermed hadde en viss kjennskap til dette fra før.

På denne turen inngikk også et besøk til den ikke-katolske kirkegården, men på en litt annen måte enn ”I Sigrid Undsets fotspor”. Hansen siterte et dikt av André Bjerke ved Keats og Severns graver, og la akantus⁹¹ ved P. A. Munchs bauta. I tillegg stoppet gruppen ved graven til et dansk ektepar Hansen kjente fra Roma, og som gruppen hadde fått høre om tidligere på turen. Hansen fortalte en historie om dem, og la så en langstilket, rød rose ned på graven.

⁸⁸ Mellom Pantheon og Via del Corso i retning Via Condotti (Ørjasæter 1996: 104).

⁸⁹ Skandinavisk forening har pr. i dag ikke lenger en permanent bolig, og har midlertidig en leilighet på Aventinhøyden.

⁹⁰ Aftengudstjeneste.

⁹¹ Plante som vesentlig vokser i middelhavsområdene. Er særlig kjent brukt som ornamentalt motiv fra grekerne 500-600f.Kr. (Aschehoug og Gyldendals store norske leks., 1978)

I vandringene rundt i byen besøkte gruppen Cappucinerklosteret som er et kapell dekorert med menneskeknokler, Gammarelli som er pavens skredder, og Pompeiusteateret hvor Cæsar ble drept. Videre gikk turen over Ponte Sisto til Trastevere. I disse byvandringene var gruppen også innom kirken San Carlo al Corso, hvor det er oppført et alter til St. Olav. På Petersplassen fortalte Hansen om da Paven ble skutt i 1981. Hansen fortalte at han sto i kø på Petersplassen for å få audiens hos paven, og var bare få meter unna da det hele skjedde. Turen besto altså av en veksling av guiding til de kjente, mest besøkte stedene i Roma, og et personlig krydder av anekdoter om Hansens liv og levnet i Roma.

Det sakrale og profane Roma

Den siste turen jeg fulgte var ”Det sakrale og profane Roma” med Jan E. Hansen og Pater Kjell Arild Pollestad som faglige guider. Denne gruppen hadde 32 deltakere, og også her var fordelingen mellom kvinner og menn jevnere enn på den første turen. Uken var delt opp i såkalte ”sakrale” og ”profane” dager. Som oftest hadde de hver sine hele dager hvor de guidet. Allikevel guidet ikke Pollestad nødvendigvis ved de ”sakrale” stedene og Hansen ved de ”profane”; dette vekslet de på. Det var også dager hvor de begge var med. Hansen fortalte mange av de samme historiene, og tok gruppen med til en del av de samme stedene som ”Drømmen om Roma”-gruppen fikk oppleve. Men han fortalte ikke like mange personlige fortellinger, da denne gruppen ikke hadde samme kjennskap til hans forhold til Roma. Når de to guidet sammen, var det som oftest Hansen som tok seg av de ”vanlige” historiene og generelle fakta. Pollestad innskjøt kristen historie til Hansens fortellinger.

Pollestad holdt morgenkåserier, på samme måte som Tordis Ørjasæter. Gruppen gikk så på en byvandring som varte fram til lunsj. På denne vandringen besøkte gruppen steder og monumenter som var knyttet opp mot Pollestads innledende foredrag. Det som også var litt spesielt med Pollestads kåserier, var at han holdt disse i kirken San Giovanni Della Pigna isteden for konferansesalen på hotellet. Der kåserte Pollestad om Romas historie, og om oppbygningen av den katolske kirke. Pollestad var under hele turen (i hvert fall når han guidet) kledd i presteskjorte, noe som gjorde at man hele tiden ble minnet på at han var katolsk prest.

I motsetning til Hansen, som gjerne også snakket og svarte på spørsmål mens han gikk fra sted til sted, hadde Pollestad sagt ifra at han foretrakk å ikke bli forstyrret mens han gikk.

Generelt om turene/guiding

Strekningene mellom severdighetene i Roma ble stort sett tilbakelagt til fots. Dette fordi det ofte er mye trafikk i Roma, og vanligvis var det ikke så langt mellom stedene som skulle besøkes. Bare når gruppen skulle til mer avsidesliggende steder ble det benyttet innleid buss. På alle turene var det omvisninger til de mest kjente monumentene selv om de ikke hadde direkte tilknytning til temaet. Blant disse er: Peterskirken, Pantheon, Kapitol, Vatikanmuseet med det Sixtinske kapell, Forum Romanum, Campo dei Fiori, Piazza Navona og San Luigi de Francesi (i hovedsak for å se Caravaggio-maleriene). På alle turene ble det arrangert felles lunsj og middager hvor reiselederne var med.

Intervjuene

Intervjuene eksisterer i to former: Fiksert på bånd og transkribert. Intervjuopptakene varer fra tjue minutter til en og en halv time. Det vil si at de i transkribert form er fra ca. 7 til 16 sider. Jeg har forsøkt å forme utskriften slik at den ligger så nært som mulig opptil informantens utsagn på båndet. Der informanten snakker dialekt, har jeg transkribert det slik. Dette har jeg gjort for å slippe å forandre for mye på språket. Jeg mener dessuten at det ikke er fare for at informantens identitet skal kunne avsløres på grunn av dette. I noen tilfeller vil ikke utskriften samsvare helt med det som er på båndet. Dette fordi jeg har valgt å utelate det som er irrelevant for temaet. Fyllord som "liksom", "ikke sant" og annen småprat uten tilknytning til intervjuene ble utelatt i transkriberingen fordi de ikke hadde noen betydning for selve intervjuet. Slike utelatelser er markert med [...]. Når jeg gjorde denne redigeringen har jeg lagt stor vekt på å ikke endre eller utelate noe av meningsinnholdet i informantens utsagn.

Selv om jeg ikke gled ubemerket inn i noen av disse gruppene, følte jeg at jeg på et tidlig tidspunkt hadde både gruppens og mine informantere tillit. Jeg kan bare komme med antagelser i forhold til hvorfor det var slik, men jeg vet at flere av informantene selv hadde barn på min alder og som også studerte på høyskole-/universitetsnivå. Det, i tillegg til at jeg selv er kvinne, kan ha gjort det lettere for dem å akseptere meg. At jeg gjorde feltarbeid på et forholdsvis ufarlig tema, fungerte nok også som en døråpner til lettere å få kontakt med

turistene. Mange var nysgjerrige på hva jeg studerte, og det at jeg bodde på Det norske institutt i Roma ble også ofte et samtaleemne.

Intervjuene ble stort sett foretatt på kafé eller i lobbyen på hotellet. Alt etter hva som passet best for informanten. Ut fra erfaringer med feltarbeidskurs vet jeg at det er mer enn nok å intervju to om gangen, da det kan være vanskelig å skille stemmene fra hverandre. Derfor har jeg ikke intervjuet mer enn to sammen. Jeg var dessuten ute etter informantenes fortellinger, og jeg antok at det ville være lettere å få utfyllende svar fra dem jeg intervjuet for seg. Intervjuene varierer noe i lengde ettersom hvor god tid informanten hadde, hvor intervjuet ble gjort, og selvsagt hvor mye hun/han/de hadde å fortelle.

Jeg brukte en intervjuguide⁹² som jeg hadde utformet på forhånd. Intervjuguiden var ment som et hjelpemiddel til å sørge for at samtalen berørte visse temaer. Denne ble ikke brukt slavisk, siden jeg ønsket at intervjuene skulle ha en form nær en vanlig samtale. På denne måten håpet jeg at informantene også skulle komme inn på emner som jeg nødvendigvis ikke hadde tatt opp. Som den svenske etnologen Eva Fägerborg sier det: ”[...] den främsta uppgiften är inte att ställa sina frågor utan att *få den intervjuade att berätta [...]*”⁹³. I flere av intervjuene følte jeg at jeg lyktes med nettopp dette. Jeg ble fortalt personlige fortellinger som jeg ikke forventet å komme over på et feltarbeide med turister.

Jeg hadde undersøkt reisebyråets turopplegg på forhånd, og konstatert at selv om det var ulike temaer, skulle de besøke stort sett de samme monumentene. Av den grunn ville det være uproblematisk å bruke den samme intervjuguiden. Jeg intervjuet ikke noen av guidene, fordi jeg var interessert i *turistenes* fortellinger fra reisen. På den andre siden gjorde jeg deltagende observasjoner, fordi jeg også skulle undersøke guidenes fortellinger, og dermed sammenligne med hvordan de reisende oppfattet guidingen.

Informantene

Jeg visste på forhånd ikke hvor enkelt det ville være å skaffe informanter, og hadde derfor ingen fastsatte kriterier for mitt utvalg. På de tre turene jeg fulgte var det et flertall av kvinner, og naturlig nok fikk jeg derfor flest kvinnelige informanter. Siden jeg var ute etter turistenes fortellinger om reisen, var det ikke hensiktsmessig å intervju alle eller så mange som mulig.

⁹² Se vedlegg for komplett intervjuguide.

Det ble et ganske tilfeldig utvalg, men jeg klarte allikevel å få et bredt utvalg. På turen ”I Sigrid Undsets fotspor i Roma”, gjorde jeg fire intervjuer, ”Drømmen om Roma” to intervjuer, og ”Det sakrale og profane Roma” to intervjuer. Jeg har intervjuet enslige, ektepar, og en mor og en datter som reiste sammen. Det var kun én av dem jeg spurte som ikke ville intervjues. Slik jeg forsto det, var det fordi hun mente at hun ikke ville ha noe å fortelle meg. Noen av turistene tok initiativ til å prate med meg, og det falt seg da naturlig å spørre om å få intervju dem.

Feltarbeidet resulterte i åtte intervjuer med til sammen tolv informanter. Den yngste informanten var på intervjutidspunktet 31, og den eldste 74. Gjennomsnittsalderen på dem jeg intervjuet var 55, noe jeg tror kan ha vært representativt for hvem som reiser med Temareiser.

De første tre intervjuene er gjort med kvinner som reiste med sine venninner, men som jeg valgte å intervju hver for seg. Den første hadde vært i Roma to ganger før. Den andre hadde vært der tre ganger før, mens den tredje kvinnen var i Roma for første gang. Det fjerde intervjuet er med et ektepar. Han hadde vært i Roma på studietur for tretti år siden, mens det var hennes første tur dit. Det femte intervjuet var også med et ektepar. De hadde ikke vært i Roma før, og hadde valgt å dra på en slik tur for å feire hans fødselsdag. Det sjette intervjuet var med en mann som reiste alene. Han deltok både på ”Drømmen om Roma” og ”Det sakrale og profane Roma”. Denne mannen hadde vært i Roma en gang før, da på interrail med en kamerat. Intervju nummer syv var med nok et ektepar. De hadde vært i Roma en gang for tjue år siden på pakketur. Det siste intervjuet var med en mor og datter som reiste sammen. Moren var i Roma for tredje gang. De to tidligere turene hadde vært vanlige pakketurer. Datteren var der for første gang. De fire første intervjuene ble gjort med mennesker som reiste ”I Sigrid Undsets fotspor i Roma”. De to neste deltok på turen ”Drømmen om Roma”, og de to siste på turen ”Det sakrale og profane Roma”.

Personvern og anonymisering

Det var ingen av mine informanter som ba spesifikt om å få være anonyme, men det hadde jeg i utgangspunktet bestemt at de skulle være, og opplyste om det i forkant av intervjuene. Jeg har valgt å gi dem fiktive navn for å skjule deres identitet. Jeg sier heller ikke noe spesifikt om hvor i Norge de kommer fra, da jeg mener dette ikke er relevant i forhold til min

⁹³ Fägelborg 1999: 59

undersøkelse. Jeg vil holde informantene anonyme fordi noen av dem snakker om emner som kan oppleves sensitive å se på trykk i ettertid. Som Alver og Øyen sier det: ”Forskeren bærer imidlertid fortsatt det etiske ansvaret, og hun eller han må vurdere personverninteressene uavhengig av hvor hjertelig mottakelsen er”⁹⁴. Hvis informanten selv ikke ber om anonymitet, er det opp til forskeren selv å vurdere den enkelte situasjonen. I mitt tilfelle har det ingen hensikt at informantene står fram med fullt navn. De er ikke offentlige personer, og hvem de er har liten eller ingen betydning for tolkningen av materialet. Guidene vil derimot bli presentert med fullt navn. Det ville uansett ikke vært mulig å holde dem anonyme siden jeg er åpen om hvilket reisebyrå jeg brukte, og hvilke turer jeg var med på. Det kommer heller ikke fram noen sensitiv informasjon i forhold til guidingen som må holdes skjult for offentligheten.

”Hvite flekker”

I et intervju er det alltid sannsynlighet for at det er noe som *ikke* blir fortalt. Sosialantropologen Kirsten Danielsen kaller dette for ”livshistoriens hvite flekker”⁹⁵. Hennes artikkel handler riktignok om livsløpsintervjuer, men den tar også opp enkelte temaer som kan være relevant for annet intervjumateriale. Danielsen sier at årsakene til hvite flekker kan finnes enten hos fortelleren selv, i selve fortellingen, eller hos formidleren⁹⁶. Av disse aspektene kan de hvite flekkene som skyldes fortelleren selv, eller formidleren, altså jeg som intervjuer, være gyldig for mitt materiale. Hvis årsaken ligger hos informanten, kan det i følge Danielsen skyldes at han/hun forteller en idealisert versjon av sin historie, at vedkommendes liv kan ha inneholdt kriser som er ubearbeidede, eller at det er informasjon som er vanskelig å formidle verbalt⁹⁷. Den idealiserte historien i forhold til en slik reise kan være at informantene ikke forteller noe negativt om Temareiser eller sine reisefeller, og at det er få som nevner noe om skuffelse i forhold til opplevelsene i Roma. Dette dreier seg om hvilket bilde informanten ønsker å gi. Det er kun 2 informanter av i alt 12 som nevnte noe om negative opplevelser. Disse opplevelsene var knyttet til forventning til stedene i Roma, og ikke til reisebyrået eller deres turopplegg. Det at de ikke sier noe ufordelaktig om reisebyrået kan være fordi de tenkte at representanter for Temareiser kunne komme til å lese den ferdige hovedfagsoppgaven. Siden de alle visste at de ville bli anonymisert, er det derfor mindre sannsynlig at det var grunnen. Danielsen sier at informantene etter en tid som regel deler den private versjonen av

⁹⁴ Alver og Øyen 1997: 108

⁹⁵ Danielsen 1993

⁹⁶ Danielsen 1993: 334

⁹⁷ Danielsen 1993: 338-346

historien, men at det da som regel er snakk om langvarige feltarbeider på samme sted⁹⁸. At de i det hele tatt berører så få temaer som angår misnøye kan også komme av det Danielsen kaller ubearbeidede kriser. Siden jeg intervjuet turistene mens de var i Roma, var opplevelsene ennå ikke var fordøyde. Jeg kan derfor ikke se bort fra at det kan ha dukket opp fortellinger om skuffelse etter at de kom hjem fra turen. Av mennene jeg intervjuet, var det svært få som sa noe om følelser eller som beskrev opplevelsene i forhold til monumentene i Roma i noen særlig grad. Dette kan også sees på som en hvit flekk i materialet. Generelt sett er ikke menn like malende i sine beskrivelser som det kvinnene er når de forteller om sine opplevelser. Menn kan altså ha problemer med å sette ord på sine opplevelser, og greier dermed ikke å formidle denne informasjonen verbalt. Til slutt må jeg selvfølgelig også ta i betraktning at jeg som intervjuer kan ha skapt hvite flekker. Ved min spørsmålsstilling er det mulighet for at jeg har styrt svarene, og det kan også ha vært temaer jeg ikke har spurt om. I tillegg kan det alltid være hvite flekker som jeg ikke ser, fordi det er umulig å vite hva informanten eventuelt utelater å fortelle om. Jeg anser ikke dette ”usynlige” temaet for å være et stort problem i forhold til mitt materiale, men det er viktig å være klar over at de kan finnes, for å kunne påpeke begrensninger ved materialet.

Feltdagboka

Jeg førte dagbok under de tre ukene feltarbeidet varte. Jeg har i store trekk prøvd å skrive ned hva som skjedde, og hva jeg observerte. Under guidingene på formiddagen noterte jeg hvilke monumenter gruppen besøkte og hva som ble fortalt om dem. Jeg gjorde også observasjoner av reisefølget, og skrev ned det jeg mente kunne være nyttig for tolkningen av intervjumaterialet. Disse notatene ble på slutten av dagen ført inn i feltdagboka. Der har jeg også gjort tolkninger av det jeg observerte og opplevde som viktig. Jeg brukte blyanter med forskjellig farge for å skille observasjoner, refleksjoner og generelle opplysninger. Denne dagboka har vært til god hjelp for å rekonstruere turene og hendelsesforløpet i ettertid. Ved å lese dagboka parallelt med intervjuene, har jeg kunnet se likheter og forskjeller mellom de tre turene. I analysen vil jeg bruke feltdagboka som bakgrunnsstoff, og for å gjøre det lettere for meg å huske hendelser, situasjoner og hvordan guidingen foregikk.

⁹⁸ Danielsen 1993: 339

Brosjyrematerialet

Temareiser Fredrikstad sitt brosjyremateriale består av en hovedkatalog og flere mindre brosjyrer som tar for seg den enkelte turen. Disse småbrosjyrene har en innledning lik den beskrivelsen som står i hovedbrosjyren. Denne gir blomstrende beskrivelser av hva den reisende kan forvente, og setter en stemningsangivende tone til reisen. Innledningen avsluttes med forslag til forberedende reiselektyre. Videre står det mer spesifikt om programmet for turen, praktiske opplysninger, og til slutt prisen for turen samt påmeldingsskjema. Brosjyrene vil bli brukt som bakgrunnsstoff for å kunne se på hvordan reisebyrået ønsker å presentere sine reiser, og hvilke forventninger de vil gi de reisende.

Behandlingen av materialet

I og med at jeg var interessert i fortellinger om opplevelser i Roma var det naturlig å benytte en kvalitativ metode, altså intervjuer. Jeg valgte en slik tilnærmingssmåte fordi jeg ikke var interessert i hvor mange som reiser på temareiser, men hvordan de opplevde å reise på en slik tur. Kvalitativ metode ser på hvert fenomen som unikt⁹⁹. Hensikten med kvalitative undersøkelser er å forstå det særegne. Kvalitativ metode fokuserer på individuelle motiver, og målet er å avdekke meninger og forstå spesifikke sammenhenger¹⁰⁰. På denne måten kan man oppnå en forståelse av sosiale fenomener, slik som ferie, på bakgrunn av data om personer og situasjoner.

For å få oversikt over materialet, leste jeg gjennom det for å se hva som var gjennomgående temaer. De tre hovedteoriene som henholdsvis tar for seg forventning og opplevelse, turistblikket, og fortellingen, fungerte som kategorier for materialet. Intervjuutskriftene ble sortert i respektive kategorier ved klipping og liming samt fargemarkering. Teoriene fungerte også som struktur for analysen. Denne har en kronologisk oppbygning ved at den begynner med å ta for seg det som skjer før reisen i form av forventning og forberedelse. Det andre analysekapittelet konsentrerer seg om turistenes opplevelser og hvordan de betrakter sine omgivelser. Det siste kapittelet går nærmere inn på fortellingen om opplevelsen, i form av turistenes og guidenes historier.

⁹⁹ Eneroth 1984: 49f

¹⁰⁰ Eneroth 1984: 47

Kapittel 4: Forventning om opplevelse

Man reiser til London for å se teater, til København for å drikke dram, til Madrid for å gå i Prado. Hvorfor reiser man ustanselig til Roma?

Jan E. Hansen¹⁰¹

Det jeg vil konsentrere meg om i første analysekapittel er turistenes forventninger, opplevelser og erfaringer, og samspillet mellom disse. Jeg skal se på hvordan reisebyrået presenterer seg selv, og hvordan dette skapte forventninger og påvirket turistenes opplevelser. Som tittelen på kapittelet tilsier, vil folkloristen Abrahams' teori om forventning og opplevelse stå sentralt i dette kapittelet. Vanligvis har man positive forventninger til selve reisen og stedet man skal besøke. Samfunnsviteren Arvid Viken sier at opplevelsen derfor ofte har karakter av forventningsinnfrielse, og at det er en god porsjon selvpoppfyllende profeti i slike forventninger¹⁰². De fleste forskningsrapporter kan vise til tilfredse turister, og jeg kan selv bekrefte at det i mitt materiale er svært lite negative ytringer om reisen. En feriereise fremkaller positive stemninger, som igjen gjør at de reisende som regel får det hyggelig. Av og til blir turisten selvfølgelig skuffet. Forventningen kan være så sterk at møtet med virkeligheten blir et antiklimaks. Andre ganger kan det være omvendt, at opplevelsen blir enda sterkere enn forventet. Det å lese en brosjyre eller å se et tv-program om et reisemål kan aldri måle seg med virkeligheten. Å være et sted er mye mer enn bare å se. Lukt, lyd, lys, og ikke minst fornemmelser av atmosfære og kultur bidrar til opplevelsen.

Jeg vil først vise hvordan reisebyrået presenterer seg i brosjyren, og hvilke forventninger de dermed kan gi til de som reiser med dem. Temareiser Fredrikstad¹⁰³ ønsker å framstå som et reisebyrå som tilbyr et alternativ til en vanlig pakketur, og det er denne forventningen brosjyren søker å skape hos leseren:

”Reiser er den beste utdanning for evnerike mennesker,” sier den store tyske dikter Goethe. Vi gir ham rett. Våre kyndige kåsører og lokalkjente reiseledere åpner hemmelige dører og skattkamre rundt om i verden for dere som er ute etter å gjøre

¹⁰¹ Furulund og Hansen 2002: 68

¹⁰² Viken 1997: 97

¹⁰³ For enkelhets skyld vil jeg referere til reisebyrået Temareiser Fredrikstad AS som Temareiser eller bare som reisebyrået. Temareiser med liten t henviser til temareiser og kulturreiser generelt.

reisen til en ekstra god opplevelse, med fornyet innsikt og utvidet perspektiv som noe av utbyttet, i samvær med andre som velger Temareiser Fredrikstad¹⁰⁴.

Reisebyrået bruker et sitat av Goethe for å presentere filosofien bak sine turer. De antar at de fleste vet hvem Goethe var, og at noen vil assosiere ham med dannelsesreiser. Temareiser sier at deres reiser er for *evnerike mennesker*. Ved å si dette skryter de nærmest av dem som velger Temareiser før de faktisk har foretatt dette valget. Reisebyrået sikter seg inn mot en gruppe mennesker som ikke reiser kun for rekreasjonens skyld, men for å få *fornyet innsikt og utvidet perspektiv* som de sier det selv. Ved å presentere seg slik de gjør, appellerer de til en gruppe mennesker som er interessert i historie, litteratur og kultur. Markedsføringen er slikt sett rettet mot et samfunnssjikt som tillegges en viss kulturell kapital. Temareiser skaper en forventning om at dette er en kvalitetsreise.

Konkrete forberedelser

Temareiser er allikevel en pakketur i den forstand at den som bestiller en slik tur får flyreise, hotellopphold og en del måltider inkludert i prisen. Alt er planlagt på forhånd, og for den reisende skal det bare være å pakke kofferten og møte reiselederen på flyplassen. Til sammenligning vil en tilsvarende reise på egenhånd kreve mer omfattende forberedelser. Den eneste form for *oppvarming* reisebyrået foreslår, er å lese bøker skrevet av de som er guider på turene. Nettopp derfor var det interessant å spørre informantene om de hadde forberedt seg, og i tilfelle på hvilken måte.

Fra materialet har jeg plukket ut én informant som var i Roma for første gang, og to som hadde vært der før. Dette har jeg gjort for å se hva slags forberedelser de hadde foretatt seg, og hvordan disse skiller seg fra hverandre.

Else var i Roma for første gang med Temareiser. Selv om hun reiste med en gruppe, ville hun gjerne ha litt oversikt over stedet hun skulle til:

E:[...]Men det viser seg at den jobben e la ned før vi dro, det sitter.

H: Så du hadde liksom konkret forberedelser...?

E: Jeg har orienteringa i orden. Jeg vet hvor vi skal gå og... ka vi skal se og

H: Ja hadde du da lest litt om de forskjellige tinga på forhånd, eller? [...]

E: Faktisk. [...]

H: [...]Hvorfor, når du får det på et fat allikevel liksom?

¹⁰⁴Brosjyre for Temareiser Fredrikstad AS 2001

E: Nei, jeg ville heller ha gjenkjennelsen enn...[...]vil ikkje ha alt nytt. Vil heller ha gjenkjennelsen. Også trur jeg at jeg ville ha tilfredsstillelsen av å se om jeg klarte og så orientere meg så godt at det var en stor fordel å ha gjort det¹⁰⁵.

Else sier at hun gjorde en ”jobb” før hun dro på denne turen. Hennes forberedelser bestod i å studere programmet for turen og lese i guidebøker om det hun skulle se. Else så også på kart over Roma for å få en oversikt over stedene hun skulle til, og hvor de lå i forhold til hverandre. På grunn av dette forarbeidet følte Else at hun klarte å orientere seg rundt i Roma selv uten gruppen. For henne fungerte dette som en frihet midt oppe i at hun faktisk var på en gruppereise. Else sier at hun heller vil ha *gjenkjennelsen*. Med dette mener hun at ved å ha gjort seg kjent med stedene de skulle besøke på forhånd, ville hun kanskje ha lettere for å ta til seg kunnskapen når hun var i Roma. Det å kjenne igjen steder og kunstverk man aldri tidligere har sett finnes det også eksempler på i de reisebeskrivelsene Anne Eriksen skriver om¹⁰⁶. Ordene ”minne” og ”erindring” er gjennomgående i disse. Erindringene som vekkes refererer ikke til egne erfaringer, men til en kulturtradisjon – en kollektiv erindring med det klassiske som kjerne¹⁰⁷. Else har ikke vært i Roma før, og kan dermed ikke ha en faktisk opplevelse av å kjenne seg igjen. Det hun kjenner igjen er det hun har lest om, som andre har fortalt om, eller som hun kanskje har sett reiseprogrammer om på tv. I møte med monumentene i Roma kjenner både Else og de reisende i Eriksens bok igjen noe som ligger i deres klassiske dannelse, selv om de har tilegnet seg denne informasjonen på noe ulik måte.

Else har også ønske om en *tilfredsstillelse*, altså å føle at selv om hun reiser på en pakketur, så kan hun i realiteten også greie seg uten gruppen. Else forteller tidligere i intervjuet at hun aldri har reist til noen europeisk storby før. De turene hun har dratt på, har vært til feriesteder som Kanariøyene og Kreta. Hun forklarer at det er viktig for henne å føle at hun greier seg på egenhånd. Hun mistet begge foreldrene sine som ung, og måtte tidlig klare seg selv¹⁰⁸. Selv om hun har vært vant til å klare seg alene i sitt hjemlige miljø, er dette første gang hun våger seg på utenlandsferie uten familien. Else var også vant til å klare seg med lite penger, og har derfor ikke hatt mulighet til å dra på utenlandsferie før i voksen alder. Når hun først skal reise til en storby er det viktig for henne å gjøre det innenfor trygge rammer, men også å bevise for seg selv at hun *kunne* klart seg på egenhånd hvis det hadde vært nødvendig.

¹⁰⁵ Informant 3: 9

¹⁰⁶ Eriksen 1997

¹⁰⁷ Eriksen 2000: 53

¹⁰⁸ Informant 3: 6

Rune hadde vært i Roma en gang på interrail for mange år siden. Selv om han hadde vært der før, er han kanskje den som hadde forberedt seg best før han skulle til Roma – i hvert fall er han den som forteller mest om sitt forarbeide. Denne gangen hadde han forberedt seg ved å lese i reiseguider og se på bilder fra Italia:

Å ja. Kjøpte to svære reiseguider allerede for ett år siden, jeg. For jeg visste at jeg skulle til Roma på en eller annen måte. De har jeg lest og lest i.[...] Har en venn som har en veldig omfattende lysbildesamling. [...] Han har kjørt over alpene han med scooter eller bil niogtredve ganger eller noe sånt. Og første gang med super åtte kamera. Han har tatt dias og lysbilder i alle år. Så vi har sitti og sett igjennom hele hans italia-bildesamling i vinter¹⁰⁹.

Rune hadde forberedt seg før han egentlig visste at han skulle reise på denne turen. Han hadde vært i Roma før, og hadde et ønske om å reise tilbake. I tillegg til å lese bøker om Roma, har han også sett på bildesamlingen til en venn som har vært i Italia mange ganger. Han har forberedt seg med det Abrahams kaller ”oppvarming og forventningsfull oppførsel”. Rune er tydeligvis svært interessert i Roma og Italia. Det han forteller vitner om at han har lest mye om blant annet dannelsesreiser og Grand Tour. Han nevner at han har lest Goethes *Italiensk reise*¹¹⁰, og snakker om kjente skandinaver som dro til Roma. Han forteller i intervjuet en del om steder han har vært, og steder han har planlagt å dra til. Rune har tydelige smakspreferanser og kvalitetsbedømmer de fleste av reisetilbudene i muligens noe større grad enn de øvrige informantene. Han velger å reise til steder med tilknytning til kunst og kultur. Dette gjelder reiser både i Norden og ellers i Europa. Han har flere ganger dratt til Skagen for å bo på kunstnerhotell. Han forteller også at han har planlagt å reise til Lisboa med Karsten Alnæs som guide, for å gå i den portugisiske dikteren Fernando Pessoas fotspor. Rune forteller at da barna hans var små, dro han på andre typer ferier som ikke var kulturelt motiverte. Nå når barna har blitt voksne, kan han dra på turer som ivaretar, og ikke minst utvikler, hans personlige interesser. Det er flere av informantene som forteller at deres valg av reise har endret seg etter at deres barn har blitt voksne eller har flyttet ut.

Forberedelse til å reise på tematur kan også bestå i å planlegge å ta seg fri, og spare til turen. Bente mener at denne type reise ikke er ment for alle. Særlig kommer dette an på økonomisk kapital og tid, eller kombinasjonen: Å ha råd til å ta seg fri:

¹⁰⁹ Informant 8: 3

¹¹⁰ Goethe 1999

Ja, du må gjør det når du har tid itj sant. Og da tenker jeg at da blir opplevelsen annerledes for en som har spart gjennom lang tid for å få råd til dette her. For de hadde hørt om det i for eksempel i Fredrikstad litterære kvinneforening eller you name it, itj sant. Så blir det en anna opplevelse enn det blir for mæ, som sitt over bordet itj sant sammen med ei venninne og klare å fikse det både økonomisk og fordi at jeg er så gammel at jeg har unga som har flytta ut, og har en mann som er raus. Så her ser vi at dette er ikke for alle¹¹¹.

For Bente er det økonomi og tid som utgjør de viktigste forberedelsene. Hun anser seg selv som heldig som "bare kan gjøre det" uten større planlegging. Bente mener også at opplevelsen blir annerledes for en som har spart i lengre tid for å dra på en slik tur. Slik jeg oppfatter det mener hun faktisk at hennes opplevelse kanskje blir mer overflatisk enn en som har sett fram til dette i lang tid og som har vært på forelesning om Sigrid Undset i Fredrikstad litterære kvinneforening¹¹². Dette kan jo også komme av at den som må spare lenge heller ikke har råd til å dra på ferie så ofte.

De konkrete forberedelsene består av forskjellige ting for de tre informantene jeg har trukket fram her. For Else som ikke hadde vært i Roma før, var det viktig å se på kart og lese litt om de stedene hun skulle til. Rune er kanskje mest opptatt av å fortelle om alt han har lest før han dro. Han har vært i Roma en gang før, men sier egentlig ikke så mye om hvordan disse forberedelsene ga han en større opplevelse, slik Else mener hun får med den gjenkjennelsen hun beskriver. Bente på sin side mener tid og økonomi er de viktigste måtene å forberede en slik tur. Hun lever til vanlig et liv hvor tid kanskje er noe man ikke har nok av, og at det ikke er så lett å ta seg fri fra jobben utenom fellesferien for å dra på en slik tur. Det jeg vil si er felles for informantene, er at de på en eller annen måte føler seg privilegerte som har muligheten til å reise på en slik tur. De har både tid og penger til overs som gjør at de kan unne seg denne opplevelsen. De har allerede sett den ut som en *spesiell opplevelse*. Reisebyrået har i brosjyren gitt forventninger om en slik opplevelse, og turistene har på sin side gjort de nødvendige forberedelser.

Hvorfor en temareise?

Jeg ønsket også å finne ut hva motivasjonen var for å velge en temareise. Det burde kanskje være opplagt at det er interesse for historie og kultur som er underliggende faktorer for dette valget, men jeg ønsket å se om det ikke også kunne være andre ting som spilte inn. De reiser

¹¹¹ Informant 2: 11

ikke på en slik tur kun fordi det er fint å dra til Roma og fordi de vil slappe av fra hverdagen, men fordi de er genuint interesserte i å lære. Antageligvis vil de lære om noe de allerede har kjennskap til, noe som er en del av deres kulturelle kapital, men som de ved å reise med Temareiser føler at de får en dypere kunnskap om. I tillegg reiser de på en slik tur for å føle seg eksklusive og spesielle, og som gjør at de kan heve seg over den vanlige pakketurist, selv om de også selv egentlig er pakketurister.

Ekteparet Turid og Gunnar var i Roma for første gang, og hadde bevisst valgt en kulturreise. Deres begrunnelse for å velge en slik tur, var at de mente de ville spare tid og få sett mer ved å reise med Temareiser:

Nei, altså jeg foreslo det fordi at jeg synes at når man først skal hit, så tror jeg det kan være lurt å ha litt sånn guiding første gangen. Isteden for at man bruker masse tid på å fly rundt og løpe rundt og ikke helt vite åja, man var i nærheten av noe interessant og som man kanskje burde ha kikket litt nærmere på. Så det var derfor jeg foreslo det. At nå tar vi en sånn litt mer strukturert tur. Så kan man heller dra tilbake på egenhånd seinere¹¹³.

Turid ønsker å ikke bruke unødvendig tid på å finne det hun vil se. Hun er opptatt av å få sett de kjente stedene, mest mulig på den tiden de er der, og vil helst ikke gå glipp av noe. For henne står det å reise alene til Roma for første gang som en mulig stressende og utilfredsstillende opplevelse. Anita, som også besøkte byen for første gang, er av den samme oppfatningen:

For Roma er alt for stor synes jeg til at man prøve å gå løs på den på egenhånd i løpet av en uke. Så det at noen plukker ut og tilrettelegger, det tror jeg er viktig¹¹⁴.

Et av hovedmålene for en slik reise er som regel å se de kjente monumentene. Ved å velge Temareiser føler informanten seg trygg på at reiselederen fører gruppen til stedene som de bør ha sett. I tillegg får gruppen til tider komme til steder de kanskje ikke ville fått sett hvis de hadde reist uten en slik gruppe, noe reiselederen ofte gjorde dem oppmerksomme på. For eksempel besøkte gruppen som reiste ”I Sigrid Undsets fotspor” Skandinavisk Forening. Ørjasæter opplyste om at det ikke var lett å komme inn dit uten en spesiell avtale. Dette gjorde utvilsomt at medlemmene i gruppen følte at de fikk innblikk i noe som bare få før dem hadde fått være med på. Det er et paradoksalt forhold mellom det man normativt ”bør ha sett”,

¹¹² Informanten mener antagelig Det kvindelige læseselskab (Fredriksstad Blad 2001).

¹¹³ Informant 6: 2

og den ultimate individuelle og unike opplevelsen. Som Anne Eriksen skriver i *Minner fra Den evige stad*: "[...] ikke bare formidle at man har vært i Roma og sett dens mange herligheter – men også at man har reist, sett og opplevd alt på den rette måten: som en dyptgripende, personlig og original erfaring"¹¹⁵. Dette henviser riktignok til skandinavereiser til Roma 1850-1900, men på mange måter tror jeg dette også gjelder for hva slags opplevelse de som reiser med Temareiser forventer seg. Å reise på denne måten gjør at turistene føler seg eksklusive, og at de får en slags tilfredsstillelse av at de faktisk opplever mer ved å reise med Temareiser. Det bidrar til å oppnå dannelsens 3 B'er, altså å bli bereist, belest og beleven¹¹⁶. Jeg har allerede nevnt hvordan reisebyrået presenterer seg i brosjyren, og hva slags forventninger dette kan gi turistene. Både Anita og ekteparet Turid og Gunnar sier at de kunne tenke seg å reise tilbake på et senere tidspunkt, men at de da kanskje vil dra alene og ikke med en gruppe. For dem er det viktig å få en *innføring i Roma* av guidene, som de eventuelt kan dra nytte av hvis de velger å reise tilbake. Ved å ha reist med Temareiser har opplevelsen gjort at de har fått nye erfaringer. Disse erfaringene kan også sees på som en form for kulturell kapital.

Temareisers reiseledere (spesielt Pollestad og Hansen) ga til tider signaler om at de ønsket at gruppen skulle oppføre seg som *reisende*, og ikke typiske pakketurister. På turen "Det sakrale og profane Roma" var både Hansen og Pollestad opptatt av å videreføre sin kulturelle kompetanse som ga retningslinjer til hvordan man skulle og ikke skulle oppføre seg i Roma. En del av turistene var opptatt av å oppføre seg på den "riktige" måten. Særlig observerte jeg dette på den andre gruppen jeg fulgte: "Drømmen om Roma". Dette var en gruppe på bare 12 personer, hvor Jan E. Hansen hadde ansvaret for både guidingen og det tekniske ved turen. De som reiste på denne turen kom derfor ganske tett inn på reiselederen. Hansen spiste lunsj og middag med dem omtrent hver dag. Det var derfor også lettere å komme i snakk med ham. På de stedene gruppen spiste middag, var det ofte forhåndsbestilt meny som Hansen hadde bestemt. Før de skulle begynne å spise, snakket han gjerne litt om maten, om det var festmat eller vanlig italiensk bondekost. Hvis det ikke var innlysende, forklarte han gjerne også hvordan den skulle inntas. Dette skjedde blant annet på et sted hvor det ble servert fisk uten annet tilbehør enn et salatblad, og en flaske olivenolje som ble satt på bordet¹¹⁷. I forhold til hvordan nordmenn er vant til å få servert fisk, var dette ganske ukonvensjonelt. Noen av

¹¹⁴ Informant 4: 2

¹¹⁵ Eriksen 1997: 185

¹¹⁶ Jacobsen 1986: 20

¹¹⁷ De som da satt og ventet på tilbehøret fikk beskjed om at den skulle rett og slett spises alene med litt olje på.

turistene i gruppen var spesielt opptatt av ”å gjøre som Hansen”, og det var særlig to venninner¹¹⁸ i femtiårsalderen som var tydelig fascinert av Hansen som person. De var blant annet veldig opptatt av den sagnomsuste spaghetti carbonara som Hansen ofte snakket om. Han skriver om tilberedelsen av denne retten i *Drømmen om Roma*, og det var tydelig at dette venninneparet kjente godt til boken. De to passet ofte på å sette seg ved samme bord som Hansen for å prate med ham, og for å se hva han spiste, og gjerne bestille det samme. Motsetningen til dette var de som ikke brydde seg så mye om hva reiselederen gjorde og sa, eller som kanskje rett og slett ikke forstod disse kodene. Et eksempel på dette er en episode som skjedde under en annen fellesmiddag. På restaurant i Italia får du gjerne to glass. Det ene skal brukes til vin, og det andre til vann. Ofte kan disse glassene være like (altså i realiteten to vinglass). Under denne middagen ble det plassert karafler på bordet med både rødvin og hvitvin. Dette for at man skulle kunne velge. En av de reisende på denne turen hadde derimot ikke helt forstått dette, og hadde rødvin i det ene glasset, og hvitvin i det andre. Dette skapte enkelte rare blikk og kommentarer fra de andre i denne gruppen. På tross av dette fortsatte han å drikke vekselvis av begge glassene. Dette viser at de som reiser på en slik tur i stor grad ønsker å gli inn som ”romere” i Roma. I Eriksens bok *Minner fra Den evige stad* snakker hun om det å bli en ”ekte romer”. Det var ikke nok å delta i Skandinavisk Forening for å bli en ”ekte romer”. Man måtte kjenne til livet i byen og ha sin tilhørighet og identitet der. Den som kunne kalle seg en ”ekte romer” måtte ha tilegnet seg en bestemt kulturell kompetanse. Denne kompetansen bestod i hovedsak av språkkunnskaper og kjennskap til hverdagsliv, bolig og spisevaner¹¹⁹, og det er nettopp en slik kompetanse Hansen forsøker å videreføre til de som reiser med Temareiser Fredrikstad. De som hadde lest boken til Hansen på forhånd, visste nok om dette, og det kan ha vært en vel så god grunn for å velge en slik tur, som det å lære mer om all den kunst og historie som befinner seg i Roma. De som ikke kjente til, eller var like opptatt av, å beherske den kulturelle kompetansen ble ofte allikevel en del av det, slik som Gunnar som oppdaget at han også har en romersk bursdag¹²⁰:

Jeg har da lært at man har to fødselsdager. Den ene er den... hva heter det? Den kjødelige om jeg kan si det sånn, og den andre er den romerske. Og min romerske fødselsdag var da tredje mai, det herrens år totusen og en¹²¹.

¹¹⁸ De var ikke blant dem jeg intervjuet.

¹¹⁹ Eriksen 1997: 187-92

¹²⁰ En tradisjon startet av kunstneren Thorvaldsen, som regnet sitt *egentlige* liv fra den dagen han ankom Roma første gang (Eriksen 1997: 201).

¹²¹ Informant 7: 1

Selv om Gunnar sier dette med en humoristisk undertone, er det også et snev av stolthet å spore i hans utsagn. Han er blitt innviet i noe av det grunnleggende ved hvordan han kan bli en romer. Jeg mener at denne kulturelle kompetansen også kan sees på som en kulturell *kapital*. Om dette ikke nødvendigvis er en omsettelig kapital i hverdagslivet i Norge, vil den muligens komme til nytte i forbindelse med en ny Roma-tur. Som tidligere nevnt hadde mange av informantene allerede begynt å tenke framover mot en ny reise til Roma. Det de fleste sier, er at de etter å ha reist med Temareiser føler at de er klare for å dra til Roma på egenhånd:

Så det kan godt hende at mannen min og jeg reiser tilbake en annen gang. Og da trenger vi ikkje noe opplegg, for nå er jeg kjent¹²².

Dette at Else er kjent viser både til det at hun kan orientere seg i byen, og at hun har fått en grunnleggende kunnskap om hvordan hun skal te seg i Roma.

Til nå har jeg bare tatt for meg de positive sidene, de som ønsker en slik opplevelse som Temareiser tilbyr. Bente hadde vært i Roma flere ganger før, og mente at hun nok ikke ville valgt en slik reise hvis hun skulle dratt dit første gang:

Ja, men jeg ville ikke hatt det som førstereise, for jeg er en individualist. Så jeg liker nok bedre å... første gangen jeg skal til en by så vil jeg nok snuse mer. Eller kanskje ikke første gang, men... altså jeg vil ikke bare hatt denne opplevelsen, for den er så styrt. Jeg er veldig glad for å ha hatt de andre opplevelsene å få snuse på en måte... For du blir veldig... hvis dette hadde vært den første opplevelsen så hadde jeg nok blitt geleida veldig i et spor. Så jeg ser nok at jeg ... snuse og undre litt først selv. Men jeg tror det er forskjellig altså. Jeg er sånn som liker å gå litt på egenhånd og se litt og oppleve og... kanskje ikke forstå alt heller, men få flere spørsmål¹²³.

Bente sier at hun nok ikke ville reist til Roma første gang med Temareiser. I hvert fall ville hun ikke bare hatt denne opplevelsen. Selv føler hun at opplevelsene blir veldig styrt av guidene og turopplegget. Hun foretrekker å "snuse litt" på egenhånd. For henne betyr det altså ikke mest å oppleve det man normativt bør ha sett den første gangen. Hun legger mer vekt på det å kunne gå litt rundt på egenhånd og utforske selv. Det er klart at på en slik tur som Temareiser tilbyr, har turistene liten tid uten gruppen. Reiselederen har lagt opp et til tider ganske hektisk program, og gruppen blir ledet rundt i Roma på en planlagt rute. Det er guiden som bestemmer hva turistene skal se, og han påvirker på mange måter deres opplevelse etter

¹²² Informant 3: 5

¹²³ Informant 2: 3

hva han forteller om stedet/monumentet. Bente synes det er greit å ikke forstå alt når hun ser det første gang. Som hun selv sier, vil hun heller ha flere *spørsmål*. Jeg tolker dette som at hun synes det er greit å ikke få med seg alt første gang. Hun vil heller ha ”spart” noe slik at hun har en grunn til å reise tilbake. Dessuten kan det å se steder/monumenter og kanskje ikke helt forstå eller vite hva det er, motivere henne til å lese og finne ut på egenhånd når hun kommer hjem. Bente har en forventning om å være en slags oppdager, noe som gir en helt annen opplevelse enn å bli ”leid rundt” av en reiseleder. Det at hun velger å reise på temareise denne gangen er nok i første rekke fordi hun har interesse av å gå i Sigrid Undsets fotspor i Roma, og fordi hun kjente til guiden Tordis Ørjasæter. Dessuten har hun gjort unna den første ”oppdagelsesreisen” til Roma; dette er hennes fjerde gang i denne byen. Bente sier også i intervjuet at hun aldri blir ”ferdig” med Roma. Hun vil gjerne dra tilbake igjen og oppleve Roma på andre måter, og også hun sier at hun da vil dra alene eller med familien.

Flere av informantene sier at de føler det er trygt å reise med Temareiser, og at de har valgt denne formen for å reise nettopp fordi de ønsker å bli tatt vare på. De hadde en forventning om å bli tatt hånd om når de reiste med dette selskapet. De fleste jeg intervjuet hadde tidligere reist på pakketurer til storbyer eller sydlige land, og opplevelsen av temareisen blir derfor satt opp mot denne erfaringen. For Else er det særlig reiselederne som gir en trygghet:

Det visste jeg ikke før jeg fikk adresselista¹²⁴. Så det var jo ekstra betryggende. Men det hadde det vært uansett. Men jeg trodde at ho¹²⁵ skulle ta i mot oss her og være med oss og det var det og at vi skulle finne ut mye sjøl. Faktisk. Så det... men det har sikkert sammenheng med de vanlige sydenturane for nå har de ikkje guider på sånne turer lenger. Nå jager de deg inn på bussen når du kommer, og ut av bussen når du skal hjem¹²⁶.

Else sier det er ekstra betryggende at reiselederen Wiggo Andersen er med. Andersen er en av eierne av reisebyrået, og det var han hun hadde snakket med da hun først bestemte seg for å reise på en slik tur. Det føles trygt å ha med en reiseleder som kjenner stedet godt og som gjør sitt beste for at alle i gruppen skal trives. Else sier for øvrig at hun synes det ville vært trygt å reise med Temareiser uansett om Andersen skulle være med gruppen eller ikke. Det er altså ikke bare en oppfatning om at reiselederen gjør turen trygg, men også selve reisebyrået og deres opplegg.

¹²⁴ At Wiggo Andersen skulle være med på turen.

¹²⁵ Henviser til Tordis Ørjasæter.

”I Sigrid Undsets fotspor”, som var gruppen denne informanten reiste med, var Andersen både teknisk og faglig reiseleder. I sitatet ovenfor sammenligner informanten Temareisers turopplegg med pakketurer hun tidligere har vært på. Hun er negativ til de klassiske pakketurene der de jager turistene inn og ut av bussen og der det ikke er noen form for *personlig oppfølging*. For informanten Synnøve er nettopp denne personlige oppfølgingen viktig:

Fordi du blir på en måte bedre tatt hånd om. Du er ikke en av tusenvis av mennesker. Når du reiser alene så blir du jo ikke tatt hånd om på samme måte. Da må du greie deg selv. På en temareise så betaler du kanskje litt mer, men allikevel så er du tatt vare på og tatt hånd om og ivaretatt på en helt annen måte. Du får mer ut av det. Det tror jeg betyr mye... i hvert fall betyr det mye for meg¹²⁷.

Synnøve forteller at hun blir bedre *tatt hånd om* og at hun ikke føler seg som *en av tusenvis* når hun reiser med Temareiser. Denne opplevelsen blir satt opp mot det å reise alene. Jeg vil anta at hun med dette ikke mener en reise hvor hun var helt uten følge, men som ikke hadde reiseledere som fulgte gruppen mesteparten av tiden. Synnøve hadde reist med Temareiser før, og kjente dermed til opplegget. Reisefølget i Roma var på 24 personer, men Synnøve følte allikevel at hun fikk den personlige oppfølgingen hun trengte. Det at informanten gjerne vil bli *tatt hånd om*, betyr stort sett at hun ønsker at guiden følger gruppen dit den skal. Synnøve trenger ikke å tenke på hvor hun skal spise lunsj, men kan heller konsentrere seg om å studere taket i det Sixtinske kapell. Det som gjør det trygt å reise med Temareiser er at reiselederne er lokalkjente på stedet, de snakker språket og geleider gruppen dit den skal. Skulle noe uforutsett skje kan gruppemedlemmene alltid henvende seg til en av reiselederne for å få hjelp. Disse tar seg av alt det praktiske, og sørger for at de reisende får sine behov dekket. Synnøve sier at hun har betalt mer for denne turen, men at det er verdt det. Verdien av reisen blir målt i opplevelsen. For henne vil det at hun blir tatt hånd om og denne tryggheten dette gir, komme til uttrykk i at hun får en større opplevelse. Som hun selv sier: ”[...] jeg synes du får litt mer ut av en sånn tur, fordi at det er noen som har planlagt og gir deg litt mer kunnskaper og litt mer kjøtt og flesk på det du opplever og som arrangerer mye for deg slik at du slipper å lure på hva skal vi gjøre i dag og hvor skal vi gå [...]” Hun trenger ikke passe på å finne veien dit hun skal, og kan heller konsentrere seg om å nyte det hun skal se på. Den lukkede og trygge rammen rundt reisen blir for Synnøve nettopp de beste betingelsene for å få de ekte og grensesprengende opplevelsene.

¹²⁶ Informant 3: 4

¹²⁷ Informant 1: 11

Det er ikke bare informantene som er representert ovenfor som snakker om tryggheten. Det er faktisk 5 av mine 12 informanter som direkte snakker om trygghet knyttet til å reise med Temareiser. For mange er det en viktig grunn til å velge en slik tur. Denne tryggheten spiller på flere faktorer: At man er trygg fordi man ikke er alene, men går sammen med en gruppe. Reiselederen følger gruppen dit den skal og sørger for at ingen roter seg bort. Tryggheten kan også bestå i at de vet at de får se de kjente monumentene i byen, og at reiselederne velger ut spisesteder for dem.

Guidene

I sitatet presentert i begynnelsen av dette kapitlet, reklamerer temareiser også for sine reiseledere. De fremhever guidenes evne til å formidle ved å si at de er *kyndige kåsørere* som vil gjøre reisen til en spesiell opplevelse. Guidene er lokalkjente på reisemålet, og det loves at de åpner *hemmelige dører og skattkamre*. Med denne ordbruken gir Temareiser de som reiser med dem en forventning om at de vil få en unik opplevelse. De vil få se steder og høre historier som de ikke ville fått på en vanlig pakketur. Reisebyrået er for dem som er ute etter å gjøre reisen til en *ekstra god opplevelse*. I utgangspunktet må det antas at alle som reiser ønsker at ferien skal være en god opplevelse, men her lover faktisk reisebyrået at de nettopp ved hjelp av deres guider skal sørge for at de som reiser med dem *vil få* denne opplevelsen. Jeg har allerede nevnt hvordan guidene gir turistene kompetansen om hvordan bli en ”romer”. Videre skal jeg vise i hvilken grad det kommer til uttrykk i materialet hvordan informantene mener at reiselederne bidrar til opplevelsen av monumentene. Temareisers guider oppførte seg litt annerledes enn de andre man så rundt omkring i Roma. Guidene hadde for eksempel aldri flagg, banner eller lignende for å lede ”flokken” gjennom byen. De forsøkte å gli mer inn i folkemengden, noe som også er i tråd med det å oppføre seg som en ”romer”.

Rune fremhever at guidens status er viktig for reisens kvalitet:

Jeg tror ikke valg av kulturpersonlighet som guide betyr hvem det er så mye, det er bare at det er en. Og de føler at de... som legitimerer liksom på forhånd på det her skal skje noe som det er litt standard på. Det er på en måte sånn det fungerer¹²⁸.

¹²⁸ Informant 8: 13

Rune er i den oppfatning at det ikke spiller så stor rolle for turistene *hvem* guiden er, men at det er en "kulturpersonlighet" som han sier. Guiden bør nok være en person som turistene har tillit til når det gjelder temaet reisen omhandler. Rune mener dette skaper forventninger til reisen, og at turistene på forhånd har en oppfatning at han har valgt en kvalitetsreise. Han sier at de som reiser med Temareiser forventer å oppleve noe mer, noe som ikke alle andre som reiser til Roma får være med på. Denne forventningen trekker også reisebyrået selv fram i sin brosjyre. Rune mener altså at de som velger Temareiser gjør det bevisst, for få en høystatusopplevelse – noe han selvfølgelig også har gjort selv uten at han sier det. Når Rune snakker om dette, distanserer han seg fra gruppen, og sier at det er "de andre" som ønsker en kjent reiseleder. Rune opptrer i en slags dobbeltrolle når han sier dette. Samtidig som han selv er en del av gruppen og deler opplevelsene med de andre, analyserer han *deres* opplevelser og sier hva han tror *de andre* mener. Slik jeg forstår det, gjør han dette fordi han på en eller annen måte føler at han har forstått noe de andre i gruppen ikke har. Han har vært i Roma før, og han har dessuten lest seg til mye kunnskap om byen. Uten at han direkte sier det, er nok både han og hans reisefeller både bevisst og ubevisst ute etter å øke sin kulturelle kapital ved å dra på en slik tur.

Wiggo Andersen lærte seg raskt navn og pratet jevnlig med de fleste i gruppen. Han hadde en jovial tone overfor mange. Reiselederen gjør sitt for at de som reiser med Temareiser skal føle seg som unike medlemmer av en lukket gruppe. Det skal være nærmest litt eksklusivt å reise med Temareiser. Det bodde andre pakketurister på de samme hotellene som gruppen brukte, men jeg fikk ikke inntrykk av at det var noen kontakt mellom disse gruppene. Reisefølget utviklet en slags intern sjargong seg i mellom. Slik jeg oppfattet det, var denne stort sett skapt av guidene. For eksempel hadde reiselederne anbefalt en dagligvarebutikk som lå rett ved hotellet. Denne gikk bare under navnet "kolonialen på hjørnet". Alle som reiste i denne gruppen visste dermed hva dette betydde. Jeg har tidligere vært inne på hvordan turistene ble lært opp til å bli "ekte romere". Dette å skape seg stamsteder og en egen sjargong er også en del av det, selv om de altså ikke var i Roma mer enn en uke. Anne Eriksen forteller hvordan skandinaverne som reise til Roma 1850-1900 fant seg til rette:

Gjennom aktiv bruk, ved å etablere et sosialt nettverk og legge seg til stamkafeer og faste møtesteder, gå på gjensidige besøk, ha sine vanlige spaserveier osv., gjør man byen til *sin*, samtidig som man selv blir en som hører til der. Bruken forvandler det fremmede stedet til et velkjent rom, fullt av sosial betydning¹²⁹.

¹²⁹ Eriksen 1997: 187

Turistene som reiste med Temareiser rakk ikke å etablere noe sosialt nettverk blant Romas innbyggere, men de kunne allikevel få en viss følelse av tilhørighet ved å bli gjenkjent av kelneren på stamkafeen, og ekspeditøren i ”kolonialen på hjørnet”. Ved å oppleve byen på denne måten er det naturlig at de får et spesielt forhold til Roma, og det gjør at de på et senere tidspunkt kan dra tilbake og dele av sine kunnskaper med andre reisefeller.

Ekteparet Birgitte og Andreas var svært reisevante, og var i utgangspunktet egentlig ikke så begeistret for å reise med en gruppe. Imidlertid mente de at denne turens guiding var lagt opp på en annen måte enn en vanlig pakketur:

B: Det er forskjellige måter å legge opp turer på, da kan du si. Det andre er liksom mer guiding. Der ser dere det, der ser dere det. Renessansepalasser fra sekstentreogtyve og så videre sånn. Mens her får du litt mer filosofien og kanskje...

A: Historiske bakgrunn og sånn. Ja, jeg synes det er veldig viktig

B: Det blir jo på en måte på et... på et litt annet plan. Du får også de tingene du ikke kan lese i bøkene.

A: Ja, meget

B: Du kan jo lese at Villa Farnese var fra det og det året og nå blir brukt til den franske ambassade, men du får ikke med liksom sånne morsomme anekdoter. Nei.¹³⁰

Når Birgitte sier at: ”Det andre er liksom mer guiding”, refererer hun til vanlige pakketurer. Hun synes at hun får litt mer av *filosofien* ved å reise med Temareiser. Andreas legger til at de også får høre om den historiske bakgrunnen. Med dette mener de at de ikke bare får faktaopplysninger om når bygningen var reist og hvem som var pave det året, men *hvorfor* palasset ble bygd og *hvordan* paven regjerte. I tillegg gir guidene mye av seg selv ved å fortelle om opplevelser de selv har hatt i tilknytning til stedet de er på. Det er nok særlig det sistnevnte de mener de ikke ville fått hvis de hadde reist alene til Roma og bare lest seg til de historiske fakta i en reisehåndbok.

De fleste turistene reiser på en slik tur fordi de forventer at guidene skal lede dem fram til monumentene som de bør ha sett i Roma. At guiden er en kjent kulturpersonlighet er heller ingen ulempe. Det gjør det uten tvil mer interessant å fortelle om hjemme. Rune hadde større forventninger til Temareisers guider enn en guide på en vanlig pakketur:

Føler at det er folk som kan tilføre deg noe. Som du ikke bare opplever ved å lese i en guide eller høre på en vanlig turistguide, da. Folk som har et litt spesielt forhold til det de driver med. Ja, det er nok det¹³¹.

¹³⁰ Informant 9 og 10: 2

Rune føler at disse guidene kan tilføre ham noe, at han får informasjon som han mest sannsynlig ikke ville funnet i en reisehåndbok. Det at de som forteller er kjente kulturpersonligheter, gjør historiene kanskje mer interessante å fortelle videre når han kommer hjem. Med dette utsagnet sier Rune også noe om seg selv som person. Han har skjønnet viktigheten med en god guide. Informantens måte å ordlegge seg på indikerer at han er en mann som har sansen for kvalitet. Rune mener at det er viktig at guidene har ”et litt spesielt forhold til det de driver med”. I dette legger han at det er guider som har valgt Roma som arbeidsplass fordi de har et forhold til byen. Både Hansen og Pollestad har bodd der periodevis, og kan derfor fortelle historier fra sitt eget liv som ”romer”. Jeg forstår det slik at det Rune sier, er noe han forventet av turen og guidene på forhånd, hvis ikke hadde han kanskje ikke valgt å reise med Temareiser. Dette er et poeng som også blir illustrert av Trude:

Jeg tror det blir nedtur å komme hit... eller ikke nedtur, da, men det er så gøy å være med de så da, når man ikke har noen flinke guider og går rundt på alene så blir det annerledes¹³².

Brosjyren, guidene og turopplegget bidrar til at de som reiser med Temareiser skal få en følelse av å være unike, at de får den ekstraordinære opplevelsen de forventer. Samtidig får de også se alt det alle andre som drar til Roma får se. Igjen kommer det paradoksale fram mellom det en turist ”bør ha sett”, og ønsket om å få se det unike som ikke alle som reiser til Roma nødvendigvis får se. Ikke uventet er de fleste opptatt av å få med seg mest mulig; de ønsker rett og slett å få valuta for pengene de har investert i turen.

Forventningen om den ekstraordinære opplevelsen

For de fleste er Romas severdigheter et av målene ved reisen enten de er i Roma for første eller tredje gang. De tre gruppene jeg fulgte hadde ulike temaer, men de besøkte stort sett de samme monumentene. Roger Abrahams sier at visse erfaringer iakttas som typiske allerede før eller under opplevelsen. Enten fordi vi har store forventninger til denne opplevelsen, eller at vi ser på den som en slags gjentakelse, noe som allerede har skjedd andre. Som jeg sa innledningsvis i dette kapittelet, kan forventningene til den store opplevelsen være slik at den faktisk blir som en selvoppfylgende profeti. Peterskirken, Colosseum, Santa Maria Maggiore, Pantheon og Vatikanmuseet med det Sixtinske kapell er de severdighetene som oftest blir

¹³¹ Informant 8: 3

nevnt av informantene. De som kommer til Roma for første gang har forventninger om å få se i virkeligheten det de har sett på TV eller har lest om i bøker, mens de som har vært i Roma før ofte sammenligner opplevelsene. Informanten Anita var i Roma for første gang, og forteller om sine inntrykk:

Jeg synes jo Vatikanmuseet var fantastisk. [...] Jeg ville ikke unnvært det. Og... jeg synes Pantheon... var morsomt å komme inn i Pantheon, faktisk. Det er jeg glad vi gjorde¹³³.

Anita synes Vatikanmuseet var *fantastisk* og at hun ikke ville *unnvært* det. Vatikanmuseet er et sted en turist *bør*, ut fra enhver guidebok om Roma, synes er fantastisk. Det er et enormt museum med utallige kunstsatter som de fleste har hørt om og sett bilder av. Anita er nærmest forpliktet til å si noe positivt om det, selv om jeg ikke tviler på at hun faktisk syntes det var fantastisk. Antagelig hadde hun lest og hørt mye om museet, og hadde derfor en klar forventning om hva hun kom til å se der. Informanten forteller imidlertid at hun syntes det var *morsomt* å komme inn i Pantheon. At hun bruker ordet morsomt for å beskrive opplevelsen, tyder på at hun enten ikke kjente noe særlig til dette byggverket, eller at hun ikke forventet at det skulle gjøre noe spesielt inntrykk på henne. Hun ble rett og slett litt overrasket. Dette kan være et eksempel på en slik opplevelse som Abrahams sier ”tok oss på senga”. Derfor kan det hende at hun like gjerne vil fortelle om sin opplevelse i Pantheon når hun kommer hjem.

Peterskirken er også et av de stedene man *bør* ha vært som turist i Roma:

Nei, altså Peterskirken er jo unik, da. Du finner jo ikke noe maken til den noe sted. Den er jo spesiell¹³⁴.

Turid sier at Peterskirken er *unik* og at det ikke finnes *maken* til den noe sted. Peterskirken er noe hun *bør* ha sett, men det er kanskje ikke de mest kjente stedene som gir de største opplevelsene. Hun sier selv at det å se: ”[...] de monumentale tinga, det må man jo”¹³⁵. Som turist kan hun ikke komme hjem fra Roma og si at hun ikke har sett Peterskirken eller Colosseum, og derfor er det naturlig nok slike steder hun har størst forventinger til.

¹³² Informant 12: 3

¹³³ Informant 4: 2

¹³⁴ Informant 6: 2

¹³⁵ Informant 6: 2

Else som var i Roma for første gang, nevner Sixtinske kapell, Trevifontenen og Forum Romanum som de stedene hun hadde høyest forventninger til:

H: Men var det noe spesielt som du hadde store forventninger til?

E: Ja, jeg hadde gleda meg til å se de flotte maleriene i det Sixtinske kapell. Også hadde jeg Fontana di Trevi i bakhodet, da. Og Forum Romanum, det var jeg og veldig spent på¹³⁶.

I dette sitatet kommer det klart fram at Else hadde forventninger til å se alle disse stedene, og hun trekker fram de mest kjente monumentene som det hun spesielt hadde gledet seg til å oppleve. Dette var steder hun hadde lest om på forhånd, eller hørt andre fortelle om. Hun viser til et tilfelle fra tiden hun gikk på lærerskolen, der historielæreren fortalte om Trevifontenen og at man måtte kaste en mynt i denne for å være sikker på å komme tilbake til Roma¹³⁷.

Til sammenligning hadde Linda vært i Roma en gang før, men da på en vanlig pakketur, og for henne blir det derfor naturlig å sammenligne denne opplevelsen med Temareiser:

Nei, denne gangen synes jeg den er helt. Den er helt overveldende... jeg er helt overveldet av inntrykk. Denne gangen synes jeg får enda mer igjen for det enn faktisk før. Nei, disse vandringene og... også blir man jo mer og mer kjent for hver gang også man er i en by og denne gangen synes jeg virkelig jeg har fått mye igjen for det. Så jeg synes den stiller i en særklasse. I alle fall i forhold til de andre storbyene jeg har vært. Absolutt, altså¹³⁸.

Linda snakker i et noe mer positivt og engasjerende ordelag enn Else, fordi det blir hos Linda tydelig understreket at disse opplevelsene sto til hennes forventninger. Slik jeg ser det er det rimelig å anta at siden Linda hadde besøkt Roma på et tidligere tidspunkt, kan dette ha vært med på å forberede henne i noe sterkere grad. Hun har gått de samme gatene og sett mange av monumentene tidligere og har førstehånds forventninger om hva som vil møte henne. Hun har ikke bare blitt fortalt hva hun kan vente å oppleve, men hun vet allerede hva hun kan forvente. Det hun har sett med egne øyne på forrige tur, kommer i et nytt lys gjennom guidenes fortellinger, og Roma blir mer levendegjort.

¹³⁶ Informant 3: 2

¹³⁷ Informant 3: 1

¹³⁸ Informant 11: 4

Flere av informantene nevner dessuten at det var vanskelig å peke ut ett monument, eller hva som ga den sterkeste opplevelsen. Dette er hva Turid sier:

Men ellers så er det vel det der med at alt du ser når du er et sted og skal se på noe... jeg synes det er veldig vanskelig å sette det opp mot hverandre hva er finest og hva er flottest. Hva er mest imponerende? Men det er klart at Peterskirken er jo unik, da¹³⁹.

Turid nøler og har problemer med å velge ut et bestemt sted eller opplevelse som var av spesiell karakter for henne. Vanskeligheten med å måle opplevelsene opp mot hverandre kan være på grunn av nærheten i tid. Guidingene var forholdsvis hektiske og hadde et tett program. Derfor er det mulig at informanten ikke har hatt mulighet til å fordøye alle inntrykkene enda. Likevel er det interessant, men kanskje ikke så overraskende, at hun til slutt sier: "[...] Peterskirken er jo unik, da"¹⁴⁰. For mange er nettopp Peterskirken det man forbinder med Roma, og dermed det man enklest husker.

I materialet er det ikke helt tydelig hva informantene sier om forventningen til de ekstraordinære opplevelsene. Siden informantene allerede hadde hatt opplevelsene de forteller om, preges derfor det de sa av hvordan de så på hendelsene i ettertid. De utsagnene som kommer fram om forventningen om den ekstraordinære opplevelsen, er ikke uventet knyttet til de mest kjente stedene i Roma. Slik jeg ser det, ut fra informantenes fortellinger, er den selvoppfylgende profetien om den positive opplevelsen sterkt tilstedeværende. De har allerede sett seg ut denne turen som noe som vil gi en ekstra god opplevelse, og får derfor det. Hvor positivt og entusiastisk de forteller avhenger nok også av hvilke forberedelser de har gjort, og hvilke forventninger de har. Fra dette er det naturlig å se på om informantene fortalte om negative opplevelser de hadde hatt i Roma.

Den skuffende opplevelsen

For de reisende som Anne Eriksen beskriver i sin bok, var Roma et mål både for selve reisen og deres lengsel. Roma har sterke myter og tradisjoner knyttet til seg, og de fleste hadde bygget seg opp et sett forventninger til hva de ville møte i byen. Disse forventningene vil enten bli tilfredsstilt, eller de blir gjort til skuffelse.

¹³⁹ Informant 6: 6

¹⁴⁰ Informant 6: 6

Det er svært få av mine informanter som snakket om at de på noen måte var blitt skuffet i løpet av turen, og at noe ikke var slik de hadde forestilt seg det. Noen kommentarer kunne vel høres av og til i gruppen¹⁴¹, men det er bare informantene Else og Anita som sier noe direkte om dette i intervjuene.

Anita hadde gjennom Sigrid Undsets beskrivelser fått en forventning til kirken Santa Maria in Aracoeli:

H: Men jeg tenkte på sånn som du sa at den kirken som du ikke var så imponert over. Hadde du lest noe om den fra før av, eller?

A: Ja, det var jo bare gjennom Sigrid Undsets forfatterskap, da. Jeg har lest det som Tordis fortalte om. Så jeg tenkte at den skulle være fantastisk. Men da ble jeg på en måte litt skuffet over den. [...] Jeg likte ikke den så godt.

H: Nei, men det er jo personlig altså...

A: Farvesammensetningen og... syntes det var en sånn merkelig med de derre voldsomme [...] mørke taket, mens de andre sarte farvene på veggene. Syntes ikke det var noe smakfullt... rett og slett¹⁴².

Anita blir rett og slett skuffet når hun får se kirken Santa Maria in Aracoeli med egne øyne. Gruppen gikk dit etter et kåseri av Ørjasæter hvor hun fortalte om en opplevelse Sigrid Undset hadde i denne kirken. Opplevelsen hadde Sigrid Undset beskrevet i et reisebrev til Morgenbladet. Undset fortalte om barn som fremførte korte, utenat lærte prekener eller salmer¹⁴³. Anita sier hun hadde lest om det i en av Ørjasæters bøker om Sigrid Undset, i tillegg til at hun overvar hennes kåseri. At hun hadde en spesifikk forventning til hvordan den så ut, kommer fram i hvordan hun beskriver den. Hun likte ikke *fargesammensetningen* i kirken, den var tydeligvis ikke slik hun hadde forestilt seg. Derfor opplever hun kirken som rett og slett smakløs. Litt tidligere i intervjuet sammenligner hun den med kirken Santa Maria Sopra Minerva. Denne kirken er svært ulik i stil og utsmykning i forhold til Aracoeli. Det er en gotisk katedral, og er sparsomt utsmykket i motsetning til den andre kirken. I Santa Maria Sopra Minerva er helgenen Caterina Da Siena gravlagt, som Sigrid Undset har skrevet en bok om¹⁴⁴. Informanten viste stor interesse for bygninger som hadde tilknytning til historiske personer. Sigrid Undset beskriver ikke hvordan kirken Aracoeli ser ut i sin fortelling. Anita må derfor ha skapt seg disse forventninger ut fra stemningen som kommer fram i den aktuelle fortellingen.

¹⁴¹ Dette valgte jeg å ikke ta med, da det stort sett dreide seg om bruddstykker fra samtaler informantene imellom.

¹⁴² Informant 4: 3

¹⁴³ Ørjasæter 1996: 86f

Da jeg spurte Else om hva hun hadde store forventninger til å se ramset hun opp Sixtinske kapell, Trevifontenen, Forum Romanum og til slutt Spansketrappen:

Og Spansketrappa selvfølgelig. Den var jeg mer sånn... det har jo blitt mer en sånn jallaopplevelse på en måte. Men på en annen måte så er det jo spesielt¹⁴⁵.

Når hun begynner å snakke om Spansketrappen fullfører hun ikke setningen. Else sier: ”Den var jeg mer sånn...”, og avslutter med å si at hun synes stedet har blitt en *jallaopplevelse*¹⁴⁶. Disse utsagnene kan tyde på at hun hadde en oppfatning av Spansketrappen som et overfladisk turiststed før hun kom dit. Med uttrykket *jallaopplevelse* mener hun at stedet har blitt for turistifisert, at det er en severdighet som alle turister besøker. På forhånd hadde hun egentlig gjort seg opp en litt negativ mening om stedet. Så legger hun til: ”Men på en annen måte så er det jo spesielt.”. Jeg forstår det slik at hun opplever det på denne måten fordi hun er farget av Sigrid Undsets beskrivelser av stedet. Like før de gikk dit, hadde de besøkt Via Frattina som er et sted hvor Sigrid Undset bodde i en periode i Roma. Hennes oppfatning av Spansketrappen blir derfor en konflikt mellom det at hun synes stedet har blitt for kommersialisert, men at det er spesielt å ha vært der fordi Undset også besøkte stedet. Hun sier ikke noe spesifikt om hvorfor hun opplevde stedet slik, men jeg vil anta at den for henne manglet noe av det sakrale som hun kanskje opplevde for eksempel i Sixtinske kapell. Til slutt gjør hun seg opp en mening om å ta det for hva det er, og er vel egentlig ikke skuffet i ordets rette forstand.

Disse informantene var begge i Roma for første gang, og de er de eneste som nevner noe om forventning som ikke ble oppfylt. Begge var i Roma på turen ”I Sigrid Undsets fotspor”, og i begge tilfellene er det også Sigrid Undsets fortellinger som blir formidlet av Ørjasæter, som har skapt deres forventninger. I Elses tilfelle har hun egentlig gjort seg opp en mening om at Spansketrappen er turistifisert og har blitt en *jallaopplevelse*. Allikevel kan hun ikke avskrive den helt, for den hører til i Sigrid Undsets Roma-verden. Forfatteren har satt en slags garanti for opplevelsen. I Anitas tilfelle er det også Undsets fortellinger som skaper forventningen,

¹⁴⁴ Undset 1987

¹⁴⁵ Informant 3: 2

¹⁴⁶ Uttrykket kommer av de arabiske ordene ”jalla, jalla”, som betyr noe slikt som ”kom og kjøp”. På norsk har det fått betydningen av noe av tvilsom kvalitet.

men hennes forventning om at Santa Maria in Aracoeli skal være fantastisk, er så sterk at hun ikke klarer å få et positivt inntrykk av kirken.

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg tatt for meg de ulike aspektene ved forventning om opplevelse. Jeg så på de konkrete forberedelsene turistene hadde gjort, og hvordan det påvirket opplevelsen. De aller fleste jeg intervjuet hadde forberedt seg på en eller annen måte ved å lese guidebøker, se på kart over Roma og lese bøkene anbefalt av Temareiser. Slike forberedelser kan gjøre at turistene får det Abrahams kaller typiske opplevelser, eller det Eriksen kaller gjenkjennelsen. Begge begrepene henviser til opplevelser som informantene ikke nødvendigvis har hatt før. Forarbeidet gjør at de kjenner igjen monumentene fra det de har lest. Opplevelsen av stedet blir påvirket av guidebøkens anbefalinger og malende beskrivelser. Det blir nærmest obligatorisk å synes at det er flott. Romas monumenter er dessuten noe de fleste kjenner til, og det vil derfor være vanskelig å ikke se på dem uten en viss forutinntatthet. Det er derfor heller ikke overraskende å finne at det de har størst forventninger til å se, er de mest kjente stedene i byen.

Det er ganske opplagt at de som velger en slik tur, gjør det fordi de har en spesiell interesse for temaet, eller for historie, kunst og kultur, og dette ligger i deres habitus. I tillegg kom det også fram noen andre årsaker. De fleste jeg intervjuet valgte å reise på en temareise fordi alt er tilrettelagt, og de slipper for eksempel å bestemme hva de skal se og hva de skal spise. De som velger å reise med Temareiser første gang de skal til Roma, gjør det fordi de vet hva de får. De vet at guidene vil ta de med til de kjente stedene i Roma som alle turister besøker, samtidig som brosjyren lover at de vil få ”det lille ekstra”, det som de kanskje ikke vil finne på egenhånd i Roma. Reiselederne påvirker dermed i ganske stor grad hvordan disse turistene opplever byen. De påvirker ikke bare med hvordan de presenterer monumentene og forteller om dem, men også ved å gi råd for hvordan man skal oppføre seg i Roma for virkelig å ta del i byens liv.

En del av informantene velger også Temareiser fordi de føler det er trygt, og setter pris på at de blir passet på av både reiselederne og av de andre i gruppen. I tillegg kan egne forberedelser, som gjør at de også kan finne fram på egenhånd, bidra til denne tryggheten.

Det er ingen eksempler i materialet på skuffelse som kommer av at man har brukt så mye tid på å forberede seg at man ikke greier å nyte opplevelsen. Heller ikke er det noen som sier noe negativt om reisebyrået eller turopplegget. Det er faktisk kun én informant som snakker om reell skuffelse, og den var i forhold til en av Romas kirker. Imidlertid kan dette være et eksempel på en hvit flekk i materialet. Sosiologen Kirsten Danielsen sier at enkelte opplevelser ikke blir kommunisert fordi det er snakk om ubearbeidede kriser i informantens liv. Her er det antagelig ikke snakk om noen faktisk krise, men det at opplevelsene var ufordøyde da jeg intervjuet informantene, kan være årsaken til at ingen slike historier ble fortalt.

I dette kapitlet har jeg sett på hvordan forventninger og forberedelser legger grunnlaget for opplevelsen. Det neste kapitlet vil også ta for seg et aspekt av opplevelsen, men da i form av hvordan turistene ser på omgivelsene rundt seg, og hvordan de forteller om dette.

Kapittel 5: Turistblikket

En reise er en fysisk forflytning, men hvordan den oppfattes og blir til mening, avhenger av hvem de reisende er, av deres livserfaringer og kulturbakgrunn¹⁴⁷.

Dette er hva samfunnsviteren Arvid Viken sier om å reise. Det gir et godt utgangspunkt for det jeg skal konsentrere meg om i dette kapitlet. Det er rimelig å anta at livserfaringer og kulturbakgrunn kan forme turistblikket, og situasjon og kontekst vil også påvirke hva slags turistblikk den enkelte turist har. I dette kapitlet vil jeg ta for meg turistblikket, som er realiseringen av forventningen som jeg skisserte i forrige kapittel. Urrys begrepspar romantisk og kollektivt turistblikk, som jeg redegjorde for i kapittel 2, vil være sentrale i denne delen av analysen. Steder som er objekt for turistens betraktning, velges ut på grunn av forventning. Jeg vil også se på hva mine informanter forbinder med ferie, altså kontrasten til hverdagslivet, (i den grad det er en kontrast) og også se litt på hva man gjør som er likt i ferie og fritid. Slik jeg forstår det, er kontrasten en av forutsetningene for å i det hele tatt bruke sitt turistblikk. Det er som regel bare når vi er på et fremmed sted, gjerne i en fremmed by eller et annet land, at vi ser nærmere på omgivelsene rundt oss, og vi kommer i et slags opplevelsmodus. Når omgivelsene rundt er annerledes, observerer vi dem med større interesse. Til slutt i kapitlet vil jeg oppsummere og peke på hvilke funn jeg har gjort, og hvordan mine turisters utsagn eventuelt skiller seg ut fra Urrys modell om kollektivt og romantisk turistblikk.

Ferie, kontrasten til hverdagslivet

Jeg fastslo i kapittel 2 at kontrast til hverdagslivet er det de fleste søker når de drar på ferie. Allikevel er det mange av turistene som bedriver hverdagslige gjøremål, men i ukjente omgivelser. Slike aktiviteter består i shopping, å gå på kafé eller restaurant; aktiviteter som vi riktignok bedriver i vår fritid, men som også assosieres med det hverdagslige. Jeg ønsket å finne ut hva de som reiste med Temareiser forbinder med ferie. Når jeg spurte om dette fortalte de hva de ønsket å gjøre på ferie, og noen sa også litt om hva som gjorde at det var annerledes enn det de gjorde hjemme.

¹⁴⁷ Viken 2001a: 26

For informanten Rune er det å dra på ferie nettopp det å gjøre noe annet enn det han gjør hjemme. Han liker å skjemme bort seg selv når han er på ferie:

Ja, det er litt det altså. Jaa, jeg synes det. Bare det å komme bort og oppleve noe helt annet enn det man driver med til vanlig. Noe man forbinder med positive ting. Deilig å kjøpe pene klær og spise på restaurant og bo på hotell og sånn. Det er ålreit¹⁴⁸.

Rune legger vekt på det å kjøpe pene klær, å spise på restaurant, og å bo på hotell. Alt dette er det vi forbinder med ”det gode liv”. Rune handler utvilsomt klær også hjemme, men når han er i Roma vil han kjøpe *pene* klær. Å spise ute gjør han sikkert også hjemme av og til, men det er noe annet å utforske de lokale mattradisjonene i Italia. Det å bo på hotell er også en større komfort enn hjemme. For Rune er ferie nettopp det Urry og Viken karakteriserer det som; kontrast til hverdagen. For Rune er ferie synonymt med å leve litt bedre. Rune ønsker nettopp det Urry bruker som eksempel for kontrasten. Han lever antagelig et ganske vanlig liv hjemme, og ønsker nærmest å ”leve som konge”¹⁴⁹ når han er på ferie.

De som reiser til Roma med Temareiser, drar neppe på en slik tur for å feriere i betydningen avslapning. Byvandringene begynte gjerne i nitiden, og varte ut formiddagen eller til tidlig ettermiddag. I tillegg spiste som regel gruppen middag sammen om kvelden. Det var et tett program med lite rom for individuell utfoldelse. Derfor gjorde nok de fleste som Linda og Trude når de hadde noen timer ”fri” fra gruppen. På den lille fritiden som var igjen, ville de sitte på fortausrestaurant og gå i butikker:

Vet du at vi var på Palatinhøyden. Fordi at vi synes det blir... det er jo kultur ikke sant, vi har det til lunsj. Så... Trude er glad i å gå i butikker, jeg også liker å se på pene ting, da. [...] Så vi har ikke vært på noen museer eller noe sånt¹⁵⁰.

I likhet med de andre informantene, dro nok Linda og Trude også med Temareiser med ønske om å lære om kunst, kultur og historie i Roma, men de synes også det er litt slitsomt, og unner seg derfor også noe fritid. De ble kanskje litt brydd for at de ikke kunne fortelle om at de hadde gjort noe kulturelt også når de ikke var på byvandring med gruppen. I følge reisebyrået skal jo ikke dette være en vanlig pakketur, og det blir derfor et slags krav til de reisende om å være kulturelle. Jeg kan selvfølgelig ikke se bort fra at de egentlig ikke følte et slikt krav, men at de svarte slik fordi jeg *spurte* om hva de hadde gjort utenom programmet.

¹⁴⁸ Informant 8: 15

¹⁴⁹ Urry 1990: 2

¹⁵⁰ Informant 12: 3

Selv om de gjør dette helt frivillig, blir det å være med på guidingen nesten som en jobb, og de føler at siden de følger gruppens program fram til lunsj, kan de unne seg å gå på shopping og se på folkelivet resten av dagen. Det å se på de andre turistene, eller byens innbyggere kan også være objekt for turistblikket, noe jeg vil ta for meg senere i kapittelet.

Det kom ikke fram noe overraskende og nytt når jeg spurte disse turistene om hva de forbandt med ferie, men samsvarer godt med det Urry, Viken og Löfgren sier om hva de fleste tenker på som ferie. De ønsker seg bort fra hverdagslivet, de vil ha noe som er annerledes. Allikevel ønsker de fleste også å gjøre noe av det samme som de gjør hjemme. I tillegg er det kanskje slik at selv om turistene gjør mye av det samme som i hverdagen, så gjøres det ofte på en annen måte, og i stor grad i et saktere tempo. I hovedsak er det da *omgivelsene* som er den viktigste kontrasten, og det er jo som jeg allerede har sagt, noe av det grunnleggende ved turistblikket.

Den typiske stereotypien

Turistblikket konstrueres gjennom tegn, og Urry sier at turisten leter etter symboler på det autentiske og det typiske med sitt turistblikk. Noen av informantene hadde en oppfatning om noe de mente var typisk italiensk. Særlig Rune snakket i intervjuet flere ganger om opplevelser av det typisk italienske. Her forteller Rune om da gruppen sto ved Pompeiusteateret og to italienere begynte å krangle om en feilparkert bil:

[...] var du med den dagen da vi gikk til Cæsars drapssted, hvor vi så den voldsomme parkeringskrangelen? Jeg kan ikke huske å ha sett så mye intens parkeringskrangel mellom to voksne menn hjemme noen gang. Aldri.[...] De sto og skrek til hverandre i et kvarter omtrent. Og det er litt sånn jeg har forestilt meg det latinske temperament. Jeg synes de stort sett er veldig tolerante med hverandre. De er veldig mange som bor oppå hverandre. Det er lite krangling i forhold til [...] men når de først gnistrer til da gnistra det veldig til, da. Det tenkte jeg på som litt italiensk. Minte meg om gamle filmer, hvor de har et temperament¹⁵¹.

Stereotypien om at italienere har et friskt temperament er velkjent, og Rune føler at han får den bekreftet i dette tilfellet. Han sier at han kjenner det igjen fra gamle filmer ”hvor de har et temperament”. Rune har følelsen av å ha opplevd noe som er som om det skulle vært tatt rett ut av en Fellini-film¹⁵². Dette gjør at han føler at han opplever noe autentisk, noe som står til de forventningene han har om det typisk italienske. Dette er en kontrast til hvordan det er

¹⁵¹ Informant 8: 8

hjemme, og hvordan han forventer at nordmenn oppfører seg. En nordmann hadde nok også skrudd opp stemmevolumet noen hakk hvis bilen hans sto parkert slik at han ikke kunne få den ut. Men det betyr ikke noe for Rune, fordi han får bekreftet sin stereotypi om det typiske italienske temperamentet. Turid og Gunnar reiste også med ”Drømmen om Roma”, og observerte den samme parkeringskrangelen. Turid kommer her med noen betraktninger om hvordan hun tror det norske lynnet er i forhold til det italienske:

Jo det, det tror jeg. En nordmann er sånn. Altså hvis naboen har gjort et eller annet for femti år siden som ikke du likte... da er du sur på'n resten av [...] ¹⁵³.

Hun er altså av den oppfatning at når nordmenn først er sinte på hverandre, så varer det lenger. Hun sier litt tidligere i intervjuet at hun er sikker på at selv om disse to hadde en slik kangel, så kan de være like gode venner dagen etterpå ¹⁵⁴. I hennes øyne er altså italienerne raskere til å tilgi hverandre enn nordmenn. Både Rune og Anita har en oppfatning om at selv om de virker sinte, er det mer en måte å uttrykke seg på. Italienerne gestikulerer mye når de snakker, og dette kan se aggressivt ut når også stemmevolumet blir høyere.

Synnøve har også en oppfatning om italienernes lynne. Hun synes de er tolerante, åpne og vennlige:

[...] og vi ler jo av hverandre fordi vi kan tysk og engelsk og fransk men ikke italiensk og så har vi vært litt borti spansk, og spansk ligner litt på italiensk. [...] så når vi teller og når vi så går det litt i surr. Men det virker som italienerne ”aaa... duo... tres... quatro” De tar det med godt humør. Blir ikke sure og vender ryggen eller noe sånt noe. Nei det har jeg ikke opplevd. Men nå har ikke vi vært så mye i butikker og sånt noe enda ¹⁵⁵.

Synnøve synes italienerne er hjelpsomme og hyggelige, og er glad for at de tar det med godt humør når hun har problemer med å gjøre seg forstått. Roma er en by hvor det kryr av turister året rundt, og innbyggerne er derfor vant til å takle disse. Italienerne er generelt dårlige i engelsk, og det at Synnøve heller ikke kan deres språk, gjør at italienerne snakker saktere og de prøver i alle fall å forstå hverandre. Hennes stereotypi om at italienerne tar i mot alle, selv turistene, med åpne armer blir her bekreftet.

¹⁵² Federico Fellini 1920-1993. Italiensk filmskaper (Internet movie database 2004).

¹⁵³ Informant 6: 10

¹⁵⁴ Informant 6: 10

¹⁵⁵ Informant 1: 8

Rune var den informanten som uttrykte flest av sine oppfatninger av den typiske italiener. Han mente også at italienerne er mer opptatt av hvordan de kler seg:

Jeg legger merke til særlig at eldre voksne, de kler seg mye mer dannet og fint, mer distingvert enn hjemme. Det er ikke noe sånn campingdress eller grilldress her, nei. Her er det slips fra morran til kveld [...] og håret er gredd og... det er den stilen¹⁵⁶.

Rune mener italienere kler seg mer stilfullt enn nordmenn. Han sammenligner det med det ekstreme: En nordmann i ”grilldress”. Selv ønsker han jo også å kjøpe seg pene klær på ferie, så det kan jo tenkes at han blir en smule påvirket av den italienske ”kleskoden”.

En annen stereotypi om italienere er at de er mer opptatt av å spise ute med storfamilien, til sammenligning med nordmenn som sitter hjemme foran TV-en sammen med kjernefamilien. Bente sier:

[...] matkulturen er jo annerledes. Roen. Altså, det er roen i stresset. Det opplever jeg. De er mye mer ute. Det opplever jeg som annerledes. Samles ute og er sammen med familien. Familiens betydning tror jeg er mye større her enn hjemme. De er mye mer avslappa til... det er tosidig, for det er både det der at de står på innmari, de jobber innmari mye, er mye på jobb itj sant, jobber lang dag. Men så tar de vare på og så nyter de. Det synes jeg er annerledes. Her jobber dem ikke åtte til fire itj sant. Nei. Og det opplever jeg som veldig forskjellig. Også det der at de tar vare på... at de har klart å ta vare på alt dette flotte i så mange hundre år. De må ha et forhold til kulturen¹⁵⁷.

Bente kommer med mange påstander om det typisk italienske i dette sitatet. Når hun sier at det er *annerledes*, oppfatter jeg det derfor som at hun sammenligner det med Norge. Ut fra hva hun har sett av italienske familier på restaurant, konkluderer hun med at familien har større betydning for italienerne. Hun mener også at selv om de bor i en stressende by, greier de å ta livet med ro. Hun sier at italienerne er hardt arbeidende, men flinke til å nyte fritiden. Til sist fremhever hun at italienerne har et sterkere forhold til kulturen, i underforstått betydning sterkere enn nordmenn, og at de derfor er flinke til å ta vare på alt det gamle.

Lars har arkitektutdannelse og var følgelig opptatt av byggekunsten i Roma. I kirken San Giovanni Della Pigna, kommenterte han utsmykningsarbeidet:

Den [kirken] som vi var i nå. Den med all denne intarsiaen i sten. Det er jo helt fantastisk at de kan gjøre det, men altså. Tiden dem bruker på det spiller ikke noen

¹⁵⁶ Informant 8: 7

¹⁵⁷ Informant 2: 9

rolle, liksom. Og her er det ikke noe anbud, noe ferdigstillelsesdato, at de skal holde et budsjett, altså¹⁵⁸.

Lars påpeker at noe slikt aldri ville blitt gjort i Norge fordi at han mener at man i Norge ville hatt et mye strammere budsjett og at arbeidet skulle være utført innenfor en tidsramme. Igjen kommer tidsaspektet fram som noe typisk ved italienere. Og dette kan også sees på som en side av det italienske temperamentet, det at man tar livet med ro, og tar seg tid til å gjøre noe sånt som å utsmykke en kirke med intrikat intarsiaarbeide. Kirken San Giovanni Della Pigna er fra barokken, men slik Lars oppfatter det, er dette en mentalitet som fortsatt ligger hos italienerne i dag.

Sosialpsykologene Hamilton, Mackie, Rosselli og Susskind definerer en stereotypi som “[...] a cognitive structure containing the perceiver’s knowledge, beliefs, and expectancies about some human social group”¹⁵⁹. Stereotypier er også et velkjent tema innenfor folkloristikkfaget. Som oftest forbinder vi ordet med noe negativt, men de kan være både positive og negative, og de kan være korrekte eller ikke. Noen er fastlåste, mens andre kan skifte fort¹⁶⁰. Slike fordommer oppstår fra, og er opprettholdt av, måten vi tenker og føler på, og hvordan vi forteller og påvirker hverandre¹⁶¹. Stereotypier om et folkeslag, som i denne sammenhengen er italienere, er som regel faste. Informantenes forestillinger om det typisk italienske er utelukkende positive. Alle informantene jeg har trukket fram her sammenligner enten direkte eller indirekte med norske forhold, og framstiller italienerne på flere måter som bedre enn nordmenn flest. De har fått sine stereotypier bekreftet, og får kanskje inntrykket av det som noe uforanderlig i *Den evige stad*. Turistene ser *tegn*, som mennene som krangler om parkeringen, den eldre herren i dress og familien som er ute og spiser. Disse tegnene skaper den kulturelle kodingen, og gjør at disse informantene får bekreftet de oppfatningene de allerede har av italienerne.

Til nå har jeg snakket om hva man opplever som ferie, kontrasten til hverdagslivet, og det typiske, altså det som former turistblikket. Nå vil jeg gå nærmere inn på Urrys dikotomi: Det kollektive og det romantiske turistblikket, og se hvordan det kommer til uttrykk i mitt materiale.

¹⁵⁸ Informant 5: 3

¹⁵⁹ Hamilton og Trolie i Hamilton, Mackie, Rosselli og Susskind 1996: 42

¹⁶⁰ Macrae, Stangor og Hewstone 1996: vii

Det kollektive turistblikket

Det kollektive turistblikket oppstår i følge Urry bare i nærvær av mange mennesker¹⁶². Det er ikke bare en forventning om at det skal være andre mennesker der, men også faktisk en av betingelsene for at man som turist skal trives på stedet. Slik Urry framstiller det, er det de som velger å reise på storbyferie og badeferie som stort sett betrakter med det kollektive turistblikket. Et sted hvor man forventer at det skal være fullt av folk, ville føles merkelig hvis det var folketomt. Et marked uten mennesker eller en tom badestrand er eksempler på dette. I dette tilfellet søker turisten altså etter folkemengdene og liv og røre. I en verdens- og turistby som Roma er det sjelden turisten er alene. Som informanten Linda sa i et sitat tidligere i dette kapittelet, er det å observere folkelivet og Romas innbyggere i sin hverdag en vel så viktig del av turistopplevelsen. Ekteparet Turid og Gunnar var i Roma for første gang, og Turid er av samme oppfatning som Linda. Hun synes det ikke betyr mest å haste rundt for å få sett flest mulig av Romas monumenter:

Men jeg er ikke sånn... [...] Det jeg vil fram til, er at selv om jeg er på et sted hvor det er masse fint å se og sånn, [...] jeg er vel så mye interessert i folkelivet og se på hus og gater og hva som skjer og... men selvfølgelig å få med seg de monumetale tinga som er et must og. Det må man jo. Men jeg er ikke sånn som beinflyr i museer fordi jeg synes det er mest interessant med å komme på sånne steder. Så det... jeg synes det er greit å bare liksom absorbere og se og glane og høre¹⁶³.

Turid ønsker å *absorbere, se, glane* og *høre* omgivelsene sine i Roma. Hun ønsker altså å bruke sansene sine for å oppleve Roma. For henne er det vel så viktig å se på "folkelivet" i Roma og kjenne på "pulsene" på byen. Og altså i en slik storby betyr det at liv og røre er et viktig bidrag til opplevelsen. Turid er i Roma for første gang, og har bare en uke på seg til å utforske byen. Hun understreker at hun ikke er en slik som "beinflyr i museer", men sier at hun må få med seg de "monumentale tinga". Det *er* viktig for henne å få sett de kjente monumentene som alle som drar til Roma vil se. Enhver guidebok vil fortelle en turist at han ikke kan ha vært i Roma uten å ha sett Peterskirken. Som jeg poengterte i forrige kapittel er Peterskirken eller Colosseum gjerne det første en assosierer med Roma, og det vil derfor være naturlig at Turid får spørsmål om hun har vært der når hun kommer hjem. Selv om Turid vet at det er steder hun må se, ønsker hun heller ikke å bli sammenlignet med en typisk

¹⁶¹ Hamilton, Mackie, Rosselli og Susskind 1996: 42

¹⁶² Urry 1990: 46

¹⁶³ Informant 6: 2

masseturist. Hennes ønske er splittet mellom det å få med seg Romas atmosfære, og å se det en turist *normativt* bør ha sett. Turid ønsker rett og slett å få i pose og sekk på sin Roma-tur.

Stemningen i Roma er også viktig for Rune:

[...] jeg er stemningsvar. Jeg ser ikke på noe spesielt konkret bare. Jeg er ikke sånn... jeg ser ikke så veldig på hva slags arkitektur det er eller stil det er eller satt meg så veldig inn i sånt. Kan se forskjell på imperie¹⁶⁴ og rokokko for eksempel, men ikke... jeg er ikke noe opptatt av sånt. Jeg liker bare å få inntrykkene. Så deilig å være borte fra hverdagen. Komme bort. Det er deilig¹⁶⁵.

Rune er *stemningsvar*. For ham betyr det egentlig ikke noe hvor han er, eller hvilke bygninger han ser på. Han sier at han er ute etter stemningen og atmosfæren i Roma. Han sier at han ikke har satt seg særlig inn i stilarter eller arkitektur, men det han sier indikerer at han nok har en viss kunnskap om dette; det ligger i den kulturelle kapitalen han har tilegnet seg. Han kan se forskjell på empire og rokokko, og er dermed ikke i hovedsak ute etter å lære noe på denne turen. Han synes det er fint å komme bort fra hverdagen, og vil være et annet sted for å slappe av. Han har også tidligere sagt at han foretrekker kulturelt motiverte reiser. For ham er dette ferie. Han tar det med ro mens han ser på folkelivet rundt seg. Å ligge på stranden i Syden er ikke noe for Rune. Selv om han kanskje ikke er direkte ute etter å lære, så trives han best i et miljø med et kulturelt alibi. Han gjør altså det som er det typiske ved det kollektive turistblikket, han ser på menneskelivet rundt seg.

Turid, Linda og Rune er opptatt av det Anne Eriksen skriver om i *Minner fra Den evige stad*: ”Å se Roma betyr dessuten ikke bare å løpe omkring på jakt etter severdigheter, men å gå inn i en prosess som fører mot økt forståelse og stadig dypere erkjennelse”¹⁶⁶. Informantene ønsker en større opplevelse. De vil se de kjente stedene som alle turister i Roma besøker, men også oppleve atmosfæren. For dem er det en luksus å kunne sitte ned og se på de andre turistene som haster omkring for å få med seg så mye som mulig. Absorbere, se, glane og høre: Alle sansene som samfunnsviteren Arvid Viken nevner ved det å oppfatte atmosfæren ved et sted. Disse turistene drar til en storby fordi de trives best der det er liv og røre, de tiltrekkes av det kollektive turistblikket.

¹⁶⁴ Informanten mener empire.

¹⁶⁵ Informant 8: 6

¹⁶⁶ Eriksen 1997: 181

Det romantiske turistblikket

Det romantiske turistblikket er i følge Urry motsetningen til det kollektive turistblikket. Turisten foretrekker at det ikke er så mange til stede, kanskje helst bare sine nærmeste¹⁶⁷. Under slike forhold forventer turisten nærmest en åndelig opplevelse.

De fleste som besøker Roma, vil besøke monumenter som Colosseum og Peterskirken. Det er kjente monumenter, og en turist vil aldri kunne regne med å være alene et slikt sted. Synnøve forteller i intervjuet om en opplevelse hun hadde da hun var på ferie i Roma i 1987 sammen med to venner. De var på vei til kirken Santa Maria Maggiore, som er en av de fire viktigste kirkene i Roma. På bussturen dit var de usikre på hvilket stopp de skulle gå av. Tre nonner, som tilfeldigvis var norske, overhørte samtalen og tilbød seg å vise dem veien. Samtidig ønsket de også å vise Synnøve og hennes to venner en annen kirke; nemlig Santa Prassede. Dette er en mindre kirke som ligger i nærheten av Santa Maria Maggiore. Denne er også nevnt i guidebøker, og besøkes nok av en del turister, men ligger litt mer bortgjemt og synes ikke så godt som Santa Maria Maggiore. Synnøve visste ingenting om denne kirken fra før av, og hadde derfor ingen konkrete forventninger om hva hun skulle få se. Men jeg vil gå ut fra at hun syntes det var litt spennende å bli tatt med av nonner til et slikt sted, som for henne virket nærmest hemmelig og bortgjemt. Synnøve forteller her om hvordan hun opplevde kapellet:

Kirken gjorde ikke så veldig stort inntrykk på meg, men det kapellet med mosaikkarbeide som hadde veldig mye gull, og som er den eldste mosaikkarbeide, så vidt jeg har oppfattet i Italia. Muligens i verden, det vet jeg ikke, men det var lite men intenst¹⁶⁸.

Det var altså mosaikkutsmykningen i det bysantinske St. Zeno-kapellet som imponerte Synnøve mest da hun besøkte kirken Santa Prassede. I følge henne selv gjorde det inntrykk på henne fordi det hadde *veldig mye gull*, men også fordi hun på en eller annen måte hadde fått inntrykk av at det var det ”eldste mosaikkarbeide i Italia, muligens i verden”¹⁶⁹. Tak- og veggmosaikken er ikke verdens eldste, men det antas at gulvet som er utført i opus sectile¹⁷⁰ er det¹⁷¹. Misforståelsen har antagelig oppstått her, men dette er for så vidt uinteressant i forhold til forståelsen av Synnøves opplevelse av noe som er ekte. Som jeg tok for meg i

¹⁶⁷ Urry 1990: 45

¹⁶⁸ Informant 1: 1

¹⁶⁹ Informant 1: 1

¹⁷⁰ Opus sectile = mosaikkgulv laget av tynne heller av farget marmor i geometriske former (Macadam 2000: 477).

forrige kapittel om forventning, så hevder Roger Abrahams at de opplevelsene som vi har forventninger til, og som vi på en eller annen måte har forberedt oss til, er som regel de største¹⁷². Men Abrahams mener jo også at de opplevelsene som kommer uforberedt på oss, og som nærmest ”tar oss på senga”¹⁷³ kan være vel så minneverdige. For Synnøve er det opplevelsen av å finne noe som for henne virker litt mystisk og gjemt bort, som fremkaller følelsen av en slik ekstraordinær opplevelse. Hun går til kirken uten å ha noen særlige forventninger, siden hun ikke vet hva hun vil se der. Synnøve sier i alle fall ikke noe om at disse nonnene har forberedt henne på hvordan kirken ser ut, men de kan ha skapt forventning. Synnøve beskriver ikke noe annet fra kapellet enn at det var ”lite men intenst” og at det var dekorert med ”veldig mye gull”. Dette at kapellet er dekket med store deler gullmosaikk bidro nok til hennes oppfatning av at dette var noe veldig gammelt og ekte. Kapelet var i følge Synnøve ikke spesielt stort av størrelse¹⁷⁴. Til sammen utgjorde Synnøve, hennes to venner og de tre nonnene de møtte på bussen en gruppe på seks personer. Siden disse nonnene vil vise dem kirken og kapellet, vil jeg anta at de var der inne samtidig. Synnøve var altså ikke inne i kapellet alene. I følge John Urry’s ”kriterier” for å oppleve det romantiske turistblikk, kreves det ensomhet og et nærmest åndelig forhold til det som er objektet for blikket. Nå kan jeg ikke trekke slutninger om hva slags forhold hun hadde til disse vennene, men Urry sier også at hvis det skal være noen til stede ved en slik opplevelse vil man som regel ha bare sine nærmeste der¹⁷⁵. Slik jeg oppfatter det, har Synnøve en slik åndelig opplevelse som Urry beskriver i dette kapellet selv om hun ikke er der alene. Kapelet er for henne så overveldende i sin glans, at det virker som Synnøve faktisk greier å stenge ute alle andre inntrykk og opplever det som om hun skulle vært der alene. Hennes evne til å lukke andre impulser ute kommer til uttrykk et annet sted i intervjuet, hvor hun snakker generelt om Roma: ”[...] jeg synes det er så mye her i Roma, at jeg synes storheten og skjønnheten og alt dette det overstiger alle selgerne og souvenirbutikkene og sånt noe. Sånn at jeg greier i alle fall å koble det ut og nyde alt det andre”¹⁷⁶. Når det gjelder kirken, sier hun ingenting om hvordan de andre som var der sammen med henne opplevde stedet. Slik hun beskriver det er det heller ingen som har fortalt noe (bortsett fra at hun har forstått det som det eldste) som har bidratt til opplevelsen. Opplevelsen er basert på hennes synsinntrykk. Kanskje blir opplevelsen sett tilbake på som enda mer overveldende enn det den faktisk var. Synnøve fikk svekket syn etter sykdom åtte år

¹⁷¹ Macadam 2000: 262

¹⁷² Abrahams 1986: 63

¹⁷³ Abrahams 1986: 65

¹⁷⁴ Jeg har selv vært der, og kan bekrefte at det er et lite kapell.

¹⁷⁵ Urry 1990: 45

før dette intervjuet fant sted, men altså etter hun var i dette kapellet. Synnøve fikk inntrykk av Santa Prassede som en bortgjemt og nærmest ”hemmelig” kirke. Dette har hun fått bekreftet ettersom hun har anbefalt venner og kjente å besøke den, uten at de har greid å finne den: ”Men det er mange som har vært her som ikke har funnet det. Men denne gangen var det ikke noe problem, så enten er det blitt mer turistifisert, slik at det var lett å finne frem da vi vandret i går. Faktisk”¹⁷⁷. Dette bekrefter ytterligere hennes opplevelse av dette kapellet som en slags uoppgdaget skatt. Hun legger til at stedet antagelig er blitt mer ”turistifisert”, siden hun og venninnene ikke hadde problemer med å finne fram dit denne gangen. Det betyr noe spesielt for henne å kunne anbefale noe hun har sett i Roma. Mens den kjente kirken Santa Maria Maggiore som ligger rett i nærheten er *offentlig*, blir Santa Prassede på en måte hennes *private* kirke.

Det er ikke bare for Synnøve at Romas storhet og skjønnhet blir så overveldende at alle andre potensielt forstyrrende inntrykk drukner i dette. Linda uttrykker noe av det samme:

Så... man må virkelig da konsentrere seg og lukke øynene og... men det er klart man kan jo det for det er så masse historisk sus... over hele... over alt. Så... egentlig så kan man da klare å forestille seg det. Akkurat det skjedde på den plassen her [...]”¹⁷⁸.

Synnøve sier det er storhet og skjønnhet som gjør at hun kan lukke ute andre inntrykk og oppleve det ”virkelige” Roma. Linda snakker om det samme. Hun må riktignok konsentrere seg og lukke øynene, men når hun gjør det, stenger det *historiske* *suset* de forstyrrende elementene ute. Andre informanter forteller om lignende opplevelser, men i forhold til et spesielt sted, slik som Synnøve gjør i det første sitatet. Birgitte forteller slik om sin opplevelse av Pantheon:

[...] men jeg synes Pantheon er betagende. Den stemningen der og fargene, eller mangelen på farger, som er der. Det synes jeg er... Det er sånn ro der. Selv om det er mange mennesker, så er det veldig ro der.”¹⁷⁹

Birgitte synes Pantheon er *betagende*. Hun synes det er en ro i Pantheon; en ro i maset, selv om det er mange mennesker der. I følge Urry er opplevelsen av det romantiske turistblikket avhengig av *ensomhet* og et *personlig forhold* til det som er gjenstand for betraktningen. Birgitte er heller ikke alene i Pantheon, men allikevel greier hun å stenge de andre

¹⁷⁶ Informant 1: 4

¹⁷⁷ Informant 1: 1

¹⁷⁸ Informant 12: 5

¹⁷⁹ Informant 9: 6

menneskene ute og nyte roen der. På spørsmål om hvordan Else opplevde Sixtinske kapell svarte hun dette:

Jo... jeg har aldri fått ordet overveldende til å passe så godt. Stum av beundring. Aldri fått det til å passe så godt. Så det er jo fantastisk når dem gjør det beste dem har kunnet. Så jeg følte egentlig en hellighet over det hele selv om det var mye folk der. Og de som bråka i det Sixtinske kapell, det var jo vaktene¹⁸⁰.

Det er interessant å se at det er stort sett bare kvinner som forteller om slike opplevelser. De som ikke snakker om Roma generelt og *det historiske sus* som overdøyer det meste, forteller at de har hatt slike opplevelser i kirkerom. Uavhengig om man er religiøs eller ikke, tilsier normen at man et slikt sted er stille, eller i hvert fall ikke snakker høyt. Dette vil føre til at selv om det er en del mennesker der, vil det allikevel være forholdsvis stille. Else sier hun føler *helligheten* i det Sixtinske kapell. Hun bryr seg ikke om at det er mange andre mennesker der; de greier ikke forstyrre hennes opplevelse. Den eneste mannlige informanten i mitt materiale som snakker om noe lignende, er Rune:

R: Jeg liker den [Peterskirken], jeg. Jeg liker å være inni der. Synes det er fint.

H: Ja, er det størrelsen liksom, eller?

R: Nei, jeg vet ikke, jeg. Bare å være der. Jeg likte veldig godt den Maria-kirken vi var i i går også. Marie Maggiore, eller hva den heter.

H: Santa Maria Maggiore?

R: Ja, den var fin.

Som de kvinnelige informantene jeg tok for meg ovenfor, snakker Rune også om kirker. Nærmere bestemt Peterskirken og Santa Maria Maggiore. I motsetning til de andre informantene snakker han ikke noe spesifikt om hva han så og hvordan *han* opplevde dette. Han sier rett og slett at han likte å være der, at den var ”fin”, men greier ikke å sette noe nærmere ord på sin opplevelse. Muligens hadde han en opplevelse av det romantiske turistblikket i Santa Maria Maggiore, men han beskriver ikke på samme måte som de andre informantene. Kvinnenes språk, måten de forteller om opplevelsen på, er preget av litt høytidelig ordbruk. Når man ser disse ordene slik svart på hvitt kan de forekomme en som litt komiske, nærmest som klisjeer. Men informantene bruker slike ord fordi det er den eneste måten de kan få formidlet sin ekstraordinære opplevelse. Det at ingen av mennene beskriver slike opplevelser kan være en hvit flekk i materialet. Det er et eksempel på det Kirsten Danielsen sier er informasjon som er vanskelig å formidle verbalt¹⁸¹. Menn kan ha mindre

¹⁸⁰ Informant 3: 3

¹⁸¹ Danielsen 1993: 338-346

ordforråd for å beskrive denne typen opplevelser, og vil derfor ikke fortelle på den samme måten som kvinnene.

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg tatt for meg turistblikket, altså hva og hvordan turistene ser på sine omgivelser når de er på ferie. Som de fleste, ønsker også disse turistene kontrasten til hverdagslivet når de drar på ferie. Selv om dette er en kulturelt motivert reise, hvor et av hovedmålene er å få ”fornyhet innsikt og utvidet perspektiv”¹⁸², ønsker de også fritid til å gjøre noe på egenhånd i Roma.

Urry sier at turisten leter etter tegn på det typiske. Disse turistene så også etter det typisk italienske og det typiske ved Roma. Dette kom til uttrykk i stereotypiene informantene ga uttrykk for i sine utsagn. De hadde klare oppfatninger om hva som var typisk italiensk. Selv om de har stereotyper om denne folkegruppen, så er de tolerante. De tolker alt i positiv retning, og sammenligner med norske forhold.

Det var forventet å finne beskrivelser av opplevelser med det kollektive turistblikket. Roma er en storby med mennesker overalt, og tiltrekkes av de som ønsker å kjenne på pulsen på byen. Mitt materiale viser allikevel at det romantiske og det kollektive turistblikket kan opptre om hverandre. Det kan oppleves i ulike situasjoner, men på det samme stedet. Turistblikket er først og fremst skapt av den som ser, ikke nødvendigvis bare omgivelsene rundt. Jeg oppfatter det slik at det er turistens innstilling som i hovedsak avgjør hvilken opplevelsmodus han eller hun kommer i. Urrys teorier må derfor modifiseres for å kunne brukes på mitt materiale. Som jeg har vist i dette kapittelet har noen av informantene vært i et rom fullt av folk, men beskriver opplevelsen som et romantisk turistblikk. Jeg mener jeg har belegg for å si at denne ensomheten som Urry beskriver i forhold til det romantiske turistblikket ikke trenger å være *fysisk*. Det kollektive turistblikket vil nok være mer konstant, der er det faktisk liv og røre som gjør at en opplever det en gjør. En person som har en sterk dragning mot det romantiske turistblikket, vil kanskje kunne oppleve det nesten uansett hvor hun er, at hun har en evne til å lukke ute de elementene som for den med det kollektive turistblikket er viktige.

¹⁸² Brosjyre for Temareiser Fredrikstad AS 2001.

Kapittel 6: Fortellingen

I de to foregående analysekapitlene tok jeg for meg forventningen om opplevelsen og turistblikket. I begge disse kapitlene var informantenes fortellinger innfallsvinkelen. Dette kommer også fram i den overordnede problemstillingen. Derfor kan det virke litt bakvendt å kalle det siste analysekapittelet for nettopp fortellingen. Grunnen til at jeg har valgt denne overskriften, er fordi jeg her skal gå nærmere inn på de *personlige fortellingene*. Jeg vil først definere hva jeg legger i begrepet personlig fortelling. Folkloristen Bjarne Hodne sier om personlig fortelling at: ”Fast står det imidlertid at vi har å gjøre med et minne, en fortelling om personlige erfaringer og opplevelser”¹⁸³. Den amerikanske folkloristen Sandra Stahls definisjon er mer utfyllende: ”The personal narrative relating a personal experience; it is usually told in the first person and its content is non traditional”¹⁸⁴. Stahl sier at en personlig fortelling beskriver noens personlige opplevelse, som vanligvis er fortalt i første person, og med innhold som ikke hører inn under de tradisjonelle folkediktningssjangrene. Hodne fastslår at denne definisjonen er brukbar for et materiale hvor fortellingene er et uttrykk for egne erfaringer som hendelser, forhold og personer¹⁸⁵. Det vil derfor være naturlig å definere beretningene i mitt intervjumateriale som personlige fortellinger.

Avsnittet fortellingsverden tar for seg guidenes fortellinger, og hvordan informantene oppfattet disse. I kapittel 2 tok jeg for meg de grunnleggende trekkene ved Katharine Galloway Youngs begreper historieramme og fortellingsverden. Som jeg forklarte i teorikapittelet har jeg valgt å forenkle modellen, for at den skal fungere i forhold til mitt materiale. Derfor er den svenske etnologen Lars Kaijsers artikkel ”And the rest is... history!” nyttig å bruke som et hjelpemiddel, da han kun bruker fortellingsverden. Hans artikkel tar for seg en guidet busstur i Beatles Liverpool, og er til tider direkte sammenlignbar med mitt materiale og den fortellingsverden Temareisers reiseledere fører turistene inn i. Guiden forteller for eksempel en historie om hvordan John Lennon og Paul McCartney møtte hverandre. Alle vet jo at de formet bandet Beatles, og når han avslutter historien med ”And the rest...”, så bifaller publikum med et enstemmig ”...is history!”¹⁸⁶ Jeg vil vise hvordan Temareisers guider skaper sin fortellingsverden og se hvordan informantene forteller om

¹⁸³ Hodne 1988: 41f

¹⁸⁴ Stahl i Hodne 1988: 42

¹⁸⁵ Hodne 1988: 42

¹⁸⁶ Kaijser 2002: 109

hvordan *de* opplevde guidingen. Avslutningsvis i kapittelet vil jeg sammenligne informantenes utsagn med reisebeskrivelsene som Anne Eriksen tar for seg i *Minner fra Den evige stad*.

Hvorfor Roma?

Som jeg tok for meg innledningsvis i denne avhandlingen, kan tradisjonen med å reise til Roma føres tilbake til 1600-tallets dannelsesreise. Dette var ikke bare en skandinavisk tradisjon, men en reise som mange av Europas aristokratsønner foretok hvis de hadde muligheten¹⁸⁷. Turistene jeg fulgte valgte Temareiser fordi de hadde et ønske om å dra til Roma "[...] i musikkens, kunstens og litteraturens verden"¹⁸⁸, slik brosjyren reklamerer for. Det var derfor interessant å spørre informantene om hvorfor de valgte Roma som reisemål, og om dette på noen måte kunne sammenlignes med de som reiste på dannelsesreise. Flere av dem jeg spurte hadde bestemt seg for å reise til Roma, enten fordi de så på det som et verdenssentrum, eller fordi familie eller bekjente hadde reist dit. For å få informantene til å fortelle hvorfor de hadde valgt Roma som reisemål, spurte jeg om hva de syntes var spesielt med å reise til denne byen. Bente hadde, fra hun var barn, hatt et ønske om å dra til Roma fordi både morfaren og foreldrene hennes hadde vært der og fortalt om det:

H: Men har Roma stått for deg som et sånt spesielt sted å reise?

B: Mmm... Det har det.[...] Morfar hadde vært her. Og fortalte om det. Mor og far hadde vært her og fortalte om det. Så det var... ja det var en av de byan du måtte til. Athen og Roma. Var viktige. Ja Paris og, men det var ikke så viktig som Athen og Roma. Det var liksom kulturens vugge. Sa morfar. Og han er en mann som på en måte påvirka oss. Fortalte historia så du så bilda. Ja.

H: Var det da mer enn det å se de mest kjente tingene eller..?

B: Å se de mest kjente tingan og skjønnne at du var li¹⁸⁹... vi i Norge har mye å lære av Europa. Og at at kulturens vugge er liksom ikke i Oslo eller Trondhjem. Så... at hvor vi hadde henta ting fra. Når vi synes Nidarosdomen er stor. Så husker jeg bestefar sa: "men Bente, bare tenk når du kommer til Rom. Og ser kirkene der. Der har de farver inni. Ikke bare den kleberstenen. Der har de farver". Ja... sånne bilda¹⁹⁰.

Bente fikk allerede som barn impulser om at Roma var et sted hun måtte dra til. Foreldrene og morfaren hadde vært der og fortalt henne om sine opplevelser. De framstilte Roma og Athen som pilegrimsmål, eller som hun selv sier: *Kulturens vugge*. De var blant "de byan du måtte

¹⁸⁷ Eriksen 1997: 9ff

¹⁸⁸ Brosjyre for Temareiser Fredrikstad AS 2001.

¹⁸⁹ Informanten mener liten

¹⁹⁰ Informant 2: 1

til”. Anne Eriksen sier: ”Roma var *stedet der historien fantes*, en historie som ble oppfattet som en felles, europeisk historie. Det historiske var Romas fremste attraksjon som reisemål, og samtidig et helt sentralt element i det mytiske Roma som de reisende besøkte”¹⁹¹. Det er nettopp den felles europeiske historien Bentes morfar ønsker at hun skal kjenne til. I Bentes tilfelle, hadde flere i hennes familie allerede vært i Roma og sett og opplevd det ”man bør ha sett”. Gjennom morfaren fortellinger, hadde ikke Bente bare fått lyst til å dra dit, men hun hadde også fått en slags oppskrift for hvordan hun skulle oppleve Roma. Selv om hun ikke her sier noe om hvordan hun opplevde Peterskirken første gang, er det sannsynlig at disse beskrivelsene påvirket hennes førsteinntrykk, og gjorde at hun fikk det Abrahams kaller en typisk opplevelse. Bente sier at morfaren påvirket henne og søsknene, og fortalte historier som gjorde at de så *bilder*. Som hun sier selv: ”Ja altså de historien de fortalte og de bildan... det var jo stort sett sorthvitt bilda vi hadde. Det gjorde jo at du hadde lyst til å se, du skjønnte jo når voksne var begeistra så skjønnte du at her må det jo være non ting”¹⁹². I en tid hvor bilder bare var i sorthvitt, får morfaren dem til å forestille seg farger. De voksne gir en garanti for opplevelsen. Morfaren sammenligner kirkene i Roma med Nidarosdomen: ”Når vi synes Nidarosdomen er stor”. Fordi Nidarosdomen er både mindre av størrelse, og fordi den ikke er kledd innvendig i farget marmor, blir den i hans fortellinger til en blek kopi av Peterskirken. Samtidig som han sikkert er stolt av Nidarosdomen og Trondheim, vil han at Bente skal forstå at *kulturens vugge* ikke er i Norge, men ute i Europa, i Roma og Athen. Morfaren oppfordrer Bente til å dra til Roma for å se med *egne øyne* og for å lære. Morfaren oppfordrer altså til en slags dannelsesreise. Bente er ikke den eneste som nevner Roma som en kulturvugge. Else har også en oppfatning av Roma som et sentrum for vår kulturverden:

E: Ja, jeg trur Roma har en... et slags senter i verden. Jeg trur det. I vår kulturverden i hvert fall.

H: Ja, bare på grunn av paven[...]?

E: Ja, veldig mye fordi vår kultur er bygget på Bibelens erkjennelse og historie faktisk. Så jeg synes det er veldig flott å ha vært her. Det var jo verdens navle en gang. Så jeg synes det er fint å ha fått det med. Det er den første store byen jeg besøker, og det sier vel noe at den ble nummer én¹⁹³.

Når Else skal besøke sin første storby, velger hun Roma. For henne er det her alt begynte. Hun ser på det som et senter for bibelhistorien og ”vår kulturverdenen”. Hun sikter til at vår

¹⁹¹ Eriksen 1997: 16

¹⁹² Informant 2: 1

¹⁹³ Informant 3: 7

vestlige kultur er bygget på kristen etikk og verdier, og at mye av dette stammer fra Roma og den katolske kirke. En tredje informant som nevner Roma som et verdenssentrum er Anita:

Ja... med alt det vi hører om all den kunst og all den historie som er her. Det er jo liksom her man kan finne mest av det som er i kristendommens vugge holdt jeg på å si og... Det er det nok, men det er også mange andre steder som man har en rik historie. Så...¹⁹⁴

Anita mener det er spesielt å dra til Roma på grunn av all kunsten og historien knyttet til byen. Hun kaller det "kristendommens vugge", altså en kombinasjon av at det er kulturens vugge og samtidig kristendommens arnested. For så vidt slår Anita i hjel sitt eget argument, når hun sier at det også er mange andre steder som har en rik historie, men hun holder nok allikevel en knapp på Roma. Anne Eriksen sier at for de skandinaverna som reise til Roma i tidsrommet 1850-1900, var det en reise tilbake i tid: "Den var en reise til den europeiske kulturens opprinnelsessted, til det gamle Romerrikets sentrum og til byen der de klassiske kunstsatter fantes"¹⁹⁵. Og det er nettopp denne oppfatningen av Roma mine informanternes utsagn også formidler.

Til sist vil jeg ta med Rune, som er den eneste mannlige informanten som snakker om kulturvugger:

R: Nei, det er sånn vært med på en kulturell tur til Paris eller Provence eller... og ja Toscana, Venezia. Sånne steder de prater om.

H: Men hvorfor akkurat sånne steder tror du?

R: Det er der høykulturen er. Vugger vet du. Det er det. Det er sånne steder. Firenze og. Men det er greit nok. Jeg liker sånne steder selv, jeg. Mye pent å se på. Kirker... jeg liker å se kirker og gallerier. Jeg driver med sånn hjemme. I fjor reiste jeg med cruise med Göta kanal-selskapet fra Stockholm til Göteborg på en sånn ukestur. Det var veldig gøyalt. Hadde noen historiske reisemål underveis på den gamle kanalen¹⁹⁶.

Rune bruker uttrykket kulturvugge på en litt annen måte enn de andre informantene. Han nevner ikke Roma spesifikt, men det er underforstått i det han sier. Rune setter det fram som en status å ha vært *der høykulturen er*. Han snakker om de stedene "de andre" ønsker å dra til. Det er status å ha vært bestemte steder. I dette tilfellet innlemmer han også seg selv. Han sier at han liker å dra til slike steder, i motsetning til de to andre informantene, som slik jeg oppfatter det setter pris på å ha vært slike steder fordi det betyr noe personlig for dem. For Rune og "de andre" han snakker om, er Roma et middel for å nå et mål, nettopp det å øke sin

¹⁹⁴ Informant 4: 5

¹⁹⁵ Eriksen 1997: 13

kulturelle kapital. For Bente, Else og Anita er Roma målet i seg selv. De kan nok også øke sin kulturelle kapital ved å dra på en slik tur, men det er ikke bevisst i like stor grad som for Rune.

Folkloristen Roger Abrahams sier at en fortelling om en opplevelse kan fungere som en måte å skape sin egen identitet innenfor en gruppe¹⁹⁷. Hvilke opplevelser informantene vil fortelle om og som kan fungere på denne måten etter turen de var på i 2001, er det vanskelig å si noe om. Det jeg vil konsentrere meg om, er beretninger som sier noe om *hvem* de som reiser på temareiser er. Nok en gang vil jeg trekke fram Rune, som har en klar oppfatning om hva slags mennesker som velger kulturreiser:

R: Det er jo den typen mennesker som er her er mye sånn folk som jeg jobber sammen med. Akademikere. Det er en overrepresentasjon av sivilingeniører og sivilarkitekter og den slags. Dyrleger og sånne ting.

H: Hvorfor tror du det?

R: De er kanskje... de har lyst til å gjøre noe annet enn det de driver med til hverdags og være litt kulturelle. Jeg merker meg at sånne mennesker ofte har interesser som klassisk musikk og kunstgallerier og den slags. Samme type mennesker som er på disse turene.

H: Men tror du sånne... en sånn type mennesker reiser også på tur til Syden liksom.

R: Jeg tror de har gjort det før. Begge deler, både og. Men de liker helst å reise på sånne turer som dette. Sånne turer som dette har litt høyere status i selskapslivet.

H: Ja, du tror det? Men har det å reise, det å ha vært mange steder... har det en slags status tror du?

R: Ja, blant de folkene der. Det første de spør om er hvor du jobber hen og så hvor du har reist hen. Det er dem veldig opptatt av. Jeg pleier aldri å spørre om sånt¹⁹⁸.

Rune hevder at blant de som reiser på kulturreise er det en *overrepresentasjon* av akademikere. Mennesker som har mange av de samme interessene som han, som har sterk nok interesse for kunst, kultur og historie til at de velger å bruke ferietid på å dra et slikt sted. Det er også kostbart å dra på en slik tur, og Rune mener nok at det er stort sett de med høy utdannelse, og implisitt solid inntekt som kan ta seg råd til dette. Han tror nok at disse menneskene også har dratt på sydenreiser tidligere, men at de egentlig foretrekker å dra på kulturreise. Rune har sagt tidligere at han pleide å dra til Syden når barna var mindre, men at han nå prioriterer seg selv og sine interesser. De dyrker interessene de også har hjemme. Rune tror folk reiser på slike turer fordi det har større status i selskapslivet. Han understreker at han ikke er en sånn som spør om hva slags jobb folk har og hvor de har vært på ferie. Rune stiller

¹⁹⁶ Informant 8: 5

¹⁹⁷ Abrahams 1986: 56

¹⁹⁸ Informant 8: 5

seg selv på siden, selv om han senere i sitatet ovenfor innrømmer at han også liker best å reise på slike turer. For Rune betyr det åpenbart ganske mye å ha et høystatusyrke, eller i alle fall å ha en akademisk utdanning. Han synes også det gir status å reise med Temareiser, men for ham er det udannet å spørre direkte om det. Bente mener også at penger og utdanning har sammenheng med valget av en slik tur:

Om temareiser og den slags? Ja, det som jeg har undra meg på, er om det passer til spesielle mennesker. Det har jeg undra meg på sjøl. Om det er nysgjerrige mennesker som reiser på sånne tura. Som temareiser. Det koster mye itj sant? Kostnaden er stor, du må ha penger til det. Og hvis du ikke har penger så må du spare lenge, itj sant. Og du tar av ferietid itj sant. Og hvis ikke, så må du ha pensjonert deg så du har nok tid. Så jeg tenker at brukeran av temareiser... i hvert fall denne temareisen som vi er på nå, det kan bli veldig smalt. Jeg er ikke forbausa over at det er mange lærere, ikke forbausa over at det er... at vi er såpass voksne¹⁹⁹.

Hun mener at det passer til spesielle mennesker, til mennesker som er *nysgjerrige* som hun sier. Bente synes at det er bare en liten del av befolkningen dette passer for, og kanskje særlig de som velger å gå i Sigrid Undsets fotspor i Roma. På denne turen var det tydelig at de som var med hadde i alle fall en viss interesse og kjennskap til Sigrid Undset. Som Bente påpeker, så var mange av dem som var med enten lærere eller hadde pedagogisk utdanning. Når hun sier at det passer for en spesiell type mennesker, at det koster tid og penger, framstiller hun det som noe eksklusivt. Bente mener at dette er for de heldige. Hun mener også at det er stort sett godt voksne mennesker som velger Temareiser. Anita er inne på det samme. Hun sier at det er en sammenheng med alder og penger:

Vi femtiåringer... vi som er i femtiåra nå, vi har liksom mye større muligheter til å velge ting å gjøre. Og vi har... de fleste av oss har en rimelig grei økonomi, og kan prioritere om vi vil kjøpe ny bil eller ny leilighet eller hva det nå måtte være og så til og med reise på noen reiser. Mange av oss har jo reist på sydenferier og litt av hvert i mange, mange år. Kan kanskje prioritere sånn som at nå er tiden kommet til å nå vil vi ha noe annet, nå vil vi ikke ligge på stranda og... det er man lei av. Vil ha temaer og trenge inn i litt mer kultur og folkeliv og sånn²⁰⁰.

Hun sier at de som har kommet opp i femtiårsalderen har større *valgmuligheter*. De har bedre økonomi, og kan derfor velge bort sydenturen framfor en temareise. Anita mener at de på hennes alder har fått nok av å reise bare for sol og bading. Hun hevder at de vil ha noe annet, de vil lære mer og "trenge inn i kultur og folkeliv". Else mener også at folk på hennes egen alder er lei sydenturer:

¹⁹⁹ Informant 2: 11

Jeg tror folk er litt lei sydenturer. I hvert fall de som har kommet i femti-sekstiårsalderen. De har lyst til å oppleve ting. Så det bygger nok mye på det at man vil ha sett de viktige tingene på en måte på jorda. De kjente stedene, de store monumentene og sånn. Jeg tror det. Den samme stranda. Stranda og hotellet er likt om man er på Kypros eller Kanariøyene eller hvor det er. Så jeg tror nok folk er litt lei det, kanskje²⁰¹.

Hun tror at de i femti-sekstiårsalderen har fått nok av sol og badeferie, og ønsker heller å få noe ut av ferien. Hun tror de vil se ”de viktige tingene”, altså *kulturens vugger*.

Ved at informantene avgrenser hvem som er interessert i å reise på temareise, blir det innforstått at man vil ta steget bort fra å bare være turist til å bli en *reisende*. De som velger å reise med Temareiser ønsker ikke lenger bare å reise til Kanariøyene eller Kreta for avslapningens skyld. De vil lære noe. De har blitt så voksne at de har skjønt viktigheten med kunnskap. Alle sier de på den en eller annen måte at dette er for et spesifikt samfunnssjikt, for de som er interessert i kultur. Ut fra måten de forteller, er de kvinnelige informantene ute etter *personlige* erfaringer. De føler at det å reise til Roma gjør at de får en helhetsoppfatning av verdenshistorien. For Rune derimot, er det status å ha vært der, og det er noe å snakke om i selskapslivet. Som Urry sier, krysser han byen av listen over steder man bør ha vært.

Som jeg fastslo i kapittel 4, er informantenes fortellinger omtrent uten unntak positive. De er i Roma på ferie, noe som forbindes med noe lystbetont og hyggelig. De fleste forteller stort sett om sine forventninger, hva som gjorde mest inntrykk og hvordan de opplevde turopplegget og guidene. Derfor overrasket det meg litt at noen av dem fortalte om svært personlige hendelser som ikke nødvendigvis hadde direkte å gjøre med Roma-turen. To av informantene jeg intervjuet på turen ”I Sigrid Undsets fotspor” hadde vært rammet av alvorlig sykdom. Else var en av dem:

Så har jeg veldig beundring for Sigrid Undset. Og det beror nok veldig mye på at jeg er født og oppvokst med veldig mye kreft i familien. Mista foreldra mine som barn. 7-8 år så døde dem av kreft. Og så miste eg en søster for tolv år siden av brystkreft, og så har eg fått det sjøl²⁰².

Else har både selv vært syk, og mistet familiemedlemmer på grunn av kreft. Dette har gitt henne en vekkelse som gjør at hun har skjønt at livet er kort. Hun er ”[...] veldig ydmyk

²⁰⁰ Informant 4: 8

²⁰¹ Informant 3: 8

²⁰² Informant 3: 2f

innenfor det at plutselig så kan det skje ting. Og da er det for seint”²⁰³. Hun hadde lenge hatt lyst til å reise til Roma, og sykdommen gjorde at hun bestemte seg for å dra.

Synnøve var i Roma for tredje gang, og hadde vært alvorlig syk åtte år før hun dro på denne turen:

Jeg synes det er... det gir en sånn egen ro og varme og litt sånne nostalgiske følelser. Å se det på nytt igjen. Og selvfølgelig med litt andre øyne og litt andre opplevelser, for jeg... jeg tror jeg har fortalt deg det før, men jeg var veldig syk for åtte og et halvt år siden fikk jeg hjerneblødning og lå fem uker i koma. Så jeg synes på en måte at jeg har fått livet i gave på nytt. Og da betyr sånne ting tror jeg på en måte mer. Enn det kanskje gjorde før²⁰⁴.

Synnøve ble alvorlig syk, og det at hun ble frisk igjen ble sett på som et mirakel av legene. Hun hadde vært i Roma før, og for henne betydde det mye å komme tilbake og se de samme stedene hun hadde vært før hun ble syk. Opplevelsen hun hadde i kapellet i Santa Prassede²⁰⁵ sto sterkt for henne etter sykdommen. Synnøve hadde fått en slags misjon: Hun ville ta med seg tre av sine beste venninner og vise dem stedet. Den følelsen Synnøve søker etter kan sammenlignes med det Arvid Viken kaller reminisering. Hun vil tilbake og se noe som hun opplevde som fantastisk for lenge siden. Hun nevner jo også selv at det gir nostalgiske følelser.

Begge disse informantene mente at sykdommen hadde gjort at de hadde fått et annet syn på livet. For Else, som var i Roma for første gang, var det at hun overlevde kreftsykdommen en årsak til å reise til denne byen. Hun hadde fått en slags oppvåkning, og forsto at hvis hun skulle få gjort noe i livet, måtte hun gjøre det nå. Synnøve hadde vært i Roma før, og ønsket å se byen igjen. De har begge erkjent at livet er kort, og at hvis de skal få utrettet noe så må de gjøre det her og nå. Synnøve tror at hun har fått sterkere opplevelser etter sykdommen. Hun tror at hun setter større pris på det å få se og oppleve igjen. Begge informantene har det inntrykket at de setter større pris på opplevelsene, at de legger bedre merke til omgivelsene rundt seg, og at de ikke lenger tar livet sitt for gitt. Måten de forteller på kan sees på som en slags religiøs oppvåkning. Til å begynne med trodde jeg dette var historier som ble fortalt til meg innenfor rammen av fortrolighet som et intervju skaper. Etter hvert oppdaget jeg at disse historiene også ble delt med de andre i gruppen. Dette kom fram i samtaler jeg hadde med

²⁰³ Informant 3: 8

²⁰⁴ Informant 1: 2

²⁰⁵ Se kapittel 5

andre i gruppen, og som jeg overhørte under blant annet fellesmiddagene. Ut fra observasjoner og samtaler, var det tydelig at det var mange flere enn de jeg intervjuet som bar på lignende fortellinger. Historiene Else og Synnøve forteller er eksempler på det folkloristen Barbara Kirshenblatt-Gimblett kaller en *classic*²⁰⁶; altså en historie som har blitt fortalt mange ganger. Som oftest er en slik *klassiker* en morsom historie, men Sandra Stahl sier at det egentlig kan være en hvilken som helst personlig fortelling som har fått en plass i repertoaret²⁰⁷. Det av fortellingene som kommer fram i sitatene er bare bruddstykker. Jeg hadde allerede blitt fortalt om dette på et tidligere tidspunkt²⁰⁸, og hendelsene blir derfor bare referert til i intervjuene. Disse fortellingene har nok en fast plass i informantenes repertoar. De fortelles helt sikkert ikke til hvem som helst, men i situasjoner hvor de føler seg komfortable med sine tilhørere. Fortellingen fungerer da som en måte å dele av seg selv og dermed skape sin identitet i gruppen. Slike historier fortelles gjerne når man vet at de andre også vil utveksle sine private historier, og at det vil knytte gruppen tettere sammen. Det var bare på turen ”I Sigrid Undsets fotspor” at slike historier kom fram, og de ble utelukkende fortalt av kvinner. Else forteller om hvordan hun oppfatter de andre i gruppen:

Men det er ingen sånne albuedamer som skal vite og kunne og mest og størst og best og... Alle holder seg liksom på bakkenivå og... Og i sånn i litt stillferdighet så får du høre om lidelsene til mange. Her er det mange som har vært gjennom mange sterke ting. Så egentlig så er turen veldig sånn som jeg ønska og faktisk enda bedre²⁰⁹.

Else føler at de hun reiser med er jordnære, og at de er lette å komme inn på. Det gjør nok at hun heller ikke er redd for å fortelle sin egen historie. De er kvinner med felles referanserammer, og det skaper et samhold i gruppen.

Jeg mener at slike historier ikke nødvendigvis ville blitt fortalt like åpent i et hvilket som helst reiseselskap. Bortsett fra én mann, besto gruppen utelukkende av kvinner. Jeg kan ikke gjøre noen store slutninger på grunnlag av mitt materiale, men slik jeg ser det, virker det som om kvinner lettere forteller personlige historier. Anne Eriksen sier noe som kan sammenlignes godt med dette: ”Samtidig er det stor forskjell på Roma-skildringer skrevet av menn og kvinner. Bare de mannlige tekstene kan sies å behandle den ”reisen til historien” som er tema for denne boken. De tekstene som er forfattet av kvinner, behandler forhold av mer sosial

²⁰⁶ Kirshenblatt-Gimblett i Stahl 1977: 212

²⁰⁷ Stahl 1977: 212

²⁰⁸ Under en middag hvor bare deler av gruppen og jeg var samlet. Reiselederne var ikke til stede.

²⁰⁹ Informant 3: 3

karakter”²¹⁰. I hennes materiale forteller altså kvinnene mer om sosiale relasjoner, og dette stemmer også overens med mitt materiale.

Fortellingsverden

På en slik tur skapes en fortellingsverden av de steder som passeres og de forkunnskaper som veves sammen gjennom guidens fortellinger²¹¹. Den svenske etnologen Lars Kaijser bruker begrepet fortellingsverden i sin artikkel ”And the rest... is history!”. Guiden på Kaijsers Beatles-busstur bygde opp sin fortellingsverden ved å sette fortellingene i sammenheng, gjennom å henvise til steder, sosiale situasjoner, tidsangivelser og personer. Når, hvor og i hvilken sammenheng noe hadde funnet sted, hvem som var med og hvordan det gikk til²¹². Når Temareisers guide sto foran et monument sammen med turistgruppen, opplyste han om historiske fakta og fortalte gjerne anekdoter og morsomme historier knyttet til stedet, og førte på den måten gruppen inn i sin fortellingsverden. Jeg vil her ta for meg noen av fortellingene reiselederne fortalte, og i tillegg kan informantenes beretninger gi et innblikk i hvordan de opplevde dette.

Den første gruppen jeg fulgte, var ”I Sigrid Undsets fotspor i Roma”. På denne turen var Tordis Ørjasæter og Wiggo Andersen guider. Ørjasæter holdt kåserier om Sigrid Undset, og guidet på de stedene gruppen besøkte som hadde tilknytning til temaet. I disse kåseriene fikk gruppen innblikk i forfatterens liv ved at Ørjasæter leste fra blant annet personlige brev og reisebrev. Wiggo Andersen tok seg av den mer generelle guidingen²¹³. Andersen krydret sine guidinger med anekdoter og vitser, men kanskje mer av den sorten de fleste norske guider i Roma kjenner til. Et eksempel på dette er: Hvis Remulus hadde drept Romulus, hadde byen blitt kalt Rema da? Dette er kommentarer som skaper latter og som levendegjør guidingen, men som ikke nødvendigvis skaper noen fortellingsverden. Tordis Ørjasæter beskrev levende for å føre gruppen inn i Sigrid Undsets liv, og til det Roma hun opplevde. Hennes kåserier var basert på bøkene hun har skrevet om Sigrid Undset. Hun hadde derfor et ferdig skrevet manuskript, som jeg fikk inntrykk av at det sjelden ble improvisert over. Informantene følte allikevel at de med Ørjasæters beskrivelser ble satt tilbake i tid, til Sigrid Undsets Roma. For Bente var det nettopp disse beskrivelsene som utløste hennes største opplevelser i Roma:

²¹⁰ Eriksen 1997: 14 (fotnote)

²¹¹ Kaijser 2002: 109

²¹² Kaijser 2002: 114

²¹³ Blant annet Forum Romanum, Pantheon og Kapitol.

Altså jeg tenker. Sånn størst inntrykk på meg. Jeg trur itj jeg har noe som er sånn størst inntrykk på meg sånn, men de der opplevelsan som Tordis gir, de er gjennomgående altså. Det å få lov til å være sammen med en sånn gammel mesterinne. Det synes jeg er et privilegium. Og det gjør et enormt inntrykk på meg altså. Ja. I det hele å få lov til å være i nærheten av den storheten og den kunnskapen og... det gjør størst inntrykk på meg. Synes det er helt utrolig. Når vi satt der inne også hørte på tirsdagen. Jeg faller helt i staver. Synes det er helt fantastisk. Og sånn som i dag. I morges i den kirka. Nydelig. Altså den stemninga hu gir. Det har gjort størst inntrykk på meg. Det andre blir på en måte kulissa. Så det hu øser ut det synes jeg er stort, altså²¹⁴.

For Bente er det et privilegium å få høre på Ørjasæters fortellinger. Hun kaller henne en *mesterinne*. Sigrid Undsets verden blir for Bente levendegjort på en slik måte, gjennom Ørjasæters fortellinger, at Roma blir som en *kulisse*. Hun sier at den opplevelsene hun gir er *gjennomgående*, altså at hun klarer på en måte å sette dem tilbake til Sigrid Undsets tid. Denne informanten var i Roma for fjerde gang, men sa selv at hun følte at hun aldri ble ”ferdig” med denne byen. Hun er opptatt av historien og synes det er interessant å få vite hvor ting har sin opprinnelse fra. Bente føler at hun har forskjellige ”briller” på seg hver gang hun er i Roma. Tidligere har hun vært der på studietur, og to ganger med familien. Hun sier at: ”[...] jeg vet ikke om jeg ser dårlig eller ka det er, men synes første gangen du ser noe, så ser du det... du har ulike brilla på hver gang du ser noen ting. Det synes jeg no når vi har gått med Tordis, itj sant”²¹⁵. Ørjasæter får Bente til å se Roma på en annen måte enn det hun har gjort tidligere. Hun ser flere lag av byen nå som hun har vært der i ulike situasjoner. Bente føler også at hun får et personlig forhold til guiden, noe som kommer til uttrykk ved at hun omtaler henne ved fornavn.

Guiden levendegjør historien, og får informantene til å føle at de tar del i det som har skjedd der. Anne Eriksen påpeker dette når hun sier: ”Når historien er knyttet til et sted, og man fysisk har erfart det samme stedet, skapes det også et bånd mellom historien og det levende mennesket, mellom den gang og nå”²¹⁶. Dette kan særlig sammenlignes med da Ørjasæter holdt foredrag som tok for seg de forskjellige periodene Undset hadde bodd i Roma. Hun la spesielt vekt på den vanskelige perioden da hun var der med nyfødt barn. Hun fortalte om leiligheten i sjette etasje i Via Frattina, og hun forteller hvordan Undset slet med å bære varmt vann opp de bratte trappene²¹⁷. Rett etter dette kåseriet, ble gruppen ført til nettopp Via

²¹⁴ Informant 2: 4

²¹⁵ Informant 2: 6

²¹⁶ Eriksen 1997: 215

²¹⁷ Ørjasæter 1996: 121

Frattina nr. 138. Denne gaten er en sidevei til den travle handlegaten Via del Corso. Via Frattina er blitt ganske forandret fra hvordan den var på Sigrid Undsets tid. Ørjasæter påpeker ironien at det i første etasje er åpnet en butikk med dyre barneklær, altså i samme bygning hvor Sigrid Undset slet med sykt barn og en kald leilighet. Det var tydelig at mange i gruppen ble grepet av denne historien. Som sagt var de fleste på denne turen kvinner, og kunne nok relatere seg til det å ha et sykt spedbarn. Else synes nettopp det at hun får vite realiteten om Sigrid Undsets liv i Roma er flott:

Så hørte jeg om ho Tordis Ørjasæter, da, at ho var så veldig flink til å tolke. Og det viser seg jo. Ho kommer ikke med alle superlativene om ho Sigrid Undset, hvor fantastisk ho var, men ho tar oss med inn i livet hennes. Både i gledene og sorgen. Så eg synes at ho er fantastisk til å legge fram. Selv om det ho forteller her er mye det som står i bøkene, så er det noe annet å få det fra hennes munn. [...] så jeg synes det er fantastisk. Så jeg synes det at selv om den turen koster en del mer enn vanlige turer koster, så spiller det ingen rolle for meg nå²¹⁸.

Else mener at Tordis Ørjasæter er flink til å *tolke* Sigrid Undset. At hun forteller slik hun trodde Undset følte det da hun var i Roma. Det er også viktig for Else at guiden ikke bare snakker om Undset i rosende ord, hun vil ha realistiske skildringer som gjør at hun føler at hun får den ekte historien om Sigrid Undsets liv i Roma. Else føler at hun får en nærhet til Sigrid Undset gjennom Ørjasæters øyne.

Den andre turen jeg fulgte, var "Drømmen om Roma". Som tidligere nevnt, var dette en gruppe på bare 12 personer, og Jan E. Hansen var eneste reiseleder. I følge Wiggo Johansen ble denne turen til på grunnlag av boken *Drømmen om Roma* av Jan E. Hansen og Thor Furulund²¹⁹. Hansen er kanskje den av guidene som er sterkest knyttet til Roma, i alle fall slik han forteller om sine opplevelser her. Han forteller personlige historier om seg selv og mennesker han har møtt i Roma. Det er mulig at han delte mer med denne gruppen, fordi de var så få, men mitt inntrykk var at Hansen har et fast fortellerrepertoar på disse turene. Hansen forteller om de første gangene han var i Roma, da han møtte det danske ekteparet som var bosatt i Roma, og om det italienske ekteparet som drev en restaurant der. Det danske ekteparet ble igjen nevnt da gruppen besøkte den protestantiske kirkegården der de begge er gravlagt. Hansen forteller historien ved gravsteinen og legger roser på gravene deres. For turistene gjør dette fortellingene dypt personlige.

²¹⁸ Informant 3: 2

²¹⁹ De fleste turene til Temareiser er basert på bøker skrevet av forfatteren som er guide på turen.

Da gruppen under Hansens tur sto på Petersplassen, fortalte han at han selv hadde stått få meter unna da Paven ble skutt i 1981. Ved at han viser gruppen det eksakte stedet han sto, og med fakter viser hvor kort unna Paven var da det skjedde, tar han tilhørerne med inn i sin fortellingsverden. Det gjør historien mer levende at personen som opplevde dette faktisk står der og forteller det selv. Hansen investerer personlig i fortellingen, ved å si: ”Jeg var der”, og det bekrefter historiens autenticitet, samtidig som det gir ham en autoritet som forteller. Turid beskriver hvordan hun opplever dette:

Ja, for dette herre går jo lissom... dette her er det jo byen som står i sentrum og de tingene som er i Roma. Og det er jo klart at han knytter det jo opp mot historien, men det er så uendelig, uendelig mye mer²²⁰.

Turid sier at Hansens guiding tilfører mer til opplevelsen av Roma. Hun synes det er viktig at fortellingene som kommer fram under guidingen knyttes opp mot Romas historie, men utsagnet tyder på at hun føler at hun har fått noe ekstra. Det at Hansen deler sine egne opplevelser på en levende måte gir et gløtt inn bak Romas kulisser. Turid har hørt unike fortellinger om Roma som bare et fåtall andre får ta del i.

Den siste turen jeg fulgte var ”Det sakrale og profane Roma”. Brosjyren presenterer turen slik:

”[...] På sine byvandringene gjennom strøk hvor de begge har bodd og arbeidet, deler pater Kjell Arild Pollestad og journalist Jan E. Hansen sine kunnskaper, sin romerske tro og tvil og glede, med enhver som har lyst til å se Roma for første eller siste gang, fra utsiden eller innsiden – ovenfra eller nedenfra...”²²¹

Måten brosjyren presenterer denne turen indikerer at de som velger å reise med dem vil få oppleve så å si alt; altså Roma fra alle tenkelige vinkler. Brosjyren sier at Pollestad og Hansen vil dele av sine kunnskaper, og de som er med på turen får del i denne. Gruppen på turen ”Det sakrale og profane Roma” var også på Petersplassen, men da var det Pollestad som foretok guidingen. Han fortalte selv at han var i en buss utenfor Roma da dette skjedde, men la til: ”Men det var selvfølgelig en som var nærmere. Vet dere hvem det var? Jo, det var Hansen!”²²² Dette fikk gruppen til å nærmest hyle av henrykkelse, på samme måte som turistene på Beatles-bussturen samstemmer i ”And the rest...is history!”²²³. Det å bli fortalt en

²²⁰ Informant 6: 6

²²¹ Brosjyren: 20

²²² Feltdagbok: 79

²²³ Kaijser 2002: 109

slik historie som ikke ville blitt fortalt på en vanlig pakketur er viktig for turistene. For guidene gjelder det altså å ikke bare gjengi årstall og fakta, men å gjenskape en stemning som gjør at tilhørerne kan sette seg selv inn i situasjonen. Kaijser påpeker at en slik fremføring av fortellinger blir ofte gjort på en leken måte, og at fortellingen gjerne avsluttes med et morsomt poeng²²⁴. Akkurat som når Pollestad får turistene til å le av at *selyfølgelig var Hansen der da det skjedde*. Pollestad brukte ofte Hansens personlige opplevelser som morsomme anekdoter, noe som falt i smak hos turistene da disse to guidene hadde for vane å referere til hverandre i sine omvisninger.

Jan E. Hansen parodierte ofte kjente, i hovedsak avdøde, nordmenn²²⁵ med tilknytning til Roma når han guidet. På turen ”Drømmen om Roma”, hvor han var eneste reiseleder, parodierte han også flere ganger sin kollega Pater Kjell Arild Pollestad. Dette ble ikke gjort på en måte som hånet Pollestad, men allikevel på en humoristisk måte som moret turistene. Som Kaijser sier, er fortellingsverdenen fylt av stemmer. Når guiden gjengir fortellingene, gjør han det ofte gjennom monologiserende dialoger. Han hermer tonefall, bruker kroppsspråk og lar publikum ta del i samtalen²²⁶. Hansen hermet Pollestad sin dialekt, og gestikulerte på samme måte for å forsterke parodieringen. For eksempel da gruppen sto utenfor skredderen Gammarelli, som er Pavens offisielle skredder, etterlignet han Pollestad og fortalte at han pleide å kjøpe bukser der. Pater Kjell Arild Pollestad la i mange tilfeller stor vekt på kristendommens historie i sin guiding. I og med at han alltid gikk med presteskjorte, kom hans status som pater hele tiden fram, både for turistene og utad for Romas innbyggere. Pollestad spilte også en del på humor, men ikke i like stor grad som Hansen. Han fortalte også anekdoter og fortellinger hvor både han og Hansen var inkludert. Pollestad etterlignet ikke Hansen eller de andre personene han fortalte om, men som i tilfellet med Petersplassen hadde han ofte en historie om at steder der han hadde vært, der hadde Hansen alltid vært først.

For meg som fulgte to turer med Hansen, var det tydelig at han hadde opparbeidet seg et repertoar. Han stoppet ved de samme stedene og fortalte de samme historiene. Når både Hansen og Pollestad guidet sammen, supplerte gjerne Pollestad med kommentarer, noe som også virket velregissert.

²²⁴ Kaijser 2002: 113

²²⁵ Kjente nordmenn som den norske litteraturhistorikeren Francis Bull og Hans Peter L’Orange, den norske arkeologen og grunnleggeren av Det norske institutt i Roma.

²²⁶ Kaijser 2002: 118

Reisebeskrivelser eller hva?

I *Minner fra Den evige stad*, skriver Anne Eriksen om sjangeren reisebeskrivelse. Reiseskildringene er unike fortellinger, fordi det er enkeltpersoner som forteller om sine opplevelser, og de er realistiske fordi de er fortellingen om en reise som er foretatt. Denne realismen har to tilknytningspunkter: *Den geografiske sannhet* og *den subjektive sannhet*. Altså til stedene der reisen foregikk, og til den som skrev reiseskildringene²²⁷. Nettopp derfor er reisekildringene sammenlignbare med mine informanternes fortellinger. De forteller om *sine* opplevelser på en bestemt reise til Roma. Eriksen påpeker at fortellingene også inneholder mer enn bare beskrivelser av omgivelsene: ”De [reiseskildringene] forteller ikke bare om historiske monumenter og steder, men inneholder også mange refleksjoner over historien selv, tanker om tid, fortid og forgjengelighet²²⁸. Fortid og forgjengelighet er ord som også kan assosieres med Turid og Gunnars beskrivelser av Roma:

G: Det er jo... det er jo... hva skal jeg si? Lammende å se alt dette fra antikken. Dimensjoner. Hvor mye de har bygd og hva de har kunnet og hva de har fått til. For to tusen år siden.

T: Hva de klarte

G: Du blir matt og du blir andektig når du står og ser på. Slik og sånn gjorde de. Og når vi tror at vi i vår generasjon to tusen år etterpå... er de flinkeste, de beste og får til det flotteste.

T: Kaller det moderne tid

G: Tvert i mot. Tvert i mot. Og det er et tankekors²²⁹.

Språket informantene bruker når de skal beskrive er ofte høytidelig og svulstig, og til tider i den grad at det blir nesten komisk. Men informantene mener det ikke nødvendigvis humoristisk. De bruker bare de ordene som de føler er mest egnet til faktisk å beskrive de ekstraordinære opplevelsene de har. Gunnar bruker ordene *lammende* og *andektig* for å beskrive den overveldende følelsen han får av å stå foran et monument som er stort, det er bygget for flere tusen år siden, og det står faktisk fortsatt der. Han kobler med historien, med romerriket, og all den kunnskapen han så langt på turen har tatt til seg. Han er fylt av ærefrykt for det han ser rundt seg og det romerne har bygget. Informantene snakker ikke om bestemte monumenter de har sett i Roma når de forteller dette. De prøver å beskrive helheten av det som møter dem i Roma. Jeg vil til slutt trekke fram den danske politikeren og juristen Carl Steen Andersen Billes beskrivelser av Roma, for å minne om reisebeskrivelsens sjargong:

²²⁷ Eriksen 1997: 13

²²⁸ Eriksen 1997: 16

²²⁹ Informant 6 og 7: 5

Med bankende Hjerte skuer man første Gang ud over Forum, med Ærefrygt sætter man sin Fod paa de Steder, som Romerfolkets store Mænd have betraadt; omsuset af Erindringer, der strømme ind paa Sindet i overvældende Rigdom, færdes man paa disse Steder, hvor Verdens betydningsfuldeste Historie gennem Sekler har udfoldet sig²³⁰.

Billes beskrivelse er fra 1878, og naturlig nok derfor gjennomgående preget av et mer høytidelig språk. Allikevel er det ikke så vanskelig å se at det er likheter mellom en slik beskrivelse og den ovenfor som er fra 2001. De har begge voldsom beundring for romerrikets byggverk, og tenker på tidsspennet. At det er fryktelig lenge siden disse monumentene ble reist. Det er stort å trå på samme mark som Cæsar og tenke på historien som har utspilt seg på Forum Romanum. Bille bruker ”man” istedenfor jeg, og generaliserer dermed opplevelsen ved at ”alle” ville føle som han når de første gang så Forum. Dette er ikke så underlig, sier Anne Eriksen, da denne beskrivelsen er fullstendig i tråd med andre reisebeskrivelser fra denne tiden²³¹. Jeg vil også gjerne peke tilbake til mine informanter som hadde opplevelser av det romantiske turistblikket. Disse bruker også ladete ord som intenst, overveldende, betagende, hellighet, stum av beundring og historisk sus. For selv om det altså er over hundre år mellom disse beskrivelsene, så er det ikke så mye som har endret seg i Roma. Byen har selvsagt blitt modernisert. Men ruinene fra antikken står der den dag i dag, omtrent slik som de også så ut ved forrige århundreskifte.

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg satt fokus på selve fortellingen. Det er mange av informantene som har klart for seg hvorfor de valgte Roma som reisemål. For flere av dem står Roma som et sentrum for den vestlige kulturverden, og det gjør at de føler at det er et sted de bør ha vært. Selv om det er andre som har påvirket dem og oppfordret dem til å dra dit, vitner deres fortellinger om at det et personlig ønske. Som jeg innledningsvis antydte, velger de en slik tur fordi de har et ønske om å utvide sine horisonter.

De som reiste på turen ”I Sigrid Undsets fotspor i Roma”, fikk et samhold som var sterkere enn i de to andre gruppene. Det at reisefølget besto av stort sett kvinner, fikk dem til å dele personlige erfaringer som for eksempel fortellinger om sykdom. Disse sykdomsfortellingene var for to av dem en katalysator for å dra til Roma. For den ene var det et ønske om å dra

²³⁰ Bille i Eriksen 2000: 52

²³¹ Eriksen 2000: 52

tilbake og se det samme på nytt, og for den andre var det en vekker for å oppleve noe hun lenge hadde drømt om. Felles for dem begge er at de har innsett av livet er for kort til å dra på sydentur, og det er ganske mange av informantene som nevner at de rett og slett er lei av å dra på ferie kun for å sole seg og bade. For de fleste av dem var det underforstått at det ligger mer status i det å dra på en kulturell reise til Roma enn det å reise til Kanariøyene. Selv om ingen av dem nevner ordet dannelse i forbindelse med denne turen, ligger det allikevel i kortene at det er et av målene med reisen. Kanskje ikke dannelse i samme forstand som de som reiste på Grand Tour var ute etter, men i alle fall å få en oversikt over de viktige historiske hendelsene som har tilknytning til Roma. Å vite noe om hvordan man bør oppføre seg for å ikke bli avslørt som turist ved første øyekast er også en del av denne (ut)dannelsen. Dette er antagelig ikke en kompetanse noen av dem har bruk for i hverdagslivet, men noe som kan komme til nytte hvis de velger å dra tilbake som *reisende*. Selv om det kan gi status å reise på en slik tur oppfatter jeg det slik at for mange av informantene er det i like stor grad den personlige tilfredsstillelsen som er viktig. På samme måte som Roma var et mål for de dannelsesreisende, er det også viktig for disse turistene å ha vært der. Mange nevner at det økonomisk sett er eksklusivt å reise på en slik tur, og at noen kanskje må spare for å få råd til det. Allikevel er det ingen av mine informanter som nevner at penger var en hindring for å velge en slik tur.

På en slik tur blir Roma tolket gjennom guidenes øyne, og de opplevelsene turistene får, kommer i stor grad gjennom guidene. De reisende får et visst blikk på Roma gjennom guidenes fortellerrepertoar. Jeg har vist i dette kapittelet hvordan reiselederne fører turistene inn i sin fortellingsverden. Ved enten beskrivelser, fakter, stemmerbruk eller at fortelleren selv var vitne, setter de tilhørerne tilbake til Sigrid Undsets Roma eller til året da paven ble skutt. Ørjasæter holdt foredrag og formidlet Sigrid Undsets stemme gjennom å lese fra hennes private brev og reisebeskrivelser. Turistene hadde dette i bakhodet når de sammen med gruppen gikk på byvandring. Guiden refererte til Undsets fortellinger når de sto ved steder hun hadde fortalt om. Hansen, på sin side, brukte hele tiden byen som sin kulisse. Han tok i bruk fortellerteknikk som gestikulering, stemmebruk og gjorde gjerne parodier i forbindelse med historiene sine. Ved å fortelle på denne måten gir guiden et annet bilde av Roma enn bare kalde fakta, og skaper dermed en egen fortellingsverden. Når de knytter historien opp til enkeltpersoner, i mange tilfeller seg selv, personliggjør de historien. De gir, som vi sier, "kjøtt på beina" til fortellingene. Når de levendegjør historien på denne måten blir historiske fakta til dels overskygget av den gode fortellingen. Det medfører også at det er guidene som i stor

grad styrer opplevelsen. Turistene vil derfor ha lett for å oppleve Roma fra én synsvinkel. De som reiser med Temareiser har respekt for guidene. I turistenes øyne er ikke guidene hvem som helst, særlig fordi de vet alt som man trenger å vite om Roma.

Til slutt i dette kapittelet viste jeg i korte trekk hvordan reisebeskrivelsenes uttrykksform kan sammenlignes med informantenes utsagn. Begge bruker de et høytidelig språk. Et språk som var mer naturlig å bruke på 1800-tallet enn i dag. Disse informantene velger slike ord fordi de på den ene siden føler de er de mest riktige for å beskrive deres opplevelse, og på den andre siden blir de kanskje satt tilbake i tid med guidenes fortellinger. De føler virkelig det historiske suset som på mange måter stenger ute inntrykkene av det moderne Roma, og de uttrykker seg på en måte som viderefører reisebeskrivelsenes fortellertradisjon. Det er de samme monumentene som er objektet for turistblikket i dag som på dannelsesreisens tid, og det er de samme stedene de har forventning til å se.

Kapittel 7: Konklusjon

Målet med denne hovedfagsoppgaven har vært å undersøke norske kulturturisters fortellinger om Roma, med utgangspunkt i eget innsamlet materiale. Den overordnede problemstillingen for denne avhandlingen har vært:

Hvordan forteller turister om sine opplevelser på en reise som kan beskrives som en hybrid mellom en pakketur og en dannelsesreise?

For å besvare denne, stilte jeg disse underspørsmålene til analysen:

- Hvilke forventninger har turistene til reisen, og hvordan oppstår disse forventningene?
- Hvordan forbereder turistene seg til en slik tur, og hva har det å si for opplevelsene?
- Hvorfor har de valgt en kulturreise?
- Hvilke konsekvenser har Temareisers tilrettelegging for turistenes personlige opplevelser?
- Hvorfor velger de Roma som reisemål?
- Hvorfor reiser de dit flere ganger?

Jeg valgte å foreta analysen i tre deler, der hver del tok for seg et aspekt av opplevelsen. I det første analysekapittelet undersøkte jeg informantenes forventning om opplevelse. Det andre kapittelet omhandlet turistblikket, som er realiseringen av forventningen, og tar for seg hva og hvordan turistene ser på omgivelsene rundt seg. I det siste analysekapittelet gikk jeg nærmere inn på informantenes og guidenes fortellinger. Spørsmålene i problemstillingen har helt eller delvis blitt besvart gjennom analysen, og jeg vil se ytterligere sammenhenger her i konklusjonen

I kapittel 4 brukte jeg folkloristen Roger Abrahams teorier om forventning og opplevelse. Innledningsvis spurte jeg om hva som skapte turistenes forventning. Siden jeg ikke intervjuet turistene før de reiste, var det naturlig å se på hvordan Temareiser Fredrikstad presenterer seg og turprogrammet sitt i brosjyren. Her får man inntrykk av at det settes et visst krav til de som velger en slik tur. Det settes en standard for at de som reiser med dem har en interesse for

kunst og kultur. Reisebyrået retter seg mot et samfunnssjikt med en viss kulturell og økonomisk kapital. I brosjyren ble det anbefalt et utvalg bøker for å forberede seg før turen. Jeg gikk ut fra at noen hadde fulgt dette rådet, men jeg forventet egentlig ikke at disse turistene hadde forberedt seg i noe særlig grad til denne turen, fordi Temareiser tilbyr en tur som i stor grad er ferdig lagt opp. Flyreise og hotellopphold er selvsagt inkludert i pakken. De som melder seg på får tilsendt et program som gir oversikt over hva som skal skje hver enkelt dag. Velkomst- og avskjedsmiddag er også inkludert, og de andre måltidene er som regel allerede planlagt av reiselederen.

Det viste seg at nesten alle faktisk hadde gjort noen form for forberedelser til denne turen. For de fleste besto dette forarbeidet i å lese guidebøker, de anbefalte bøkene i brosjyren, og å studere programmet. Noen hadde også kikket på kart for å få en følelse av hvor de skulle gå, og for å kunne finne fram på egenhånd. Slike forberedelser gjøres gjerne for å få det Abrahams kaller typiske opplevelser, eller Eriksen kaller gjenkjennelse. Disse begrepene refererer begge til praktisk talt det samme, nemlig at turisten har en opplevelse av å se noe kjent uten nødvendigvis å ha vært på stedet før. Abrahams sier det kan oppfattes slik fordi det er noe som allerede har hendt andre, og som man har blitt fortalt om. Eriksen bruker begrepene gjenkjennelse eller minne og erindring for å beskrive noe av det samme²³². En slik bruk av disse ordene gikk igjen i reisebeskrivelsene til de skandinaver som reiste til Roma mellom 1850-1900. Begrepene viser til at det er noe man har lest om og kjenner til, at det ligger i ens dannelse. Mange vil ha slike opplevelser i Roma. Det er en by som det er skrevet mye om, og de aller fleste kjenner noen som har vært der og lagt ut om det. Turisten hører om hvor stor og flott Peterskirken er, og det skal noe til at hun ikke opplever den slik. Andre har en opplevelse av gjenkjennelse fordi de *har* vært på stedet før, og søker derfor den samme følelsen de hadde da de var der sist. Nostalgien vil derfor gjøre at det er stor sjanse for at de får en positiv opplevelse selv om en kanskje ikke greier å fange den samme følelsen som sist. Gjennom analysen har jeg vist at det i materialet faktisk er eksempler på alle disse tre formene for opplevelse.

For andre bestod forberedelsene til reisen å planlegge å ta fri fra jobb, siden disse turene var litt utenfor den tiden de fleste har ferie i Norge. Det var også flere som nevnte den høye kostnaden ved en slik tur. Noen mente at enkelte kanskje sparte penger for å ha råd til å dra, men ingen av dem jeg intervjuet sa de hadde vært nødt til det. Ikke hørte jeg heller dette om

²³² Eriksen 2000 og Eriksen 1997

noen av de andre som reiste med Temareiser på de tre turene jeg fulgte. Ut fra materialet og informantenes utsagn, er det rimelig å anta at de som har interesse av en slik reise som regel har høy utdanning og en jobb med relativt høy inntekt. Jeg gjorde ingen konkrete undersøkelser angående hvilke yrker de som reiste med Temareiser hadde, men fikk indikasjoner på dette gjennom intervjuene, observasjoner og samtaler med de reisende. En av informantene sier også at han la merke til at de fleste hadde akademisk utdanning²³³.

I tillegg til temaet, velger de fleste en slik tur fordi alt er lagt til rette på forhånd. De føler at det er trygt, og derfor kan de også reise på en slik tur alene. Det som er minst like viktig, er at dersom brosjyren holder det den lover, vil de ikke gå glipp av de viktigste severdighetene i Roma. De får se Peterskirken og Colosseum som alle andre som drar til denne byen, og de får også oppleve mer utilgjengelige steder som Skandinavisk forening eller nabolaget hvor Hansen har bodd. De forventer å se det forventede, men vil gjerne også ha overraskende opplevelser så lenge det er lagt til rette for dem. Alle svært fornøyde, for i deres øyne får de en smakebit av alt hva Roma kan by på; de vet ikke hva de eventuelt går glipp av. Jeg gikk ut fra at turistene helst ville oppleve noe annet enn det de er vant til hjemme når de dro på en slik tur, men det viser seg altså at det ideelle for disse er nettopp denne kontrasten til hverdagslivet kombinert med trygge og gjenkjennelige elementer. Jeg kan derfor ikke avfeie at turistene til en viss grad ønsker det sosiologene Ritzer og Liska kaller en "McDisneyifisering"²³⁴ av ferieopplevelsen. De ønsker forutsigbare og kontrollerbare omgivelser, men samtidig å oppleve noe de ikke ville funnet fram til på egenhånd. Reisebyråets turopplegg og deres egne forberedelser gir trygge rammer, og innenfor denne er det guidene som bidrar til de mer overraskende opplevelsene. De får dermed i pose og sekk. Det materialet jeg har samlet inn tyder på at forventningene om de positive opplevelser blir innfridd. Den selvoppfyllende profetien om den positive opplevelsene har nok stor makt, men det er heller ikke noe som tyder på at de skulle ha noen grunn til å være misfornøyde. Den eneste informanten som har en negativ opplevelse, har det fordi kirken hun hadde lest om i Sigrid Undsets beskrivelser ikke så ut som hun hadde forestilt seg.

I kapittel 4 og 6 var jeg inne på hvor den kulturelle kapitalen skapes. Dette poenget vil jeg nå kommentere ytterligere. Habitus kan sees som en fellesnevner for de turistene som velger å reise på en kulturelt motivert reise. Dette fordi habitus er med på å forme de valg og strategier

²³³ Informant 8: 5

²³⁴ Abelsen og Heimtun 2001: 181

som ligger til grunn for de handlinger mennesker foretar seg. Det gir individet disposisjoner i forhold til smak, og gjør at de velger en slik tur. Et slikt valg avhenger av økonomisk kapital fordi det koster mye å reise med Temareiser framfor en vanlig pakketur. De som velger å reise med Temareiser innehar en viss kulturell kapital, altså ressurser i form av kunnskap, ideer, språkbruk og vaner²³⁵. Når de bestiller en slik tur, vitner dette om at de er interessert i å lære noe, og altså øke sin kulturelle kapital. Allerede etter at de har bestilt turen har de øket denne kapitalen. De kan fortelle andre om at de skal reise til Roma, og at de for eksempel skal gå i Sigrid Undsets fotspor. I det rette miljøet, antagelig i deres sosiale omgangskrets hvor de snakker samme *språk*, vil det ha en viss status å kunne fortelle dette. Så begynner turisten å forberede seg til reisen. Hun leser kanskje i guidebøker for å få en viss bakgrunnskunnskap om de monumentene de skal se, og leser i tillegg *Drømmen om Roma* av Jan E. Hansen eller *Jenny* av Sigrid Undset, alt etter hvilken tur hun har valgt å reise på. Når turisten har kommet fram til stedet, altså Roma, er hun med ett *der det skjer*. Hun møter de andre i turistgruppen som har valgt en slik tur av samme grunn som henne selv. Turisten møter også lokalbefolkningen, og ikke minst reiselederne og får på denne måten *førstehåndskunnskap* om Roma. På en slik tur er guidene autoriteter, og er følgelig de som har den høyeste kulturelle kapitalen. Det er de som vet alt om Roma, og som kan fortelle turisten det hun trenger å vite. Ørjasæter har kontakter og får gruppen inn i Skandinavisk forening, Pollestad er katolsk pater (de er jo tross alt i Pavens hjemby), og Hansen kjenner byen ut og inn og fremstår som en ”ekte romer”, slik Anne Eriksen beskriver. Turisten er fysisk på stedet, ser med egne øyne, og får fortalt historier direkte fra guiden, som i noen tilfeller også var til stede da det skjedde²³⁶. Alle gir de turistene følelsen av at de får oppleve noe eksklusivt, noe som ikke alle får være med på, de får inntrykk av å være ”backstage”. Sammenlignet med en som ikke har vært i Roma, kommer turisten hjem med en kulturell kapital som er økt i stor grad i forhold til før hun dro til Roma. En slik kapital er, som Bourdieu sier, en symbolsk makt²³⁷, og ikke en kapital i den forstand at det er noe hun har ofte bruk for i hverdagslivet sitt. Denne kapitalen har bare verdi innenfor et visst miljø, i turistens sosiale omgangskrets, hos de som har de samme interesser som henne. Men innenfor dette miljøet vil medlemmene etterstrebe en slik kulturell kapital, fordi den vil fungere som status ovenfor andre som er på samme nivå. Den som har en høy kulturell kapital har større makt enn den som har en lavere kapital. Det vil derfor være status i det å kunne fortelle at ”jeg var i Skandinavisk forening og satt i den

²³⁵ Korsnes, Andersen og Brante 1997: 170

²³⁶ For eksempel Hansen som var på Petersplassen da paven ble skutt. Se kapittel 6.

²³⁷ Korsnes, Andersen og Brante 1997: 171

samme sofaen Sigrid Undset har sittet i”. For de som reiser med Temareiser er ikke dette valget et ledd i en større utdanning. Når de reiser på en slik tur er det for å dyrke sine fritidsinteresser. Det å lære noe av en slik tur er i stor grad en *personlig tilfredsstillelse*. Det er dessuten flere av informantene som nevner at de godt kunne tenke seg å dra tilbake til Roma, men at de da vil dra alene eller sammen med familie. Etter en slik tur har de fått nok innsikt til å ferdes i Roma på egenhånd og kan opprettholde og kanskje øke sin kulturelle kapital ytterligere.

Bourdieu's perspektiver på habitus og kulturell kapital er selvsagt mer komplekse enn det jeg her har brukt i min analyse. Man kunne for eksempel forsøkt å finne ut om ønsket om å øke sin kulturelle kapital er bevisst eller ubevisst, men å gå inn på en analyse av hvordan disse turistene tenker vil være et arbeid for en annen fagtradisjon. Dette har imidlertid ikke vært målet for denne hovedfagsoppgaven, og siden dette er en oppgave i folkloristikk, synes jeg poenget kommer klart fram: Å reise på en temareise er et kulturelt konsum, hvor turistene forsøker å øke sin kulturelle kapital og dermed skille seg ut fra den vanlige pakketurist. Det virker imidlertid som om det ikke er det viktigste for de fleste av disse turistene. For noen er det selvsagt status å kunne si at man har vært i Roma med Pollestad og Hansen, men for de fleste jeg intervjuet var det den personlige tilfredsstillelsen som betydde mest²³⁸. De vil ikke skryte av det de har opplevd, men vil fortelle om det, fordi de hadde en flott opplevelse og vil anbefale det til andre som de unner en like god opplevelse.

I kapittel 5 fungerte turistblikket som en døråpner til å se hvordan de reisende fester blikket på omgivelsene når de er på ferie. Det er ganske opplagt at vi ser på det som skiller seg ut fra det hjemlige miljøet. Urry mener at turisten bruker blikket hovedsaklig på to måter. De som tiltrekkes av steder hvor det er mange mennesker og en pulserende storbystemning, ser med det Urry kaller det kollektive turistblikket. Å sitte på fortausrestaurant for å se på menneskene rundt og nyte atmosfæren er typisk for dette blikket. Roma er en storby, og det vil være naturlig at dette er noen av elementene man søker etter når man drar dit. Det var derfor interessant å finne utsagn i materialet som pekte i retning av det romantiske turistblikket. Dette blikket preges, i følge Urry, av ensomhet og at man føler en slags åndelig opplevelse i forhold til det man ser. De informantene som beskriver en slik opplevelse, har alle hatt dem i

²³⁸ Det er ikke nødvendigvis motsetninger mellom det at man reiser på en slik tur fordi det har høyere status og samtidig ønsker en personlig tilfredsstillelse, og jeg kan ikke se bort i fra at enkelte vil ha et kombinasjonsmotiv ved å velge en slik reise.

en av Romas mange kirker. Når de kommer inn et slikt sted, er det ikke lenger menneskene rundt som fanges av turistblikket. Det er omgivelsene, og i stor grad følelsen av å være i et rom som har noe sakralt over seg. I en kirke kan det være forholdsvis stille selv om det er mange mennesker der. Turisten ser på detaljene og blir oppslukt i sin egen opplevelse. Det er ikke like naturlig og peke og diskutere med de andre et slikt sted. Flere sier de føler en hellighet slike steder, også de som uttaler at de ikke har noen religiøs overbevisning. Informantene trer nærmest inn i en egen verden atskilt fra Romas yrende liv når de opplever dette. Opplevelsen av det romantiske turistblikket for disse informantene ikke avhengig av *fysisk* ensomhet slik Urry hevder. Det virker som det kommer mer an på den reisendes innstilling. Jeg går ut fra informantenes egne beskrivelser og eget ordbruk når jeg karakteriserer dem som et uttrykk for det romantiske turistblikket. Det er gjennomgående med alle informantenes fortellinger at opplevelsene ikke inkluderer andre. Selv om jeg vet at de var der sammen med andre mennesker, og i noen tilfeller hele gruppen, høres det til tider ut som om informanten var i Roma helt alene. Selv om de reiser med en gruppe, har de altså individuelle opplevelser.

I kapittel 6 gikk jeg nærmere inn på selve fortellingen. Jeg så først på hvordan informantene fortalte om hvorfor de hadde hatt et ønske om å dra til Roma. De ønsket å reise til denne byen fordi de vet at det er en flott by med mange severdigheter. Det var mer overraskende hvor reflekterte de var over Romas betydning i historien. Deres ønske om å dra til denne byen er i tråd med de som reiste dit for dannelsen på 1800-tallet. Mange av mine informanter snakker om *historiens sus* i Roma, og at det er *kulturens vugge*. Selv om de ikke nevner det, oppfatter jeg det som at de føler det å ha vært i Roma er en del av deres dannelsen.

I avsnittet ”fortellingsverden”, brukte jeg Katharine Galloway Youngs begrep fortellingsverden. Med dette begrepet menes de hendelsene som beskrives i selve fortellingen. Jeg brukte Lars Kaijsers artikkel som hjelpemiddel, fordi jeg mente det feltet han observerte og analyserte var sammenlignbart med mitt materiale. Begrepet fortellingsverden ble brukt som en innfallsvinkel til å se hvordan guidene får reisen til å virke ikke bare som en *geografisk* forflytning, men også en forflytning i *tid*, som Anne Eriksen skriver om²³⁹. Gjennom guidenes måte å fortelle på blir de satt tilbake til Sigrid Undsets Roma, eller til da Hansen var der for første gang som 17-åring. På denne måten påvirker også guidene turistenes opplevelser sterkt. De vil i stor grad se Roma gjennom guidens øyne. Fordi den gode

fortellingen er i sentrum, er det guidene formidler i stor grad underholdning med dannet vinkling. Guidene forteller om monumentene på en måte som turistene synes er fint, og som påvirker dem til å like det de ser. På samme måte påvirker de også det motsatte. Når Hansen forteller om monumentet over Vittorio Emanuele II og kaller det ”bløtkaka”, får han det til å virke stygt og latterlig. Selv om guidene styrer turistenes opplevelser, registrerte jeg ikke at dette ble oppfattet negativt av de reisende; heller det motsatte. For turistene på sin side synes at guidene tilfører dem en mer helhetlig opplevelse av Roma.

Det å oppleve det romantiske turistblikket kan også sammenlignes med det å føres inn i en fortellingsverden. Særlig hos de som reiste i Sigrid Undsets fotspor kan vi se dette. De har en romantisk oppfatning av Roma. De liker det sosiale ved reisen, de synes det er flott å reise med andre som de kan dele personlige erfaringer med, og dermed knytte gruppen sterkere sammen. Fortellingene om opplevelsene av monumentene i Roma fremstår som svært individuelle, nærmest private opplevelser. De snakker så å si aldri om hvordan de andre i gruppen påvirket eller bidro til opplevelsen. De blir rett og slett ikke nevnt. Guidene, turopplegget og de hyggelige reisefellene gir de trygge rammene som legger grunnlaget for deltakernes ekstraordinære opplevelser.

Anne Eriksen sier at: ”Turistene bor på hotell og spiser på restaurant, og forblir dermed uvitende om en masse romersk egentlighet”²⁴⁰. På turen forsøker guidene å formidle hvordan man blir en ”ekte romer”. Selv om det kanskje ikke er helt på alvor, og dette ikke er kunnskap de vil få bruk for når de kommer hjem, så lever de seg inn i det når de er i Roma sammen med gruppen. Mannen som hadde rødvin i det ene glasset og hvitvin i det andre er et godt eksempel på dette. De andre korrigerte ham riktignok ikke, men deres kroppsspråk vitnet om at de synes han dummet seg ut. Dette ble også indirekte kommentert i et av intervjuene med noen som reiste med samme gruppe som ham. Denne kompetansen om å kunne te seg som en ”ekte romer” er noe de kan viderefortelle til dem hjemme som ennå ikke har vært i Roma.

Andre mulige måter for å samle materiale til denne avhandlingen, kunne vært at jeg fulgte turistene over lenger tid. Jeg kunne intervjuet dem før, under og etter reisen. Ved å gjøre dette kunne jeg fått et mer helhetlig inntrykk ved at jeg nærmere kunne undersøkt forventningene i forkant, opplevelsen på stedet, og de fordøyde opplevelsene i form av fortellinger etter reisen.

²³⁹ Eriksen 1997: 7

²⁴⁰ Eriksen 1997: 192

Ettersom dette er en hovedfagsoppgave, ville det antagelig blitt et alt for omfattende prosjekt. Analysen av materialet kunne også tatt en ganske annen vending om jeg hadde hatt som mål å undersøke forskjeller mellom kvinnelige og mannlige måter å fortelle om sine opplevelser på. Siden det var en større andel kvinner som reiste med Temareiser og at jeg derfor fikk flere kvinnelige informanter, var det ikke sammenligningsgrunnlag for dette. Jeg har allikevel ikke sett helt bort fra det, og har pekt på indikasjoner på forskjeller. Hadde jeg hatt flere mannlige informanter jeg hadde intervjuet alene, kunne jeg nok vist dette klarere. Runes fortellinger er de eneste jeg kan sammenligne med informantene Synnøve, Bente og Else som var de kvinnelige informantene jeg intervjuet alene. Jeg har ingen statistisk oversikt om det faktisk *er* flere kvinner som reiser på kulturreiser, men i alle fall på de tre turene jeg fulgte var de i flertall. Anita sier i intervjuet at: "[...] kvinner er jo ofte veldig mer kulturelt interessert"²⁴¹, og hennes mann nikket samtykkende. Kvinnene snakker mer om samholdet, Rune snakker om *de andre*, og om hvorfor han tror de gjør som de gjør. Jeg kunne også gjort en komparativ analyse hvor jeg hadde sammenlignet fortellingene i dette materialet med et annet materiale med en annen type reisende. Åsne Aarhus' hovedfagsoppgave i folkløristikk omhandler backpackere, og kunne vært interessant som sammenligningsgrunnlag. Ved nærmere lesning viste det seg at hennes materiale ikke tar for seg fortellinger om opplevelser, men konsentrerer seg om hvorfor folk velger å dra på backpacker-tur. Det min analyse har vist, som disse innfallsvinklene ikke kunne fått fram, er hvordan kulturturister forteller om sine opplevelser. Min gruppe av informanter på tolv personer er selvsagt kun et lite utvalg av alle som reiser på lignende kulturreiser. Jeg hevder allikevel å kunne se likheter i måten å fortelle på med de reisebeskrivelsene Anne Eriksen presenterer i *Minner fra Den evige stad*.

Det er ingen av mine informanter som kalte turen de var på for en dannelsesreise. Den eneste som kom inn på dette begrepet, men som også benektet at det kunne kalles en dannelsesreise er Rune: "Nei, blir ikke det. Da måtte jeg ta fri et helt år og reist og reist og reist"²⁴². For ham er det altså særlig det at man ikke er borte lenge nok til å bli "dannet". Anne Eriksen kaller 1800-tallets reisende for dagens kulturturisters "oldefedre"²⁴³. Så selv om altså reisemåten i dag er svært annerledes enn på 1800-tallet, og disse turistene antagelig aldri vil bli "ekte romere", så har i alle fall Temareisers guider forsøkt å gi dem et innblikk i hvordan det er å være en *reisende*. Dette kan ikke kalles en dannelsesreise i ordets opprinnelige betydning.

²⁴¹ Informant 4: 9

²⁴² Informant 8: 7

²⁴³ Eriksen 1997: 11

Likevel har jeg vist at tradisjonen av hvordan Roma oppleves, og beskrivelsene av denne opplevelsen, er i tråd med den tradisjonen av reisebeskrivelser Eriksen skriver om. De reiser på en tur jeg velger å kalle ”dannet pakketur”. Noen får fortsatt *gjenkjennelsen* når de ser monumentene i Roma. Andre føler *historiens sus*, og opplever at de har reist til *kulturens vugge*. For selv om det altså er noen hundre år siden de reisende i Anne Eriksens bok fortalte om sine opplevelser, så er Romas monumenter de samme. Det er fortsatt de samme stedene som turistene har forventninger til og som enten vekker begeistring eller skuffelse. Roma er fortsatt *Den Evige stad*.

Sammendrag

Jeg har i denne avhandlingen undersøkt hvordan turister forteller om sine opplevelser på en kulturreise til Roma, og hvordan dette kan ha paralleller til dannelsesreisen. Det fantes ikke tilgjengelig materiale som omhandlet dette temaet fra før av, og jeg gjorde derfor mitt eget feltarbeid. Intervjuene er gjort med norske turister som reiste til Roma med Temareiser Fredrikstad i 2001. Materialet analysen baserer seg på, består av åtte intervjuer gjort med til sammen tolv informanter. Dette reisebyrået spesialiserte seg på reiser i ”Musikkens, kunstens og litteraturens verden”, og presenterer seg som et alternativ til en vanlig pakketur. Analysen er delt i tre, for å kunne undersøke turistenes fortellinger fra ulike innfallsvinkler. Denne analysen hadde en kronologisk oppbygning i og med at det første kapittelet tok for seg forberedelser, forventning og opplevelse. Det andre kapittelet tok for seg hvordan turistene ser på omgivelsene rundt seg, og det siste kapittelet tok for seg selve fortellingene om opplevelsene. Jeg analyserte her både informantenes og guidenes fortellinger. Analysen av dette materialet har vist at disse turistene forbereder seg til en slik tur ved å lese reisehåndbøker, se på kart og snakke med familie eller kjente som har vært i Roma. Noen forberedte seg fordi det gjorde at de ville føle seg tryggere, mens andre mente det ville gi dem en større opplevelse når ikke alt var ukjent. Reisebyråets tilrettelegging gjør også at de som reiser med dem føler seg trygge, noe som viste seg å være viktig for mange av mine informanter. Guidene har stor påvirkningskraft for turistenes opplevelser på en slik tur. De sørger for at de får sett alle de kjente turistattraksjonene, men viser dem også mer ukjente og utilgjengelige sider av Roma. Mange føler at det å reise på denne turen har gitt dem en ”innføring i Roma”, og at det har gitt dem lyst til å reise tilbake på egenhånd på et senere tidspunkt. Selv om de reiser med en gruppe, gir deres fortellinger indikasjoner på til tider svært individuelle opplevelser. Det ser ut til at andre mennesker eller andre potensielt forstyrrende elementer lukkes ute. Flere av informantene oppfattet Roma som kulturens vugge, og hadde valgt det som reisemål fordi de følte det var et sted de burde ha vært. Turistene som velger en slik tur føler at de får en eksklusiv opplevelse. Det disse turistene har forventninger til og som de forteller om, er stort sett de mest kjente monumentene i Roma. Dette stemmer overens med de reisebeskrivelsene Anne Eriksen skriver om i *Minner fra Den evige stad* (1997). Informantene bruker et høytidelig språk for å sette ord på opplevelsene. Slik turistene forteller om sine opplevelser fra en slik tur, kan altså på mange måter sees som en videreføring av reisebeskrivelsestradisjonen, og har også trekk fra dannelsesreisen.

Litteraturliste

Abelsen, Birgit og Bente Heimtun (2001): "Nordkapp: smak og behag." I: *Turisme. Tradisjoner og trender*. Arvid Viken (red.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Abrahams, Roger (1986): "Ordinary and extraordinary experience." I: *The anthropology of experience*. Victor W. Turner og Edvard M. Bruner (red.). Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

Alver, Bente Gullveig og Ørjar Øyen(1997): *Forskningsetikk i forskerhverdag, vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.

Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon: "Akantus". Bind 1. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1978

Bourdieu, Pierre (1993): *Kultursociologiska texter*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Bourdieu, Pierre (1995): *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax.

Bourdieu, Pierre (2002): *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: De Norske Bokklubbene.

Bull, Francis (1960): *Nordisk kunstnerliv i Rom*. Oslo: Gyldendal.

Buzard, James (1993): *The beaten track. European tourism, literature and the ways to culture, 1800-1918*. Oxford: Clarendon Press.

Danielsen, Kirsten (1993): "Livshistoriens hvite flekker." I: *Kopisamling. Blandingskompendium del 1*. Oslo: Unipub.

Eneroth, Bo (1984): *Hur mäter man "vackert"?* Natur och Kultur: Göteborg.

Eriksen, Anne (1997): *Minner fra Den evige stad*. Oslo: Pax.

Eriksen, Anne (2000): "Historiens sted – minnenes by. Roma i skandinavers reiseskildringer fra 1800-tallet." I: *Nærhet og Avstand. Kulturelle forbindelser mellom Norden og Italia gjennom tidene*. J. Rasmus Brandt og Roy Eriksen (red.). Oslo: Novus forlag.

Fägerborg, Eva (1999): "Intervjuer." I: *Etnologiskt fältarbete*. Lars Kaijser og Magnus Öhlander (red.). Lund: Studentlitteratur.

Feifer, Maxine (1985): *Going Places. The ways of the tourist from imperial Rome to the present day*. London: Macmillan.

Fennefoss, Arvid og Jens Kristian Steen Jacobsen (2002): "Forståelse av turisme og turister". I: *Turisme. Turister og samfunn*. Jens Kristian Steen Jacobsen og Kjartan Eide (red.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Foucault, Michel (1976): *The birth of the clinic*. London: Tavistock

Goethe, Johann Wolfgang von (1999): *Italiensk reise*. Oslo: Pax.

Hamilton, David L., Diane M. Mackie, Francine Rosselli, Joshua Susskind (1996): "Social psychological foundations of stereotype formation." I: *Stereotypes and stereotyping*. C. Neil Macrae, Charles Stangor, Miles Hewstone (red.). New York: The Guilford Press.

Hansen, Jan E. (1995): *Hvis byen fikk bestemme*. Oslo: J. W. Cappelens forlag.

Hansen, Jan E. og Thor Furulund (2002): *Drømmen om Roma*. Oslo: Aschehoug.

Hertzberg Johnsen, Birgit (1995): "Opplevelse som forskningsfelt." I: *Norge*, 2/1995. Oslo: Novus Forlag.

Hewstone, Miles, C. Neil Mackrae, Charles Stangor (1996): "Preface". I: *Stereotypes and stereotyping*. C. Neil Macrae, Charles Stangor, Miles Hewstone (red.). New York: The Guilford Press.

Hodne, Bjarne (1988): "Personlige fortellinger. En tredje innfallsvinkel i studiet av autobiografier." I: *Norveg 31*. Oslo: Universitetsforlaget.

Inglis, Fred (2000): *The delicious history of the holiday*. London og New York: Routledge.

Jacobsen, Jens Kristian (1986): "Bereist, belest og beleven." I: *Kultur og reiseliv*. Thor Flognfeldt jr. (red.). Ringsaker: Fagbokforlaget.

Jakobsen, Kjetil (2002): "Innledende essay." I: *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: De Norske Bokklubbene.

Kaijser, Lars (2002): "And the rest...is history!" I: *Historien in på Livet*. Anne Eriksen, Jan Garnert og Torunn Selberg (red.). Lund: Nordic Academic Press.

Klepp, Asbjørn (1993): "Den mangetydige fritiden." I: *Den mangfoldige fritiden*. Asbjørn Klepp og Liv Emma Thorsen (red.). Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Korsnes, Olav, Heine Andersen og Thomas Brante (red.) (1997): *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Löfgren, Orvar (1990): "Längtan till landet Annorlunda." I: *Längtan till landet Annorlunda: om turism i historia och nutid*. Orvar Löfgren (et al.). Stockholm: Gidlunds; Sveriges turistråd.

Löfgren, Orvar (1999): *On holiday: a history of vacationing*. Berkeley, California: University of California press.

Macadam, Alta (2000): *City Guide Rome*. London: A&C Black.

MacCannell, Dean (1976): *The Tourist. A New Theory of the Leisure Class*. London: The Macmillan Press Ltd.

Nylund Skog (2002): *Ambivalenta upplevelser & mångtydiga berättelser : en etnologisk studie av barnafödande*. Stockholm: Etnologiska institutionen.

Pollestad, Kjell Arild (1990): *Veien til Rom: Hvordan jeg ble katolikk*. Oslo: Cappelen.

Pollestad, Kjell Arild (1991): *Maten er halve føda: En gastronomisk rundreise med smaksprøver*. Oslo: Cappelen.

Pollestad, Kjell Arild (2000): *Middagshøyde: Dagbok 1998-2000*. Oslo: Cappelen.

Stahl, Sandra K. (1977): "The personal narrative as folklore". I: *Kopisamling. Fagets kilder, teori og metode*. Oslo: Unipub.

Undset, Sigrid (1998): *Jenny*. Oslo: Aschehoug

Undset, Sigrid (1987): *Caterina av Siena*. Oslo: Aschehoug.

Urry, John (1990): *The tourist gaze: leisure and travel in contemporary societies*. London: Sage.

Viken, Arvid (1997): "Turistopplevelsen." I: *Turisme. Fenomen og næring*. Jens Kr. Steen Jacobsen og Arvid Viken (red.) Oslo: Universitetsforlaget.

Viken, Arvid (2001a): "Turismens tid." I: *Turisme. Tradisjoner og trender*. Arvid Viken (red.) Oslo: Gyldendal Akademisk.

Viken, Arvid (2001b): "Fortrylling som tendens." I: *Turisme. Tradisjoner og trender*. Arvid Viken (red.) Oslo: Gyldendal Akademisk.

Young, Katharine G. (1987): *Taleworlds and Storyrealms. The phenomenology of narrative*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.

Ørjasæter, Tordis (1996): *Sigrid Undset og Roma*. Oslo: Aschehoug.

Ørjasæter, Tordis (1993): *Menneskenes hjerter: Sigrid Undset - en livshistorie*. Oslo: Aschehoug.

Aarhus, Åsne (1996): *Rituell rekreasjon: en folkloristisk analyse av traveller-turisme*. Hovedfagsoppgave i folkloristikk, IKS - Universitetet i Oslo.

Brosjyremateriale:

Temareiser Fredrikstad (2001): *Reiser i musikkens, kunstens og litteraturens verden 2001* (Hovedbrosjyre).

Temareiser Fredrikstad (2001): "Det sakrale og profane Roma."

Temareiser Fredrikstad (2001): "Drømmen om Roma."

Temareiser Fredrikstad (2001): "I Sigrid Undsets fotspor i Roma."

Internettartikler:

Dagbladet (2004): "Til fots gjennom historien." <http://www.dagbladet.no/dinside/2004/10/27/412591.html> [lesedato 27/10 2004]

Fredriksstad Blad (2001): "I kultur til oppover øra." <http://www.f-b.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20011117/SPEILET/460055643&SearchID=73190652904060> [lesedato 19/11 2004]

The internet movie database: "Federico Fellini" <http://www.imdb.com/name/nm0000019/> [lesedato 25/10/04]

Vedlegg: Intervjuguide

Spørsmålsunderlag til intervju av de reisende i Roma

- Har du/dere vært i Roma før?

Hvis svaret er ja:

- Har du/dere vært på denne type reise før? (Temareise)
- Hva slags type tur har du/dere dratt på tidligere?
 - Få dem til å fortelle litt om det.
- Hvordan ble det slik at du/dere valgte å reise på en reise som dette (kulturreise) isteden for en vanlig pakketur?
 - Fortell: fordeler/ulempes
- Hvorfor valgte du/dere å reise til Roma igjen?
 - Få de til å fortelle hva som evt. gjør Roma så spesiell.
- Hva slags forventninger hadde du/dere på forhånd til denne reisen?
- Hadde du/dere spesielle forventninger til denne reisen i forhold til tidligere reiser?
 - Fortell, gi eksempler.

Hvis svaret er nei:

- Hadde du/dere noen spesielle forventninger til Roma på forhånd?
- Hva tror du har skapt disse forventningene?
- Var det spesielle ting du ville se?
 - Hvorfor? Fortell om disse tingene.
- Hvorfor valgte du/dere å reise til Roma?
 - Få de til å fortelle, gi eksempler.
- Er dette et sted du/dere ville reist til flere ganger?
 - Hvorfor?
- Synes du/dere at det er noe spesielt med det å reise til Roma i forhold til andre reisemål?
 - Hvorfor? Hva gjør det spesielt for deg/dere?

Begge:

- Visste du/dere mye om Roma før du/dere reiste hit?
 - Hvordan vet du dette? Hvorfor synes du/dere at akkurat det er interessant?
- Hva er mest viktig for deg/dere å se i Roma?
 - Hvorfor?
 - Så du/dere dette også sist gang du/dere var her?
 - Hva gjør at du/dere vil se det igjen?/ evt. Ikke går for å se det igjen?

- Av det vi til nå har sett, hva har gjort størst inntrykk på deg/dere? Hva tror du at du kommer til å huske best når du kommer hjem? Behøver ikke være et monument, men noe som er spesielt for Roma. (Legg ut lokkemat til å fortelle mer.)
 - Hvorfor?
 - Hva mener du med det?
 - Gi eksempel.
- Hvordan tror du/dere det påvirket opplevelsen av reisen det å reise med likesinnede?
 - Er det fordeler/ulempes?
 - Fortell, gi eksempler.
- Hva slags utbytte synes du/dere får ut av det å reise?
 - Det å komme til et annet land, en annen kultur.
 - Det å se kjente monumenter.
- Hvorfor tror du/dere folk reiser? Hvilken verdi har det å reise?
- Er det status å reise mye, å ha vært mange steder?
 - Hvorfor?
- Har du/dere ellers noe å legge til?